

Norske reaksjoner på Reagans "stjernekrigs"-program

Aasmund Solem

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Vår 2012

Forord

Takk til Helge Pharo for konstruktiv og tankevekkende veiledning. En takk må også rettes til min samboer Agnes for støtte og gode innspill.

Innhold

Forord

Innhold

1 Innledning.....	1
<i>Den kalde krigen.....</i>	<i>1</i>
<i>NATO og Norge.....</i>	<i>2</i>
<i>Teori.....</i>	<i>2</i>
<i>Kilder.....</i>	<i>3</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>4</i>
<i>Avgrensning og delproblemstillinger.....</i>	<i>5</i>
<i>Begreper.....</i>	<i>6</i>
2 Bakgrunn.....	6
<i>Reagan-administrasjonens politikk.....</i>	<i>7</i>
Weinberger og avskrekking.....	9
<i>Reagans "stjernekrigsprogram" blir lansert.....</i>	<i>10</i>
<i>Hva bestod SDI av?.....</i>	<i>12</i>
<i>Hvorfor SDI?.....</i>	<i>15</i>
<i>Norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.....</i>	<i>19</i>
<i>Oppsummering SDI.....</i>	<i>20</i>
3 Regjeringen Willoch og SDI.....	21
<i>Umiddelbare reaksjoner.....</i>	<i>21</i>
Romvåpenmotstand vs samhold i NATO.....	23
SDI tegn på amerikansk isolasjonisme.....	24
Lite informasjon om SDI.....	26
<i>SDI blir behandlet i NATO for første gang.....</i>	<i>27</i>
<i>Regjeringens redegjørelse om romvåpen.....</i>	<i>30</i>
<i>Regjeringspartiene hadde forskjellige syn på SDI.....</i>	<i>33</i>
<i>Negativ opposisjon = et taust NATO.....</i>	<i>38</i>
<i>Norsk deltakelse i forskningen på SDI?.....</i>	<i>40</i>
Industrien uttaler seg.....	44
<i>Regjeringen vil ha SDI som forhandlingsgjenstand.....</i>	<i>48</i>
<i>Oppsummering.....</i>	<i>51</i>
4 Regjeringen Brundtland og SDI.....	53
<i>Norge tar fotnote.....</i>	<i>55</i>
<i>Regjeringen forsøker å hindre en ny fotnote.....</i>	<i>59</i>
<i>Utenrikspolitisk redegjørelse og utenriksdebatt juni 1986.....</i>	<i>65</i>
<i>Reykjavik - ingen ny fotnote.....</i>	<i>71</i>
<i>Debatten på Stortinget desember 1986.....</i>	<i>77</i>

<i>Striden om ABM-avtalen</i>	81
<i>Oppsummering</i>	85
5 Den offentlige debatten	87
<i>Januar 1985 - mars 1985</i>	90
<i>SDI blir diskutert i NATO for første gang</i>	93
<i>"Opposisjonen glemmer Sovjetunionens romvåpen"</i>	97
<i>Fotnoten</i>	99
<i>Aksjoner mot romvåpen</i>	102
<i>Kirkevedtaket</i>	104
<i>Oppsummering</i>	109
6 Avslutning	110
<i>SDI</i>	110
<i>Willoch-regjeringen og SDI</i>	111
<i>Brundtland-regjeringen og SDI</i>	113
<i>Den offentlige debatten</i>	115
7 Bibliografi	116
<i>Kilder</i>	116
Aviser/telegrambyrå.....	116
Intervju/samtale.....	116
<i>Uttrykte kilder</i>	116
Arkiver.....	116
<i>Trykte kilder</i>	117
Stortingsdokumenter.....	117
<i>Internettkilder</i>	118
<i>UD-publikasjoner</i>	118
<i>Litteratur</i>	118

Kapittel 1: Innledning

President Ronald Reagan holdt den 23. mars 1983 en TV- og radio-overført tale der han forsvarte sitt synspunkt om å øke utgiftene til de amerikanske militære styrkene. Talen bestod for det meste av et tema som Reagan hadde hatt for vane å fremsette i begynnelsen av sin presidentperiode - USAs militære svakhet og moralske overlegenhet, og Sovjetunionens militære styrke og moralske underlegenhet. Han hadde imidlertid et overraskende budskap på slutten av talen. USA skulle forsøke å utvikle et rakettskjold til bruk mot atomvåpen. Det lå implisitt i dette budskapet at Reagan ville gå bort fra den gjeldende atomvåpenstrategien inntil da - avskrekking.

Flere ting gjorde dette spesielt, og to skal nevnes alledere her. For det første ble USAs allierte hverken informert eller konsultert før Reagans kunngjøring. For det andre viste det seg raskt at den amerikanske presidenten snakket om romvåpen, noe som både var forbudt og som til da bare hadde vært å se på film. Trass i at Reagan hadde sagt at hans mål var å gjøre atomvåpen ubrukelige, var reaksjonene utenfor hans egen politiske leir høyst negative.

Tema for denne oppgaven er: *Hvordan reagerte og forholdt Norge seg til Reagans rakettskjoldplaner?* Hovedvekten er lagt på hvordan myndighetene så på dette. De norske regjeringene og de politiske partiene med unntak av Fremskrittspartiet var generelt mot militarisering av verdensrommet. De fryktet også den åpenbare konsekvensen hvis supermaktene satset på defensive våpen, nemlig at våpenkappløpet tiltok i styrke. Samtidig var USA Norges nærmeste allierte, og under den kalde krigen ble det vurdert dithen at det var viktig at NATO stod samlet overfor Sovjetunionen, slik at russerne blant annet ikke kunne benytte seg av uenigheter i alliansen til propagandaframstøt. Det var også bred enighet om at et samlet NATO var det mest effektive middelet for å få de sovjetiske lederne til forhandlingsbordet.

Den kalde krigen

Tiden etter annen verdenskrig og frem til Sovjetunionens sammenbrudd blir omtalt som den kalde krigen mellom de to supermaktene, USA og Sovjetunionen. Perioden var kjennetegnet av en ideologisk og geopolitisk rivalisering, og en spenningstilstand, mellom supermaktene. Det ble aldri direkte krigføring mellom partene, men kriger i Asia i 1950-1970 tallet, Midtøsten fra 1950-tallet og i Afrika fra 1960-tallet hadde helt eller delvis sitt utspring i denne

rivaliseringen. Perioden preget Europa ved at verdendelen ble delt i en vestlig og østlig del som tilsvarte supermaktenes geografiske interesseområder som grovt sett fulgte av den militære utvikling og alliansesamarbeidet under andre verdenskrig. Delene bestod av internasjonale militærallianser, NATO i vest og Warszawapakten i øst.

NATO og Norge

NATO ble opprettet i 1949 og hadde i 1983 16 medlemsland: USA, Canada, Storbritannia, Italia, Vest-Tyskland, Frankrike, Hellas, Tyrkia, Spania, Portugal, Nederland, Belgia, Danmark, Norge, Island og Luxembourg. Grunnstenen i alliansen er avtalen om kollektivt forsvar, dvs at et angrep på ett eller flere av medlemslandene er et angrep på alle. NATOs forsvarsstrategi var basert på den amerikanske kjernefysiske garanti.

Samarbeidet i NATO var dominert av stormaktene, med USA på toppen hierarkiet. For Norge var det et hovedanliggende at USA hadde en lederrolle i alliansen.¹ Selv om det foregikk en økende byråkratisering og demokratisering av alliansen fra 1960-tallet, hadde Norge begrenset innflytelse på alliansens hovedkurs. Fordi NATO relativt sett bandt de store medlemslandene mer enn de små, hadde Norge som liten stat interesse av å fremme kollektive løsninger. Norsk sikkerhetspolitikk under den kalde krigen gikk i hovedsak ut på å binde vestmaktene til forsvaret av Norge.²

Teori

I denne saken måtte norske styresmakter forholde seg til flere aktører som alle utøvde press fra sine respektive ståsteder i sine forsøk på å påvirke saken. For å forstå hvorfor Norge reagerte som de gjorde, er det også viktig å prøve å forstå hvordan de forskjellige aktørenes press påvirket Norges holdninger og handlinger. For å forstå dette samspillet har jeg brukt Robert D. Putnams tekst *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two Level Games*.³

Oppgaven kommer også inn på hvordan ideer er(kan være) med på å forme politikk. Reagans ønske om å beskytte USA, hans syn på avskrekking og hans negative oppfatning av atomvåpen hadde utvilsomt innvirkning på beslutningen om SDI. Norske politikeres syn på

---

¹Børresen, Jacob, Gjeseth, Gullov og Tamnes, Rolf. *Allianseforsvar i endring: 1970-2000*, bd 5. Norsk forsvarshistorie. Eide Forlag, Bergen 2004. s 50.

²Børresen, Gjeseth og Tamnes: s 47

³Putnam, Robert D, "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two Level Games", i *International Organization*, Vol 42, No. 3. (Summer, 1988), ss. 427-460.

terrorbalansen mellom supermaktene, enten det ble oppfattet som et nødvendig onde eller bare et onde, er også viktig å ha i tankene for å forstå deres holdninger i denne saken. Judith Goldstein og Robert Keohane skriver i *Ideas and Foreign Policy*⁴ om ideers påvirkning på politikk, og har i denne oppgaven vært viktig for å forsøke å forstå denne sammenhengen.

Kilder

Tre sett hovedkilder: UD, Stortinget og aviser. Fra UD hentet jeg ca 670 sider med forskjellige dokumenter som var relevante, fra Stortinget ca 440 sider med debatter, redegjørelser og innstillinger, og over 1000 sider med avissaker.

I UD's arkiv gikk jeg gjennom serien "USA:politikk" (25.4/47) fra og med bind 132 til og med bind 153, som utgjør perioden 10.12.1982 - 31.12.1989. I tillegg så jeg på serien "Norges politiske forhold til USA" (34.4/47) fra og med bind VII til og med bind XI som dekker perioden 01.01.1980 - 31.12.1989. Dokumentene fra UD ga meg et innblikk i hvordan saken ble drøftet i møter med amerikanske styresmakter, og hvordan saken ble omtalt og vurdert internt i UD.

I stortingsarkivet gikk jeg igjennom stortingsdebatter og redegjørelser der SDI var et tema. Jeg så også på spørretimer og innstillinger som var relevante. Et stikkordsøk som arkivet gjorde ga satt meg på sporet av ca. halvparten av det relevante materialet. Resten fant jeg ved hjelp av omtale i aviser, og ved å lete gjennom manuelt i perioder jeg mente det var sannsynlig å finne noe. Jeg så også på gruppeprotokoller fra Høyre, men der fant jeg bare en sak som ble brukt i oppgaven. Jeg søkte om adgang til gruppeprotokollene til KrF også, men der fikk jeg ikke innsyn. Materialet fra Stortinget viste hvordan regjeringen presenterte saken for offentligheten, og hvordan opposisjonen reagerte på dette. Jeg fikk også sett hvordan politikerne debatterte Reagans SDI, hvilke argumenter de brukte og ikke brukte og hvilke sider av saken de vektla.

Fra media så jeg i hovedsak på fire aviser: Aftenposten, Verdens Gang, Dagbladet og Arbeiderbladet. Mengden relevant materiale var meget stor. Saker fra Aftenposten og VG kunne jeg hente ved å bruke Atekst-retriever.⁵ Sakene fra Dagbladet og Arbeiderbladet ble hentet ved hjelp av mikrofilm. Generelt sett ble avisene gradvis avpolitisert gjennom 1980-tallet. Det er imidlertid ikke vanskelig å se at Aftenposten fortsatt var høyresidens avis, og at

---

⁴Goldstein, Judith og Keohane, Robert O, "Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework", i *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, red. Goldstein, Judith og Keohane, Robert O, 2. utg (Cornell University, New York 1995).

⁵Ved bruk av Atekst må en huske på at hvis søkeordet, f. eks. "romvåpen", bare står et sted på enden av en linje slik at det er delt med bindestrek, får man ikke treff på den aktuelle saken.

Arbeiderbladet var venstresidens avis. Etter Willoch-regjeringens avgang i 1986 begynte både Nils Morten Udgaard og Hans Christian Erlandsen, som inntil da hadde vært henholdsvis statssekretær og politisk rådgiver i Willochs regjeringen, å jobbe i Aftenposten. Ved å se på avisene så jeg hvordan saken ble dekket av media, samt at jeg fikk tilgang til kronikker som politiske aktører og andre aktører skrev om saken.

Offisielle NATO-dokumenter er å finne på nett.⁶ Det samme gjelder dokumentene som beskriver Reagan-administrasjonens sikkerhetspolitikk, kalt National Security Decision Directives - NSDD.⁷ Dokumentene fra Reagan-administrasjonen er nyttige for å se hvordan deres politikk ble omtalt og beskrevet internt. NATO-dokumentene var viktige for oppgaven fordi media og regjeringene bare omtalte korte utdrag fra disse dokumentene.

Litteratur

Norske reaksjoner på Reagans SDI er lite dekket av litteraturen. Mange nevner SDI, men da uten å si noe mer om hvordan Norge forholdt seg til dette utover at Brundtland-regjeringen ved en anledning ikke støttet dette i NATO. Rolf Tamnes' *Oljealder*, bind 6 i *Norsk utenrikspolitikks historie*, er boka jeg har brukt for å gi meg oversikt Norges utenrikspolitikk i perioden oppgaven behandler.⁸ Det er også en av de få bøkene som ikke bare nevner SDI-saken, men sier litt om de norske reaksjonene. Kåre Willoch skriver også litt om hvordan Norge reagerte på Reagans planer.⁹ I tillegg til dette har jeg funnet en masteroppgaven som har noe om norske reaksjoner. Irene Valvik Vågens oppgave om Nei til Atomvåpen skriver om hvordan denne organisasjonen reagerte og forholdt seg til SDI.¹⁰ For å få kjennskap til hvordan Norge forholdt seg til NATO har jeg brukt bind 5 av Norsk Forsvarshistorie.¹¹

Når det gjelder Reagans presidentperiode er det mye litteratur å velge mellom. Det er særlig to bøker som etter min mening gir god innsikt denne administrasjonen. Det er Raymond Garthoffs *The Great Transition* og John P. Diggins *Ronald Reagan*. Garthoff skriver med høyt detaljnivå slik at leseren får med seg alle de viktige hendelsene og uttalelsene i perioden fra både amerikansk og russisk side, å ser sammenhengen mellom de. I tillegg til mer tradisjonelle kilder har han benyttet seg av informasjon han har fått i samtaler med personer innenfor russiske og amerikanske myndigheter som han har hatt tilgang til gjennom

⁶http://www.nato.int/cps/en/SID-F10290FC-E777D940/natolive/official_texts.htm (02.04.2012)

⁷<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/index.html> (02.04.2012)

⁸Tamnes, Rolf, *Oljealder: 1965-1995*, bd. 6 i *Norsk utenrikspolitikks historie*. Universitetsforlaget, Oslo 1997.

⁹Willoch, Kåre. *Minner og meninger bind 3: Statsminister*. Chr. Schibsteds forlag. Oslo 1990.

¹⁰Valvik Vågen, Irene. *Organisasjonen Nei til Atomvåpen 1979-1987*. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Bergen. 2002.

¹¹Børresen, Jacob, Gjeseth, Gullov og Tamnes, Rolf. *Allianseforsvar i endring: 1970-2000*, bd 5. Norsk forsvarshistorie. Eide Forlag, Bergen 2004.

å være amerikansk diplomat i Reagans periode.¹² Diggins gir derimot ikke en detaljert oversikt over hendelsene i Reagans periode, men forsøker heller å se på opprinnelsen til Reagans politikk og hvor ideene kom fra før de ble forsøkt realisert. Garthoff og Diggins utfyller hverandre derfor svært godt. Disse to snakker også om SDI. I tillegg har jeg brukt to bøker som har hovedvekt på SDI for å få kjennskap til hva det helt spesifikt dreide seg om.¹³

Avgrensning og delproblemstillinger

Oppgaven er delt inn i tre hovedkapitler som handler om Norges reaksjoner på Reagans "stjernekrigs"-program, samt et kapittel om bakgrunnen for at Reagan-administrasjonen satset på dette og hva SDI faktisk gikk ut på. Kapitlene om Norges reaksjoner er: Regjeringen Willoch og SDI (1983-1986), regjeringen Brundtland og SDI (1986-1989), og den offentlige debatten. Tidsspennet strekker seg fra 1983 til 1989.

Bakgrunnskapitlet tar for seg Reagan-administrasjonens politikk for å gi leseren et innblikk i hva slags administrasjon som satte rakettskjoldplanene i gang. I den forbindelse blir også de aktuelle hovedaktørene behandlet. I denne saken var det President Reagan og forsvarsminister Caspar Weinberger. Hva var deres syn på avskrekking? Oppgaven vil si hva SDI i praksis bestod av, før den legger frem hva litteraturen og kildene sier om årsakene til at presidenten lanserte programmet, og hvem som påvirket presidenten.

Kapitlet om Willoch-regjeringen og SDI søker å svare på hvordan denne regjeringen reagerte på lanseringen av SDI. Kapitlet vil også vise hvordan regjeringen vurderte SDI, i hvilken grad den støttet det og hvorfor, og om argumentene regjeringen brukte var holdbare. Oppgaven vil også i dette kapitlet vise hvordan regjeringspartiene og opposisjonspartiene stilte seg til saken, og hvordan regjeringen reagerte på amerikanernes invitasjon til å være med i forskningen på romvåpen.

Kapitlet om Brundtland-regjeringen skal forsøke å svare på flere spørsmål. Hvorfor reserverte regjeringen seg mot støtten til SDI i NATO, hvordan reagerte de andre partiene på dette og hvilke argumenter brukte de? Hvorfor reagerte Reagan-administrasjonen på fotnoten, og hvordan prøvde Norge å unngå en ny fotnote? Hva viste debattene på Stortinget? Hvorfor ble det ikke en ny fotnote i oktober 1986, og hva var det som gjorde at saken mistet aktualitet i 1987-1988?

---

¹²Garthoff var den amerikanske ambassadøren til Bulgaria(årstall).

¹³Fitzgerald, Frances: *Way Out There in the Blue. Reagan Star Wars and the End of the Cold War*. Simon & Schuster, New York 2000. Og Broad, William J.: *Teller's War. The Top-Secret Story Behind the Star Wars Deception*. Simon & Schuster, New York 1992.

Kapitlet om den offentlige debatten skal forsøke å finne ut hvordan regjeringene benyttet seg av media. SDI førte til debatt i media blant kirkens folk. Oppgaven skal i dette kapitlet redegjøre for denne debatten. Den skal også se på hvilke argumenter som ble brukt av den av de store avisene som var mest positiv til SDI.

Begreper

Prinsippet om avskrekking fungerer slik: Så lenge begge parter har tilstrekkelig med atomvåpen til å utslette hverandre, selv etter at man har blitt angrepet, vil et atomangrep føre til at begge parter blir ødelagt. Dette blir også kalt Mutual Assured Destruction, MAD. Det er derfor ingen av partene som har interesse av en atomkrig, fordi ingen kan vinne. I 1972 signerte USA og Sovjetunionen ABM-avtalen som begrenset bruken av anti-rakett systemer. Dette gjorde at både USA og Sovjet i praksis ikke hadde noe forsvar mot atomvåpen, slik at prinsippet om gjensidig ødeleggelse ble sementert. Uten en slik avtale kunne verden ha fått en situasjon der atommaketen bygde forsvarssystemer mot raketter, som også ville ha ført til at de hadde bygd flere offensive våpen for å veie opp for motpartens forsvar. USAs kjernefysiske garanti var basert på prinsippet om avskrekking.

Interkontinentale ballistiske raketter er raketter som går over lange avstander ved hjelp av ballistiske baner i verdensrommet. De kan være utstyrt med flere individuelt styrte stridshoder. Disse, som omtales som MIRV - multiple independently targetable re-entry vehicle, kan styres mot forskjellige mål på bakken.

Kapittel 2: Bakgrunn

Før de norske reaksjonene til Reagans "stjernekrig"-program presenteres og drøftes, er det hensiktsmessig å gå gjennom hovedtrekkene i dette programmet, og å si litt om hvorfor det ble lansert. Dette kapitlet begynner med en karakterestikk av Reagan-administrasjonens politikk i begynnelsen av hans presidentperiode, for så å gi en gjennomgang av talen som presidenten holdt våren 1983 der ideen om SDI først ble offentliggjort for å se i hvilken sammenheng programmet ble lansert.

Det er nødvendig å gi en forklaring på hva SDI gikk ut på, før det til slutt blir gjort rede for hva historikere og samfunnsforskere i ettertid har oppfattet som motivene for å

lansere og sette i gang med dette programmet. Kapitlet redegjør også for hva kildene sier om beslutningen om å lansere SDI. Kapitlet avsluttes med en kort gjennomgang av norsk sikkerhetspolitikk.

Reagan-administrasjonens politikk

I likhet med sine forgjengere gikk Ronald Reagan til valg med en tydelig anti-kommunistisk linje. Han var imidlertid imot avspenningspolitikken som hadde blitt ført på 1970-tallet. Han lovet å gjøre USA sterkt igjen, og å sørge for at landet på nytt tok føringen som leder av den "frie verden". Denne harde linjen ble fulgt opp med like harde utfall mot Sovjetunionen. Både Reagan og andre i hans administrasjon uttrykte helt åpent sine negative oppfatninger om Sovjet, uten å ta hensyn til de diplomatiske følgene det kunne ha, eller om det som ble sagt faktisk var sant.¹⁴

Hans uttalelser i de første årene som president avspeilte tankegangen til de mest konservative i hans administrasjon. Den kalde krigen ble fremstilt som en konflikt mellom de gode og de onde. Denne forenklingen av konflikten ble eksplisitt fremstilt gjennom uttalelser fra Reagan selv som for eksempel at Sovjetunionen var ondt ("evil"), at landet stod bak all uro i verden, og at kommunistene var på fremmarsj over alt. Samtidig mente han at Sovjet ikke hadde de økonomiske midlene som skulle til for å øke den militære produktiviteten i særlig stor grad. Han mente også at USA alene hadde gjort innrømmelser overfor Sovjet, og at de derfor hadde latt sine militære styrker forfalle.¹⁵

Med et budskap om Sovjetunionens militære overlegenhet på den ene siden, og USAs moralske overlegenhet på den andre siden, ga Reagan-administrasjonen et bilde av forholdet mellom øst og vest der det fra amerikansk side var nødvendig å legge om politikken. Med støtte fra Kongressen ble økningen av det militære budsjettet, som president Carter hadde begynt på, fortsatt med enda større kraft. Dette skjedde rett etter at Reagan var innsatt som president, og før amerikanske militære ledere hadde kommet med sine forespørsler og

---

¹⁴ Garthoff, Raymond: *The Great Transition. American-Soviet Relations and the End of the Cold War*. The Brookings Institution, Washington, D.C. 1994: s 8-9. Garthoff gir som eksempel en referanse som Reagan gjorde til "the ten commandments of Nikolai Lenin". Se *Remarks and a Question-and-answer Session With Reporters on the Second Anniversary of the Inauguration of the President*. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/12083a.htm> (23.09.2011). Lenin opererte ikke med noen ti bud. Dette var en forfalskning, som opprinnelig kom fra nazistene og som antikommuniste etterhvert hadde tatt i bruk, og som høyre-orienterte publikasjoner Reagan leste brukte som fakta. Navnet "Nikolai" ble av en eller annen grunn brukt av enkelte antikommunistiske kommentatorer i vesten.

¹⁵ Garthoff 1994: 10-12

anbefalinger. Målet var å få den militære andelen av det totale budsjettet opp til en tredjedel av det totale budsjettet.¹⁶ Samtidig var dette et signal om at administrasjonen nå ikke skulle holde tilbake for å bruke penger til militære formål.

Retningslinjene til det amerikanske forsvaret for 1984-1988, som ble godkjent av forsvarsminister Caspar Weinberger i mars 1982, beskrev den amerikanske administrasjonens forsvarspolitik. Her ble også Reagan-administrasjonens strategi vedrørende en eventuell atomkrig beskrevet. Et av de nye poengene var at USA skulle ha nok styrke til ikke å gi etter på kort sikt ("prevail"), for så å tvinge Sovjetunionen til å kapitulere på lengre sikt. Videre skulle USA kunne ha evnen til å utkjempe en atomkrig over en lengre ("protracted") periode. Disse retningslinjene var grunnlaget for NSDD-32 (National Security Decision Directive Number 32), som Reagan godkjente i mai samme år.¹⁷

Dette kan tolkes som at Weinberger så på en atomkrig på samme måte som han så på en krig med konvensjonelle våpen, i den forstand at han mente det var mulig å føre en atomkrig over en lengre periode og til slutt vinne den. Videre kan dette gi inntrykk av at det amerikanske forsvarsdepartementet ikke så på prinsippet om gjensidig ødeleggelse som avskrekkingstrategi som det beste alternativet, fordi hovedpoenget i denne strategien er tanken om at det ikke er mulig å vinne en atomkrig.

Retningslinjene sa også noe om hva USA skulle gjøre i fredstid. Det stod blant annet at de skulle utfordre den sovjetiske økonomien ved å utvikle våpensystemer som ville gjøre det vanskelig for Sovjet å henge med av både økonomiske og teknologiske grunner. En måte å oppnå dette på var å gå nye veier i utviklingen av militær teknologi for å gjøre sovjetiske investeringer utdaterte, blant annet med rom-baserte våpensystemer. Amerikanerne sa altså at de aktivt skulle gi våpenkappløpet et nytt giv, ved å blant annet utvikle høyteknologiske våpen som det var vanskelig for Sovjetunionen å svare på.¹⁸

Historikeren John P. Diggins mener at Reagan selv kan sies å ha vært en romantiker, mens hans militære og utenrikspolitiske rådgivere bestod av realister.¹⁹ Med dette mener han at Reagan hadde en tendens til å tro at hans visjoner kunne bli realisert, i motsetning til hans administrasjon som hadde ansvaret for å sette program til politikk fokuserte på samtidens realiteter, og så på disse realitetene som fastlåste. Dermed så de alle hindringene som ikke ga muligheter for store endringer i utenrikspolitikken. Dette gjorde at selv om Reagan og de

---

¹⁶ Garthoff 1994: 33-34. Andelen i 2010 var 14% http://www.usgovernmentspending.com/year2010_US.html (26.11.2010)

¹⁷ Garthoff 1994: 36-37. NSDD-32 kan beskues på: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-032.htm> (21.10.2010)

¹⁸ Garthoff 1994: 38

¹⁹ Diggins, John P.: *Ronald Reagan. Fate, Freedom and the Making of History*. W. W. Norton & Company, New York 2007: 192

fleste av hans nære rådgivere hadde samme oppfatning av Sovjet, så var de ikke nødvendigvis enige om hvordan USA skulle gå fram for å oppnå sine mål. Reagan hadde en god evne til tenke i helt nye baner, mens hans rådgivere ikke hadde for vane å tenke utenfor den kalde krigens tradisjonelle ramme. Det var en oppfatning blant Reagan og hans nære rådgivere at Sovjet hadde satt i gang en stor militær opprustning, og at målet med denne opprustningen var å utkjempe og vinne en atomkrig, for så å kunne sette premissene for verdenspolitikken snarere enn å avskrekke atomkrig.²⁰

Reagans lansering av SDI gir et innblikk i hans ambisjoner og tankegang med hensyn til USAs forhold til resten av verden. Et rakettskjold ville gjort USA i stand til å handle på egenhånd i større grad, uten å måtte forholde seg til både Sovjet andre land slik situasjonen var under den kalde krigen. Dette kan være et resultat av Reagans oppfatning av USA som moralsk sett enestående i forhold til resten av verden. Dette ga han uttrykk for i en tale til den årlige konvensjonen til National Association of Evangelicals i 8. mars 1983, noen uker før talen om SDI, der han betegnet USA som "the last, best hope of man".²¹ Han sa også i denne talen at å ikke ta stilling til konflikten mellom USA og Sovjet var å ignorere kampen mellom gode og onde krefter.

Weinberger og avskrekking.²²

Retningslinjene som forsvarsminister Weinberger utarbeidet sa at USA skulle ha evnen til å kjempe en atomkrig over en lengre periode, noe som i realiteten kan virke uforenlig med prinsippet om avskrekking og gjensidig ødeleggelse (MAD). Det er ifølge denne oppgaven to hovedgrunner til at forsvarsministeren kom til denne konklusjonen. Den ene har med Weinbergers personlige synspunkter å gjøre, og den andre har om prinsippet med avskrekking som troverdig trussel å gjøre. SDI var en viktig del begge hovedgrunnene.

1: Weinberger ønsket å forsøke å gjøre amerikansk sikkerhetspolitikk mer uavhengig av Sovjetunionen, og dette ønsket delte han med blant andre president Reagan selv. En konsekvens av dette var at administrasjonen skulle legge liten vekt på forhandlinger, og mer

²⁰ Diggins: s 205. At Reagan var forskjellig fra sine rådgivere var også russernes oppfatning. Spesialutsending ambassadør Alexander Alexandrov-Agentov, som var på besøk i Norge 16. oktober 1986 for å formidle Sovjetunionens inntrykk fra Reykjavik-møtet som hadde funnet sted samme måned, sa at Reagan ved enkelte anledninger hadde reagert positivt til Gorbatsjovs forslag, for så å bli mindre samarbeidsvillig etter at han snakket med sine kolleger. UD serie 34.4/47, bind 9. Utenriksministerens samtale med den amerikanske viseutenriksminister Jack Matlock. Samtalepunkter. Reykjavik-møtet. 17.10.1986.

²¹ *Remarks at the Annual Convention of the National Association of Evangelicals i Orlando, Florida. March 8, 1983.* <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/30883b.htm> (27.10.2010)

²² Tankene om avskrekking som troverdig trussel er hentet fra: MacCanles, Michael. *Machiavelli and the Paradoxes of Deterrence*. Artikkel i *Diacritics*, Vol. 14, No. 2, Nuclear Criticism, 1984. ss 11-19.

vekt på å presse russerne til å gjøre innrømmelser. Følgelig var det også et mål å bli den sterkeste part militært sett.

2: Avskrekking fungerte dårlig som trussel. Det man kunne true med var å svare med atomvåpen hvis man ble angrepet av atomvåpen, slik at begge parter ville blitt utslettet. Kjernevåpenes funksjon var derfor å hindre at partene ble angrepet med atomvåpen. Det var imidlertid vanskelig å bruke kjernevåpen til å få motparten til å gjøre andre typer innrømmelser, nettopp på grunn av avskrekkingsprinsippet. Å true med en handling som resulterer i selvmord er ikke en troverdig trussel. Derfor måtte det rustes opp med jevne mellomrom for å forsøke å bryte likevekten slik at partene kunne bruke atomvåpenene til å presse motparten til innrømmelser, og ikke bare til å hindre motparten i å angripe først med kjernevåpen. SDI passet godt inn med begge punktene. Det ville hjelpe USA til å være mer uavhengig av sin motpart, og det ville føre til opprustninger på felt der russerne hadde vanskeligheter med å holde følge med amerikanerne. I tillegg ville et fungerende rakettskjold føre til at amerikanske atomvåpen kunne brukes til å presse russerne til innrømmelser.

Reagans "stjernekrigsprogram" blir lansert.

I en tale som handlet om forsvar og nasjonal sikkerhet, lanserte Ronald Reagan den 23. mars 1983 ideen om et rakettskjold som et forsvar mot sovjetiske atomraketter. Reagan åpnet med å si at han skulle snakke om fred og sikkerhet, før han redegjorde for forsvarsbudsjettet som han hadde presentert til Kongressen i begynnelsen av 1983. Reagan meddelte at det var en del av en plan for å gjøre USA sterkt igjen etter år med feilslått politikk og forsømmelse av de militære styrkene. Talen ga altså en dramatisk begrunnelse for hvorfor presidenten ville fortsette å øke den militære andelen av statsbudsjettet. Samtidig som Reagan understreket nødvendigheten av et sterkt forsvar, gjorde han det klart at USAs militære styrker ikke var til for å starte krig, men "for å avskrekke og forsvare mot aggresjon og å opprettholde frihet og fred".²³

Reagan gikk etter hvert over til å snakke om avskrekking. Han sa at strategien om avskrekking ikke hadde forandret seg siden atomalderen begynte, og at den fortsatt fungerte,

---

²³ *Address to the Nation on Defence and National security, march 23 1983*
<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm> (27.10.2010)

men at det nå krevdes en annen form for avskrekking fordi Sovjetunionen hadde mer avanserte atomvåpen enn tidligere. Han viste deretter det amerikanske folk eksempler på at Sovjetunionen hadde et klart militært overtak på USA på mange felt, og at de også brukte dette til å utøve makt og innflytelse rundt omkring i verden. For å understreke dette poenget la han frem overvåkningsbilder fra Cuba, Nicaragua og Grenada som viste sovjetisk militært utstyr og baser. Videre nevnte han blant annet sovjetisk støtte til cubanske militærstyrker i Angola, Etiopia og Yemen. Han poengterte også at både atomstyrkene og den konvensjonelle hæren Sovjet hadde skaffet seg de siste årene tok sikte på offensiv krigføring, og ikke bare var ment for avskrekking.

Med dette budskapet om behovet for avskrekking av sovjetisk maktutøvelse rundt om i verden og nøytralisering av offensive sovjetiske styrker, vendte Reagan så tilbake til sitt forsvarsbudsjett ved å beskrive tilstanden til det amerikanske forsvaret da han startet sin presidentperiode i 1981. Han poengterte den dårlige materielle tilstanden, som han hevdet førte til både dårlig moral og dårlig rekrutteringsevne og som hans administrasjon var nødt til å ta tak i for å bedre situasjonen med én gang, slik at USA igjen kunne være i stand til å forhindre konflikt og bevare freden. Dette poenget ble så understreket ved å sammenligne situasjonen med den på 1930-tallet, da krav om å kutte i forsvarsbudsjettene gjorde at "demokratiene forsømte sitt forsvar [...] og inviterte til tragedien andre verdenskrig. Vi må ikke la dette dystre kapittelet i historien gjenta seg selv gjennom apati og forsømmelse".²⁴

Etter dette klare budskapet om betydningen av et sterkt forsvar, gikk Reagan mot slutten av talen over til å diskutere hvordan USA best kunne forsikre seg mot en eventuell atomkrig. Dette gjorde han ved først å fastslå hvordan USA til nå hadde unngått atomkrig ved hjelp av gjensidig avskrekking, og at den amerikanske administrasjonen holdt på og ville fortsette med å forhandle om nedrustningsavtaler, for så å gå over til å snakke om hvordan amerikanerne kunne slippe å være avhengig av gjensidig avskrekking som middel til å hindre atomkrig. Grunnen til denne kursendringen var ifølge Reagan at enkelte av hans rådgivere hadde poengtert "nødvendigheten av å bryte ut av en fremtid som bare baserer seg på offensiv gjengjeldelse for vår sikkerhet".²⁵

Han fortsatte med å gi uttrykk for at det å true andre nasjoners og menneskers eksistens var noe alle ("the human spirit") burde kunne heve seg over, med klar henvisning til prinsippet om gjensidig ødeleggelse. Samtidig fremhevet han viktigheten av nedrustningsavtaler og hans fulle engasjement i den retning, men poengterte at selv om Sovjetunionen fulgte med USA i sine forsøk på å få på plass nedrustningsavtaler så ville det

---

²⁴Ibid.

²⁵Ibid.

fortsatt være nødvendig å måtte stole på prinsippet med gjensidig ødeleggelse. Han spurte så: "Ville det ikke være bedre å redde liv enn å hevne dem?".²⁶

Reagan meddelte deretter at han, etter å ha snakket med sine rådgivere, hadde kommet fram til at det var en mulighet til å få dette til. Han betegnet det han hadde kommet fram til som en visjon som kunne gi håp, og denne visjonen gikk ut på å sette i gang et program som skulle svare på trusselen fra sovjetiske raketter med "handlinger som er defensive".²⁷ Han konkretiserte dette utsagnet ved å tegne et bilde av fremtiden der frie mennesker kunne leve i visshet om at sovjetiske raketter ble ødelagt før de nådde amerikansk og alliertes jord, og selv om han presiserte at dette kom til å bli en formidabel oppgave som kanskje ikke ville være på plass før århundreskiftet, spurte han retorisk om det ikke var verdt alle investeringer som skulle til for å "befri verden fra trusselen av en atomkrig".²⁸

Etter å ha annonsert denne kursendringen søkte Reagan å berolige USAs allierte med å si at deres og USAs sikkerhet var udelelig, og at ingen teknologiske forandringer kunne forandre på dette. Videre forsikret han sine seere om at ABM-avtalen (som satte sterke begrensninger for i hvor stor grad man kunne ha et rakettforsvar) ikke ville bli oversett, før han til slutt fortalte at USA nå skulle sette i gang med et forsknings- og utviklingsprogram for å oppnå målet med å eliminere atomvåpen.

Satsingen på defensive våpen hadde som sagt ikke blitt diskutert med de andre NATO-landene på forhånd. Flere i Reagans administrasjon, blant annet utenriksminister Shultz, hadde heller ikke fått vite noe om at presidenten både hadde gått inn for og skulle lansere dette programmet for å utvikle et rakettskjold før kort tid i forveien.²⁹ Uttalelsene ga inntrykk av at Reagan hadde beveget seg bort fra tanken om gjensidig avskrekkelse som mekanisme for å forhindre atomkrig, og over til en strategi som USA og Sovjetunionen i 1972 gjennom ABM-avtalen hadde blitt enig om at ikke var gunstig for noen part.

Hva bestod SDI av?

SDI var ikke et våpenprogram som gikk ut på å utvikle et spesifikt våpensystem, men et såkalt "initiativ" der den amerikanske administrasjonen finansierte flere forskjellige forsknings- og

---

²⁶Ibid.

²⁷Ibid.

²⁸Ibid.

²⁹Shultz, George P: *Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of Defense*. Charles Scribner's Sons, New York 1993: s 249.

utviklingsprosjekter for å forsøke å lage et antirakett-system som kunne begrense virkningene av et atomangrep. Det ble for alvor startet i 1984 med et budsjett på 26 milliarder dollar over fem år.³⁰ Anti-rakett systemene USA begynte å forske på i slutten av 1940-årene, resulterte i NIKE-X systemet på midten av 1960-tallet. Dette systemet fungerte slik at det stoppet innkommende ICMBer ved selv å avfyre raketter med atomstridshoder som ble detonert når de var i nærheten av hverandre, dvs opptil noen kilometer fra hverandre. Det var mange tekniske og praktiske problemer knyttet til anti-rakett systemer, og derfor også mange argumenter mot å ta i bruk slike systemer.³¹

Tre opplagte problemer må nevnes her: For det første var disse systemene mer kompliserte enn rakettene de skulle stoppe, og derfor også dyrere. Dessuten var de lite effektive. Hver gang et nytt forsvarsverk ble utplassert kunne motparten, til en lavere kostnad, svare med å utplassere flere offensive raketter. For det andre var det åpenbare problemer med å stoppe interkontinentale raketter med atomladninger, fordi området på bakken som skulle beskyttes ikke ville komme unna radioaktivt nedfall. Dette gjorde også at det var vanskelig å utplassere anti-rakett systemer (spesielt i USA), fordi den lokale befolkningen og de lokale myndighetene ikke ville ha dem. Et tredje problem var at hvis et rakettangrep besto av atomvåpen, så kunne det være nok at ett stridshode slapp gjennom forsvaret for at en hel by ble utslettet.³²

Man kan få et bilde av hva som skulle til for å stoppe et eventuelt sovjetisk atomangrep hvis en ser på hvordan et slikt angrep ville foregå. Et angrep med interkontinentale ballistiske raketter med atomstridshoder (MIRV) kunne bestå av for eksempel ett tusen raketter. Disse rakettene bruker tre til fire minutter fra utskytning til de er i verdensrommet, der de deler seg opp slik at stridshodene og avledningselementene blir utløst, før de etter ca 20 minutter går ned i atmosfæren igjen til sine mål på bakken. Hver rakett vil ha minst ti stridshoder og hundrevis av forskjellige typer avledningselementer, slik at et angrep med ett tusen raketter vil kunne gi den forsvarende part ti tusen stridshoder og mange hundre tusen avledningselementer og tjue minutter å skille dem på eller uskadeliggjøre alt. Det er ikke mulig for mennesker å håndtere et slikt scenario, og det fantes heller ingen datamaskin som kunne gjøre dette. Dermed måtte et potensielt rakettforsvar kunne stoppe de sovjetiske rakettene i oppskytningsfasen før de kom ut i rommet og delte seg. Den

---

³⁰Garthoff: s 514.

³¹For en grei historisk gjennomgang av de amerikanske ABM-systemene, se: Hildreth, Stephen A. *Ballistic Missile Defense: Historic Overview*. CRC Report for Congress 2007, og: Kaplan, Lawrence M. *Missile Defense: The First Sixty Years*. Missile Defense Agency 2008.

³²Fitzgerald, Frances: *Way Out There in the Blue. Reagan Star Wars and the End of the Cold War*. Simon & Schuster, New York 2000: s 114-116.

forsvarende part ville da ha et par minutter på å oppdage en oppskytning og uskadeliggjøre rakettene. Med en slik tidsfrist måtte man ha hele eller deler av rakettforsvaret hengende i bane i rommet over Sovjetunionen i form av satellitter eller romstasjoner. Dette måtte da også ha vært på plass i forkant av en oppskytning for å rekke å stoppe et angrep, men da ville det også være relativt enkelt for den angripende part å ødelegge disse komponentene i forkant av et angrep. Dessuten ville det ha vært umulig å utplassere slike innretninger i rommet over Sovjet uten at det hadde blitt oppdaget. Slike utplasseringer ville også ta lang tid.³³

Hvordan skulle disse problemene løses? Selskaper som hadde sin virksomhet innen luftfart og elektronikk fikk økonomiske midler til å drive forskning på antirakett-teknologi. Dette førte til at mange forskjellige ideer om hvordan man best kunne beskytte seg mot raketter ble utforsket. Fordi oppgaven som skulle løses var så formidabel, ble mange av løsningene eksotiske og bestående av teknologi som ikke tidligere hadde blitt utprøvd.

De ideene som fikk mest oppmerksomhet var de der det ble benyttet laserteknologi for å forsøke å lage et ABM-våpen.³⁴ Et av disse programmene, og det mest kjente, forsøkte å utvikle en laser bestående av røntgenlys. Amerikanerne hadde siden 1960-tallet lagd lasere, men utfordringen lå i å få dem kraftige nok til å kunne brukes som våpen. For å klare dette måtte de forsøke å lage en laser med et lys med kortest mulig bølgelengde. Problemet lå i at jo kraftigere lys som skulle skytes ut, jo større ble laseren. De kraftigste laserne USA hadde på begynnelsen av 1980-tallet var på størrelse med en flyhangar. Amerikanske forskere fant imidlertid ut at de kunne gjøre dem vesentlig mindre ved å detonere en atomladning, i dette tilfellet en hydrogenbombe, slik at den frigjorte energien kunne benyttes til å drive en laser kraftig nok til å generere røntgenlys som har opptil ti tusen ganger mer energi enn synlig lys. Videre ville en laser med røntgenlys bare fungere i verdensrommet, fordi jordas atmosfære absorberer røntgen. Fordi størrelsen på laseren kunne reduseres kraftig ved å bruke en atomsprengning, kunne laseren teoretisk sett plasseres i verdensrommet. Det faktum at en atomsprengning skulle brukes gjorde programmet mer komplisert, siden det i henhold til ABM-avtalen var forbudt å sprengne atombomber i verdensrommet, og fordi Reagans endelige mål var å bli kvitt atomvåpen. Som nevnt var det også andre helt elementære strategiske ulemper med å ha slike lasere i bane rundt jorden, noe som gjorde at forskerne også vurderte å ha dem stående på bakken til et eventuelt angrep kom, for så å skyte dem opp i rommet for å hindre angrepet.³⁵

---

³³Fitzgerald: s 247-248.

³⁴Broad, William J.: *Teller's War. The Top-Secret Story Behind the Star Wars Deception*. Simon & Schuster, New York 1992: s 138-139.

³⁵Fitzgerald: s 135.

Hvorfor SDI?

SDI var altså et meget ambisiøst prosjekt som hadde utallige usikkerhetsmomenter, både med tanke på tekniske løsninger og, enda viktigere, med tanke på forholdet til Sovjetunionen.

Hvem i Reagan-administrasjonen gikk inn for SDI, og hva var motivene? Her kommer en oversikt over hva som er oppfatningene i dag, samt hva kildene sier.

Professor i politikk og internasjonale studier Aaron L. Friedberg skriver at SDI var et eksempel på at beslutninger om å utvikle nye våpen ikke alltid kom nedenfra og opp. Han peker på at beslutningen om å sette i gang dette prosjektet ikke hadde mange tilhengere blant Reagans rådgivere. Dessuten viser han til at det hadde liten støtte hos militære ledere og i forsvarsindustrien. Reagan søkte minimal konsultasjon fra sine politiske rådgivere, og baserte mye av sin beslutning på råd han fikk av sivile entusiaster utenfor hans regjering. Dermed var SDI noe som Reagan personlig var pådriver for. "What would later be known as "the President's vision" may not have sprung fully formed from his brow (or from some half-forgotten movie script), but the SDI program was still very much the product of his own imagination."³⁶ Friedberg påpeker at litteraturen som er kritisk til avgjørelsen til å sette igang SDI, og litteraturen som er mer sympatisk til at programmet ble satt igang, plasserer Reagan i sentrum av SDI. Kildene han har brukt er fra 1980- og begynnelsen av 1990-tallet.³⁷

George P. Shultz sier i likhet med Friedberg at SDI bare ble minimalt diskutert med enkelte av Reagans rådgivere før det ble lansert, og at visjonen om SDI kom fra presidenten selv. Han påpeker at ifølge Reagan skulle SDI ikke brukes som et forhandlingskort, noe som enkelte av hans rådgivere så for seg. Ifølge Shultz hadde presidenten i mange år ment at det måtte finnes noe bedre enn prinsippet om gjensidig ødeleggelse å basere USAs atompolitikk på. Shultz sier at da Reagan først hadde kjøpt ideen om SDI, så holdt han fast ved den, og prøvde å selge den til andre. Han poengterer at presidenten hadde en meget god evne til å bryte ut av fastgrodde tenkemåter gjennom sine visjonære ideer. Samtidig kunne han på grunn av dette også være ukritisk overfor råd han fikk fra sine rådgivere, selv om disse rådene helt opplagt kunne være "amatørmessige og uforsvarlige".³⁸

---

³⁶Friedberg, Aaron L. "The United States and the Cold War Arms Race". I *Reviewing the Cold War*, redigert av Odd Arne Westad. Frank Cass, London 2000: s 229.

³⁷Friedberg, Aaron L: s 219.

³⁸Shultz: s 261-264.

Ifølge tidligere Moskva-ambassadør Jack F. Matlock Jr. foretrakk Reagan et forsvar mot atomvåpen fremfor prinsippet om avskrekking. Han sier at Reagan mente det var moralsk forkastelig å ikke ha noe forsvar mot atomvåpen bortsett fra et hevnangrep som ville utslette sivilisasjonen på jorda. Videre trekker Matlock frem det faktum at Reagan hadde et ønske om å bli kvitt atomvåpen i sin helhet. Det var bare mulig klare dette ved å utvikle et effektivt forsvar mot atomvåpen, fordi selv om det skulle bli enighet om å kvitte seg med de, ville kunnskapen, og dermed også faren, for å lage dem fortsatt eksistere. Han sier også at Reagan var oppmerksom på at et forsvar mot interkontinentale raketter kunne føre til at Sovjetunionen gikk med på å kutte ned på sine raketter. Forøvrig sier Matlock at når Reagan snakket om et ugjennomtrengelig skjold som ville gjøre slutt på trusselen fra atomvåpen, så var dette en overdrivelse fra Reagans side og burde derfor bli tolket slik.³⁹ Matlock antyder dermed at Reagan selv, i likhet med sine kritikere, mente at SDI ikke kunne gjøre slutt på atomvåpen, noe som ikke stemmer overens med Reagans rettferdiggjøring av SDI med at det blant annet kunne gjøre atomvåpen ubrukelig.

J.P. Diggins sier at Reagans motiv for å lansere SDI var å redusere den internasjonale spenningen ved å eliminere muligheten for å starte en atomkrig. Reagan var av den oppfatning at jo sterkere USA var militært, jo mer sannsynlig var det at Sovjet ville forhandle. Dessuten poengterer han at Reagan fikk en personlig overbevisning om at prinsippet om gjensidig ødeleggelse som avskrekking ikke var veien å gå. Diggins legger imidlertid mer vekt på enkelte rådgiveres rolle i beslutningen om å lansere SDI enn Friedman, Schultz og Matlock gjør.⁴⁰

Journalisten Frances Fitzgerald, som Diggins bygger mye av sin fremstilling på, sier at SDI var Reagans visjon, men som Diggins legger hun også stor vekt på rollen til de rådgiverne som var positive til ideen. Hun sier videre at SDI var den mest karakteristiske ideen Reagan hadde. Grunnen til det var at den kunne appellere til både de som mente at man verken kunne snakke med eller stole på Sovjetunionen, og de som mente at samtaler og nedrustning var den beste veien å gå.⁴¹

Journalisten William J. Broad, som på 1980-tallet dekket miljøet rundt forskerne som arbeidet med SDI, er også enig i at programmet hadde Reagans personlig velsignelse, og at han aktivt arbeidet for å få ideen lansert. Han mener imidlertid at man også må ta i betraktning påvirkningen til de som ga ideen til Reagan i utgangspunktet. Spesielt innflytelsen

---

³⁹Matlock, Jack F. Jr.: *Reagan and Gorbachev. How the Cold War Ended*. Random House, New York 2004: s 59-60.

⁴⁰Diggins: s 287-292.

⁴¹Fitzgerald: s 16, 38.

til fysikeren Edward Teller trekkes frem som viktig. Teller var også en visjonær type som ikke tenkte nøkternt og realistisk, men som heller fokuserte på den endelige ideelle løsningen som han jobbet frem mot.⁴²

Raymond Garthoff sier at Reagan selv var den viktigste grunnen til at SDI ble lansert. Samtidig, og i likhet med Diggins, Fitzgerald og Broad, trekker han også frem den sterke påvirkningen fra noen få vitenskapsmenn fra forsvarsindustrien, først og fremst Teller. Han mener at grunnen til at Reagan gikk inn for SDI, var at ideen svarte til hans ønske om å gjøre USA usårbart slik det angivelig hadde vært i tidligere tider. Reagan hadde videre et ønske om å slippe å forholde seg til det faktum at USA var avhengig av andre for å opprettholde sin sikkerhet. Han likte tanken på at USA på egenhånd kunne passe sine saker uten å måtte ta hensyn til andre. Garthoff sier helt klart at Reagan mente SDI ville gjøre atomvåpen ubrukelige, selv når alle andre ikke trodde det. Videre sier han at fordi Reagans visjon dermed ikke var basert på vitenskap, men på tro, så ble SDIs tekniske, militære og politiske argumenter irrelevante.⁴³

Robert McFarlane (National Security Advisor) sa til norske myndigheter i april 1983 at avgjørelsen til Reagan om å gå inn for SDI først og fremst var av moralsk karakter. Videre sa McFarlane at SDI kunne, med liten risiko for store tap av liv, forsvare både USA og de allierte. McFarlane fant det også nødvendig å forsikre Norge om at SDI ikke ville svekke den amerikanske sikkerhetsgarantien for Europa.⁴⁴

I juli 1985 sa chairman of the House Committee on Foreign Affairs, Dante Fascell, til norske myndigheter at både USA og Sovjet hadde forsket på SDI (ABM-systemer) i lengere tid. Kongressen hadde med visse reservasjoner støttet Reagans planer fordi de ikke ville at russerne skulle få et forsprang på dette feltet. Støtten fra Kongressen hadde imidlertid visse reservasjoner, og ABM-avtalen måtte opprettholdes.⁴⁵

Robert Ellsworth, bl.a. tidligere viseforsvarsminister for president Gerald Ford (og den som på 1970-tallet tid sammen med Holst fikk igang det bilaterale studiearbeidet på forsvarssiden)⁴⁶, sa i en fortrolig samtale med Johan Jørgen Holst i oktober 1986 at initiativet til SDI hadde kommet fra Lawrence Livermore Laboratories. Ellsworth sa at dette laboratoriet først og fremst var interresert i høyenergi-lasere (røntgenlasere), som krevde atomsprengninger. Ellsworth kunne også meddele at den amerikanske hæren ikke hadde vært

---

⁴²Broad: s 134-137.

⁴³Garthoff: s 516.

⁴⁴UD 34.4/47, bind 8. Statssekretær Eivinn Bergs samtale i Det Hvite Hus onsdag 20.04.83 med Robert C. McFarlane, Deputy Assistant to the President for National Security Affairs. 27.04.1983

⁴⁵UD 34.4/47, bind 8. Amerikanske kongressrepresentanter på besøk i Norge 30.6.-3.7.85. Samtale med statssekretær Frøysnes i Utenriksdepartementet 1.7.85. Referat. 11.07.1985

⁴⁶Sevje: s 36.

begeistret for SDI, fordi den selv hadde et forskningsprogram på ABM-våpen uten at det var omfattet med generell politisk oppmerksomhet.⁴⁷ Lawrence Livermore Laboratories var forskningsinstitusjonen der Edward Teller holdt til.

I arbeidsgruppen for rombaserte våpen i Geneveforhandlingene ble det fremholdt av USA at utviklingen av de offensive arsenaler hadde ført til at amerikanerne igjen hadde måttet se på forholdet mellom strategisk defensive og offensive våpen. Det ble også antydnet at det som USA oppfattet som manglende russisk etterlevelse av ABM-traktaten hadde hatt noe å si i SDI-saken.⁴⁸

Amerikanernes argumenter for å satse på SDI slik de selv uttrykkte det internt, er å finne i NSDD-153. Dette dokumentet som ikke var offentlig er datert 1. januar 1985 og inneholdt instruksjoner for møtet mellom utenriksministrene Shultz og Gromyko som fant sted samme måned i Geneve.⁴⁹

I følge NSDD-153 hadde situasjonen endret seg siden prosessen med SALT-avtalene begynte på slutten av 1960-tallet. Argumentene som i dette dokumentet ble brukt for å satse på SDI kan deles opp i 8 punkter: 1: Ny teknologi ga nye muligheter for forsvar som ikke hadde eksistert tidligere. 2: Utviklingen på sovjetisk side med tanke på strategiske våpen, og problemene med at sovjetiske myndigheter omgikk eller ikke rettet seg etter eksisterende avtaler, ville over tid sette spørsmålstegn ved de grunnleggende forutsetningene ved strategisk avskrekking. 3: Sovjetunionens strategiske våpen hadde fått evnen til å gjøre nok skade på USAs egne gjengjeldelsesvåpen og de beskyttede kommandosentra som skulle styre de til å sette de ut av drift i et eventuelt angrep. I tillegg hadde russerne forsøkt å få et strategisk overtak ved å utvikle både aktivt og passivt forsvar mot amerikanernes gjengjeldelsesvåpen. Dette svekket også den amerikanske avskrekkingsevnen. 4: SDI svarte på kort sikt på Sovjetunionens egne ABM-systemer, som inkluderte alle utplasseringene som var tillatt under ABM-avtalen. 5: SDI ville være et effektivt avskrekkingmiddel mot eventuelle sovjetiske beslutninger om å raskt ekspandere sitt strategiske våpenarsenal utover det som ABM-avtalen så for seg. 6: Ved å skifte fokus til defensive våpen ville avskrekkingen bli kraftig forbedret. 7: SDI vil gi nye grunner for Sovjet til å forhandle om reduksjoner i eksisterende strategiske arsenaler. 8: SDI ville nøytralisere den russiske fordelene landet hadde skaffet seg de siste tjue årene.⁵⁰

⁴⁷UD 34.4/47, bind 9. Forholdet Norge - USA. 06.10.1986

⁴⁸UD serie 34.4/47, bind 8. Statsminister Willochs samtaler i USA, 24.-27. juli 1985. Bakgrunnsnotat. Geneveforhandlingene. 15.07.1985. (Signert Merethe Nergaard).

⁴⁹NSDD-153, *Instructions for the Shultz - Gromyko meeting i Geneva*.

<https://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-153.htm> (12.03.2012)

⁵⁰NSDD-153, *Instructions for the Shultz - Gromyko meeting i Geneva*. S 2-4.
<https://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-153.htm> (20.01.2012).

Når det gjelder hvem som stod bak SDI, er det i litteraturen bred enighet om at uten Reagans fulle tilslutning ville ikke programmet blitt satt igang. Samtidig legges det av flere stor vekt på innflytelsen til enkelte rådgivere som også var avgjørende for at SDI ble lansert. Når det gjelder motivet for SDI, sier litteraturen at det var en potensiell løsning på Reagans moralske oppfatninger av prinsippet om gjensidig ødeleggelse, og hans ønske om å gjøre USAs sikkerhet uavhengig av resten av verden.

I følge kildene fikk SDI støtte i Kongressen og i Reagans administrasjon fordi det kunne hindre Sovjet i å få et overtak på ABM-våpen, og samtidig undergrave russernes strategiske kapasitet. Dessuten kunne ny teknologi muliggjøre nye typer våpen, noe som det var naturlig å støtte. Kildene hos UD peker på Reagan og Teller som opphavsmenn til SDI.

Norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk

Regjeringen Willoch (1981-1986) beveget seg nærmere NATOs politikk enn den foregående Brundtland-regjeringen (1981) hadde gjort, og unngikk åpen kritikk når den mente at vestens holdning ovenfor Sovjetunionen var for steil. Høyre-regjeringen omgjorde blant annet også Arbeiderparti-regjeringens reduksjoner av det allierte nærværet i fredstid. Samtidig var den nye norske regjeringen fra 1981 på vakt mot å bli vevd tett inn i amerikanernes sikkerhetspolitiske strategi.⁵¹

Fra juni 1983 ble Willoch-regjeringen utvidet med representanter fra KrF og Senterpartiet. Selv om dette var borgerlige partier slik som Høyre, bestod de i større grad av folk som tok del i kampanjen mot atomvåpen. Fordi Høyre klart hadde distansert seg fra protestbevegelsen, noe som førte til skarpere motsetninger da de kom i regjering i 1981, førte det til at regjeringen fra juni 1983 strevde litt med å finne en balansegang i enkelte spørsmål, først og fremst når atomvåpen var med i bildet. Dette var også tilfelle med SDI-saken.

Politikken ovenfor NATO var forøvrig, som i andre perioder av den kalde krigen, preget av en krysning mellom integrasjon og avskjerming. De norske styresmaktene ville binde sine allierte til flankeforsvaret, og sørget derfor for å være godt integrert i det militære samarbeidet i NATO. Samtidig sørget styresmaktene for å avskjermes seg fra enkelte sider av dette samarbeidet. Grunnen til at norske myndigheter drev med en slik avskjermingspolitikk, var at Norge ville holde spenningen innenfor sitt geografiske område på et lavt nivå, slik at

---

⁵¹Tamnes: s 94-111.

russerne ikke skulle få påskudd til å drive med eventuelle mottiltak. Dette kunne også være med på å dempe det allmenne supermaktskappløpet, og bidra til at Sovjet lot Finland være i fred. I tillegg fungerte avskjermingen til å dempe motstanden mot NATO i den norske opinionen.⁵²

Anna Sevje har vist at striden om dobbeltvedtaket i 1979, der NATO også måtte ta stilling til innføring av nye våpen, ikke medførte noe brudd på Tamnes' intergrasjon og avskjerming. Nei- og ja-siden var ikke et speilbilde av NATO-tilhengerne og motstandere, også blant tilhengerne av NATO var det motstandere av dette opprustningsvedtaket. Det var de militære, de borgerlige politikerene, først og fremst i Høyre, og sentrale politikere som var tilhengere av dobbeltvedtaket. Argumentet som ble brukt var at forhandlingsgrunnlaget med Sovjetunionen var best hvis det var basert på styrke.⁵³

Amerikanske militære ledere viste forståelse for den norske politikken. De var enige i at de selvpålagte restriksjonene var gunstige for oppslutningen omkring norske forsvarsspørsmål. Forutsatt at arbeidet med forhåndlagring av materiell for allierte styrker fortsatte, så de ingen problemer med å opprettholde de norske selvpålagte restriksjonene.⁵⁴

Når det gjaldt opinionens oppslutning omkring NATO-saker, var det Willoch-regjeringens oppfatning at jo høyere kunnskapsnivå folk hadde om det aktuelle temaet, jo høyere var oppslutningen på det. Derfor mente Willoch-regjeringen at det var viktig at opinionen fikk informasjon om aktuelle NATO-saker, særlig de som ble debattert offentlig. Noe av grunnen til dette var også Sovjetunionens fremstøt (propaganda) hver gang NATO-spørsmål ble debattert offentlig i Europa. Både visepresident Bush og Willoch mente imidlertid at det var en vanskelig oppgave å formidle de vestlige standpunktene til opinionen.⁵⁵

Oppsummering SDI.

Reagan var imot avspenningspolitikken som ble ført på 1970-tallet. Den amerikanske presidentens retorikk bestod i den første tiden i hans presidentperiode av harde utfall mot Sovjetunionen, uten å ta hensyn til de negative diplomatiske følgene dette medførte. Reagan fremstilte den kalde krigen som en kamp mellom de gode og de onde, der Sovjet ble beskrevet

---

⁵²Tamnes: s 100

⁵³Sevje: s 123-124.

⁵⁴UD serie 34.4/47, bind 8. Referat fra forsvarsministerens (Anders Sjaastad) samtale med marineminister Lehman 19 august 1983. 07.09.1983.

⁵⁵UD serie 34.4/47, bind 7. Statsminister Willochs besøk i Washington. Samtale med visepresident Bush 17.2.83. 03.03.1983. Ifølge referatet var de ikke inne på hvorfor det var vanskelig å gi et korrekt bilde til opinionen, eller helt spesifikt hva som var vanskelig.

som militært overlegent og USA moralsk overlegent. Presidenten fortsatte sin forgjengers økninger av det militære budsjettet med større kraft.

Ifølge NSDD-32 mente den amerikanske forsvarsministeren Weinberger at det var mulig å vinne en atomkrig. Dermed avfeide han prinsippet om avskrekking som sier at dette ikke er mulig. Dette dokumentet sa også at USA skulle utfordre Sovjetunionen ved å satse på høyteknologiske våpen, fordi russerne ikke ville klare å utfordre USA på høyteknologi. Weinberger ønsket å gjøre USA mer uavhengig av Sovjetunionen, et syn han delte med presidenten.

SDI ble lansert i en tale der formålet var et forsvar for Reagans foreslåtte økninger i det militære budsjettet. I denne talen snakket Reagan blant annet om sitt negative syn på avskrekking. At presidenten skulle lansere SDI ble ikke på forhånd meddelt NATO eller enkelte sentrale medlemmer av den amerikanske administrasjonen.

SDI ble offisielt satt igang i 1984 med et budsjett på 26 milliarder dollar over fem år. Det bestod av forskjellige typer forskningsprosjekt som forsøkte å utvikle et rakett skjold. Det ble i hovedsak forsket på våpensystemer bestående av eksotisk teknologi, dvs romvåpen. Reagan lanserte SDI fordi det bar i seg muligheten til gjøre slutt på atomvåpen og USAs avhengighet av avskrekking for å forsvare seg. I tillegg ville det gjøre landet uavhengig av Sovjetunionen. SDI ble støttet av kongressen fordi det ville hindre Sovjet i å få et overtak på ABM-våpen. Det var også naturlig å støtte prosjektet fordi det tok sikte på å utvikle helt nye typer våpen. Uten Reagans fulle tilslutning kunne ikke SDI blitt lansert. Enkelte rådgivere hadde også stor påvirkningskraft på beslutningen om å sette igang med dette, spesielt fysikeren Edward Teller.

Kap 3: Regjeringen Willoch og SDI

Umiddelbare reaksjoner.

Reagan holdt sin tale om forsvarsbudsjettet 23. mars, der han på slutten lanserte sin visjon. Som oppgaven viste i kapittel 2 hadde ikke dette blitt diskutert på forhånd i noe særlig grad innad i Reagans administrasjon, og heller ikke med USAs allierte i NATO. Willoch hadde dagen før Reagans tale hatt et møte med den amerikanske viseutenriksministeren, Kenneth

Dam, og han fikk ingen signaler om at Reagan dagen etter skulle signalisere et nytt fokus på ABM-våpen.⁵⁶

At NATO ikke hadde blitt informert på forhånd bekreftet statssekretæren i forsvarsdepartementet, Oddmund Hammerstad, i pressen kort tid etterpå. Etter hans mening hadde man ikke kommet langt nok på det teknologiske plan til at det var hensiktsmessig å begynne å planlegge systemer med romvåpen. Han stilte seg kritisk til at USA og Vesten skulle utvikle slike våpen, fordi de kunne føre til en militarisering av verdensrommet. Han stilte seg på linje med FNs generalsekretær, som året før hadde appellert til supermaktene om at de skulle utnytte verdensrommet på fredelig vis.⁵⁷ Regjeringen var imot militarisering av verdensrommet, og ble bekreftet av utenriksminister Sverre Strøm i Stortinget kort tid etterpå.⁵⁸ Hammerstad var på trygg grunn med sine uttalelser dette punktet, og hans vurdering av det teknologiske nivået var treffende.

Norske myndigheter mente at USAs presentasjon av SDI var lite hensiktsmessig, fordi den førte til mange misforståelser.⁵⁹ Willoch sa til visepresident George Bush i 1985 at lanseringen av det amerikanske rakettskjoldet hadde vært "en ulykkelig innledende presentasjon av SDI fra amerikansk side, der det nye prosjektet ble altfor sterkt fremhevet og der det uheldigvis ble kalt 'Star Wars'".⁶⁰ SDI-utspillet hadde i følge norske myndigheter tatt effekten av INF(Intermediate range Nuclear Forces)-initiativet, og de var ikke glade for at det hadde kommet nye og kompliserende elementer inn i den sikkerhetspolitiske debatten i Europa.⁶¹

Reagan hadde lansert sin ide om det som idag kalles rakettskjold. Den var lite konkret, men likevel var det noen holdepunkter å forholde seg til. Den amerikanske presidenten ville svare på trusselen fra sovjetiske raketter med defensive midler, og gå bort fra prinsippet om gjensidig avskrekking. Til dette ville han benytte seg av USAs enestående teknologiske fortrinn. Samtidig sa Reagan at det ville ta tid å utvikle slike våpen, og at USA i mellomtiden ville sørge for at NATOs strategi med flexible response og avskrekkningsstrategien var troverdig.⁶² Den norske regjeringen hadde lite konkret å forholde seg til, bortsett fra at Reagan

---

⁵⁶UD serie 34.4/47, bind 7. Statsminister Kåre Willochs samtale 22. mars 1983 med viseutenriksminister Kenneth W. Dam. 23.03.1983.

⁵⁷*Aftenposten Morgen* 25.03.1983: "Ikke drøftet i NATO". Hammerstad hadde ikke sett talen på dette tidspunktet, og uttalte seg om romvåpen på generelt grunnlag.

⁵⁸St. tid. ss. 1527 - 3268 (1982-1983), *Stortingets spørretime* 13.04.1983. s. 3067.

⁵⁹UD serie 34.4/47, bind 8. Amerikanske kongressrepresentanter på besøk i Norge 30.6.-3.7.85. Samtale med statssekretær Frøysnes i Utenriksdepartementet 1.7.85. Referat. 11.07.1985.

⁶⁰UD serie 34.4/47, bind 9. Statsminister Willochs samtale med Visepresident Bush, i Washington 24. juli 1985. 26.08.1985.

⁶¹UD serie 34.4/47, bind 8. Statssekretær Eivinn Bergs samtale i Det Hvite Hus onsdag 20.4.83 med Robert C. McFarlane, Deputy Assistant to the President for National Security Affairs. 27.04.1983.

nå ville satse mye på å utvikle defensive våpen. Følgelig var den umiddelbare reaksjonen nokså avventende.

Romvåpenmotstand vs. samhold i NATO

I Stortingets spørretime 13.04.83 uttalte utenriksminister Sverre Strøm regjeringens generelle holdning til våpen i rommet: nemlig at regjeringen ville fortsette å arbeide for å hindre et rustningskappløp i verdensrommet. Spesifikt om SDI sa Strøm at Reagans målsetting med planene sine, om "å redusere avhengigheten av kjernefysiske angrepvåpen", var positive, samtidig som han mente at planene reiste mange vanskelige spørsmål som måtte drøftes nøye. Han minnet om at regjeringen høsten 1981 og høsten 1982 hadde vært med på å stille resolusjoner i FN som gikk ut på at Nedrustningskomiteen i Geneve skulle vurdere tiltak med det formål å forhindre et rustningskappløp i verdensrommet, og at regjeringen planla å aktivt følge opp de vedtakene. Holdningen til romvåpen var altså ganske avvisende. Det hadde Norge ifølge utenriksministeren også vist i NATO:

*Spørsmålet om rustningskontroll i det ytre verdensrom har tidligere vært gjenstand for drøftelser i NATO. Norge har også i dette forum gått inn for tiltak med sikte på å forhindre økt militær bruk av verdensrommet. Regjeringen vil holde fast ved en slik holdning også i fremtidige allierte drøftelser.*⁶³

Partileder Kjell Magne Bondevik sa kort tid etter Reagans tale at Kristelig Folkeparti ikke støttet presidentens planer om et rombasert forsvarssystem mot atomvåpen. Videre stadfestet han at "opprustning i verdensrommet og innføring av strålevåpen må motarbeides fra norsk side".⁶⁴ Både Sovjetunionens og USAs planer om våpen i verdensrommet ble nevnt i Bondeviks reaksjon, og han uttalte at den norske regjeringen måtte gjøre det klart for begge supermakter at utviklingen i denne retningen var uakseptabel.

Regjeringen hadde gått inn for tiltak som skulle hindre militarisering av verdensrommet både i FN og i NATO, og den ville fortsette med det i fremtiden. KrF og

---

⁶²Address to the Nation on Defence and National Security. March 23, 1983.

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1983/32383d.htm> (27.10.2010)

⁶³St. tid. ss. 1527 - 3268 (1982-1983), *Stortingets spørretime 13.04.1983*, s. 3067. Aftenposten Morgen 14.04.1983: *Rom-våpen må forbys.*/ Aftenposten Morgen 16.04.1983: *Romvåpen.*

⁶⁴Aftenposten Morgen 29.03.1983: "Avvis opprustning i verdensrommet".

Senterpartiet kom ikke med i denne regjeringen før 8. juni, så dette synet på romvåpen var ikke et resultat av direkte press fra den kanten. Vi kan imidlertid ikke se bort i fra at regjeringen tok hensyn til sine støttespillere på Stortinget.

I forhold til NATO var regjeringens hovedmål at det ikke skulle komme noe fra Stortinget som kunne sette Norges stilling i alliansen i fare, slik tilfelle var for Hellas og Danmark. Det var helt utelukket at norsk sikkerhetspolitikk skulle føres gjennom fotnoter i NATO.⁶⁵ Dermed kunne regjeringens holdning til våpen i verdensrommet, og linjen om å ikke svekke samholdet i NATO, komme på kollisjonskurs.

SDI tegn på amerikansk isolasjonisme?

Utenriksdepartementet var avventende til SDI-saken. Det kan tenkes at myndighetene var usikre på hvor seriøs Reagan var på å få til det han så uanmeldt hadde snakket om da han lanserte sin visjon. De holdt imidlertid øye med russernes reaksjoner og eventuelle russiske mottiltak. I august 1983 møtte den sovjetiske lederen Juri Andropov en gruppe amerikanske senatorer i Moskva. Den norske ambassaden sendte hjem et utdrag av Andropovs uttalelser, og gjorde UD spesielt oppmerksom på punktene som omhandlet romvåpen. Her kom det frem at den sovjetiske lederen "gave special emphasis on the issue of paramount significance, a serious and real threat of the arms race spreading to outer space."⁶⁶ Andropov meddelte amerikanerne at han blant annet ville ta et initiativ til å få et forbud mot romvåpen. Uttalelsene viste at russerne tok Reagans SDI meget seriøst, og at de var bekymret over hva amerikansk teknologi kunne klare å utvikle.

UDs syn på SDI i 1984, slik de ville formidle det til amerikanske senatorer, var at det "raises the question of the implication for the future strategic stability, i.a. the consequences for existing agreements, in particular the ABM-treaty."⁶⁷ Norske myndigheter uttrykte derfor at det var meget viktig å få i gang dialog og forhandlinger for å stabilisere og regulere fremtidig konkurranse på romvåpen. Norge sa også at de støttet forhandlinger som hadde som mål å stanse militariseringen av verdensrommet.

---

⁶⁵UD serie 34.4/47, bind 8. Samtale i State Department med Deputy Assistant Secretary Kelly - Europa og norsk sikkerhetspolitikk. 08.06.1984. (Signert Bjørn Lian).

⁶⁶UD 25.4/47, bind 134. Telegram 22. august 1983, President Juri Andropov mottar amerikanske senatorer. Andropov var formann i presidiet i det Øverste sovjet, i UDs dokumenter som jeg har sett på blir han omtalt som "president".

⁶⁷UD 34.4/47, bind 8. Statssekretærens samtale med amerikanske senatorer 13 juli 1984. Samtalenotat. 11.07.1984. (Signert Svein O. Sæther)

UD fulgte naturlig nok med på signaler om amerikansk isolasjonisme og en sterkere orientering mot Asia. Dette hang også sammen med SDI, og viktigheten av samholdet i NATO. Frykten for amerikansk isolasjonisme fantes også andre steder i Vest-Europa, blant annet i Frankrike. De hadde en negativ holdning til SDI, og fire forhold var sentrale: For det første at SDI bidro til å undergrave avskrekking som krigsforebyggende tiltak. For det andre at det bidro til å frakoble forsvaret av USA fra forsvaret av Europa. For det tredje at det bidro til å stimulere rustningskappløpet, fordi Sovjetunionen ville sette igang liknende programmer. Til slutt, og kanskje viktigst, at det bidro til å undergrave den franske avskrekkningsstyrken.⁶⁸ Franskmennene så altså et tegn på amerikansk isolasjonisme i SDI, fordi de mente at det ville koble forsvaret av Europa fra forsvaret av USA.

Kåre Willoch sier i dag at han ikke oppfattet SDI som et uttrykk for amerikansk isolasjonisme i forhold til Europa. Videre sier han at Reagans rakett skjold ikke virket realistisk, men at det ikke var naturlig for Norge å gi negative uttalelser om det. Han forholdt seg til SDI på samme måte som til andre opprustningstiltak under den kalde krigen. SDI kunne presse Sovjet til å bli mer samarbeidsvillige overfor USA, men det forutsatte også at NATO sto samlet slik at russerne ikke lyktes i sine forsøk på å skape splid i alliansen.⁶⁹

UD fulgte som sagt nøye med på tegn i retningen av at USA vendte blikket fra Europa og eventuelt mot Asia. Da assisterende utenriksminister Lawrence Eagleburger i et møte i National Center for Legislative Research i begynnelsen av 1984 uttalte at Vest-Europa i stadig større grad var i utakt med USA, noe som kunne føre til at amerikanerne vendte blikket mot Asia, ble det nøye fulgt opp i UD. Det ble raskt avklart fra amerikanernes side at dette ikke var noen ny linje i amerikansk utenrikspolitikk. Men det spørs om de europeiske NATO-landene ble særlig beroliget da den amerikanske NATO-ambassadøren David M. Abshire sa at Eagleburger bare hadde gitt sin beskrivelse av de faktiske forhold, og at det ikke var til å komme utenom at tendensene i Europa gikk i retning av større innadventhet. Men han mente at en del av bakgrunnen for uttalelsene gikk ut på økonomiske og handelsmessige problemer med Vest-Europa. Samtidig påpekte han at Reagans store økninger i forsvarsbudsjettet hadde ført til et større gap mellom USAs og Vest-Europas forsvarsinnsats.⁷⁰

---

⁶⁸UD 25.4/47, bind 139. Utenriksminister Cheysson's besøk i Washington D.C. 23.11.1984.

⁶⁹Samtale med Kåre Willoch 06.04.2011

⁷⁰UD 25.4/47, 135, 01.02.1984, USA - Vest-Europa. Uttalelser av Under Secretary for Political Affairs, Lawrence Eagleburger. 03.02.1984, USA. Eagleburger om forholdet USA - Vest-Europa/Asia. 06.02.1984, USA. Eagleburger om forholdet USA - Vest-Europa/Asia. 07.02.1984, Amerikansk utenrikspolitikk, Eagleburger om forholdet USA - Vest-Europa/Asia. 08.02.1984, Den amerikanske viseutenriksminister Lawrence S. Eagleburgers uttalelser om forholdet USA - Vest-Europa/Japan. 10.02.1984, Eagleburgers uttalelser 31.01.84. 14.02.1984, Den amerikanske viseutenriksminister Lawrence S. Eagleburgers uttalelser om forholdet USA - Vest-Europa/Japan. 23.02.1984, Eagleburgers uttalelser 31.01.84. 24.02.1984, Eagleburgers uttalelser vedr. forholdet mellom USA og Vest-Europa/Japan.

I UD's landnotat for USA fra juli 1983 ble det slått fast at de isolasjonistiske kreftene ikke hadde noen innflytelse av betydning på Reagans administrasjon, men at disse kreftene heller ikke var helt "utryddet" fra Kongressen. Siden NATO var USAs viktigste forankring til Europa, ble det anbefalt at "en vel koordinert politikk innen Alliansen (ville) være det beste virkemiddel til å fjerne vekstgrunnlaget for slike synsmåter."⁷¹ Viktigheten av samhold i alliansen ble fremhevet som et virkemiddel mot amerikansk isolasjonisme.

Den norske ambassaden i Washington sendte i april 1984 en politisk oversikt der det ble slått fast at "de isolasjonistiske kreftene er hele tiden til stede i Kongressen og den beste garanti mot at disse får vind i seilene er en samlet opptreden innen Alliansen."⁷² Det ble med andre ord vurdert slik at et samlet NATO var det beste ikke bare ovenfor Sovjetunionen, men også ovenfor USA.

Lite informasjon om SDI.

I mai 1984 sendte den norske ambassaden i Washington hjem en tekst der den kom med noen betraktninger om forholdet mellom USA og Sovjetunionen. Teksten tok for seg årsakene til den forverrede situasjonen mellom de to supermaktene den siste tiden, og hva som skulle til for at forholdet skulle bli bedre. Her ble SDI ikke nevnt, noe som kan tyde på at ambassaden i Washington var av den oppfatning at SDI ikke hadde hatt noen innvirkning på øst-vest forholdet så langt.⁷³ Det kan imidlertid også tyde på at UD ikke hadde tilstrekkelig informasjon om SDI på dette tidspunktet til å ta det med i betraktningene om øst-vest forholdet.

Tidligere samme måned hadde den norske ambassaden i Washington snakket med sine tyske kolleger om hva som hadde kommet frem under den tyske utenriksministerens besøk i Washington D.C. kort tid i forveien. Her hadde SDI blitt diskutert. Den tyske delegasjonen hadde ikke blitt forelagt noen nye opplysninger om Reagans romvåpenprogram, og tyskerne "hadde en fornemmelse av at amerikanerne selv var i tvil om hvor mye SDI egentlig ville innebære".⁷⁴ Den tyske utenriksministeren etterlyste forøvrig større åpenhet fra amerikanerne omkring romvåpenplanene.

---

⁷¹UD 25.4/47, bind 134. Landnotat USA. 25.07.1983.

⁷²UD 25.4/47, bind 136. USA. Politisk oversikt. 10.04.1984.

⁷³UD 25.4/47, bind 136. Forholdet USA - Sovjetunionen. 23. mai 1984

⁷⁴UD 25.4/47, bind 136. Umin Genschers besøk i Washington. 15.05.1984. Den norske ambassaden snakket med ambassaderåd Bernard von der Planitz. Det står ikke hvem Planitz snakket med fra norsk side.

Det var mange uklarheter knyttet til Reagans visjon. Et utvalg som hadde blitt utnevnt av statsministerens kontor til å vurdere SDIs tekniske og vitenskapelige sider, offentliggjorde i andre halvdel av juli 1985 sine konklusjoner. Utgivelsen av rapporten kan oppfattes som et forsøk på å få de faktiske forholdene på bordet og ikke bare lene seg på (manglende) amerikanske utspill. I innledningen på rapporten står det at lite var kjent om SDI utover hovedlinjene, og at "Statsministerens kontor oppnevnte derfor i brev 30 april 1985 et ad hoc utvalg som skulle utarbeide en rapport som kunne gi et mer selvstendig grunnlag for myndigheter og offentlighet i Norge til vurdering av endel spørsmål som SDI-programmet reiser, spesielt de tekniske og vitenskapelige sidene ved programmet."⁷⁵

Problemene med visjonen lå ifølge rapporten på det praktiske plan, blant annet med tanke på finansiering. Videre sa rapporten at SDI ville få konsekvenser på NATOs strategi, samarbeidet mellom Vest-Europa og USA, og amerikanernes teknologiske nivå i forhold til resten av verden. Det ble lagt vekt på at de amerikanske myndighetene hadde lovet å konsultere sine allierte før de gikk videre med SDI. Det ble også konkludert med at Norge måtte ha et visst engasjement om SDI for at norske myndigheter skulle kunne få en konstruktiv deltakelse i konsultasjoner rundt Reagans romvåpenprogram.⁷⁶

Materialet i utenriksdepartementet tyder på at de fokuserte på hva reaksjonene til Reagans rakettskjoldplaner var i andre land, både i Øst og i Vest. De forhørte seg også om hva slags informasjon andre lands ambassader hadde fått om SDI. Dessuten var de interessert i å få klarhet i hvorvidt romvåpenplanene var koblet sammen med amerikanernes syn på Vest-Europa, og om det var et tegn på at USA nå flyttet noe av sin oppmerksomhet bort fra europeerne og mot Asia.

SDI blir diskutert i NATO for første gang

I januar 1985 møttes supermaktenes utenriksministre i Geneve for å drøfte et eventuelt toppmøte i nær fremtid, og hva som skulle tas opp der. USA og Sovjet hadde på forhånd endelig blitt enige om at SDI skulle drøftes. Amerikanerne hadde i lang tid nektet å ta med Reagans romvåpenplaner i noen som helst form for nedrustningsforhandlinger. I siste del av

---

⁷⁵Det Kgl. Utenriksdepartement: Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål, nr. 30 - september 1985. *Forsvar mot ballistiske raketter; De teknologiske og vitenskapelige sider ved USAs strategiske forsvarsinitiativ (SDI)*. s 7-8.

⁷⁶NTBtekst 18.07.1985.

1984 hadde de skiftet syn og gått med på å ta med dette elementet i forhandlingene med Sovjet, og Shultz og Gromyko hadde en kort samtale om dette temaet i Geneve.⁷⁷

I NSDD-153 kom det klart frem at noe av grunnen til at amerikanerne ville drøfte romvåpen, var at de ved å forsøke å ta styringen på dette temaet kunne kjøre fremtidige forhandlinger inn på det sporet de selv ville ha. Målet med denne taktikken var å hindre russerne i å styre samtalene om strategisk forsvar inn på å kun handle om romvåpen, slik amerikanerne mente at russerne ville prøve å gjøre. Grunnen til det var at USA var teknologisk lengre fremme i forskningen på romvåpen, mens Sovjetunionen hadde et forsprang når det gjaldt bakkebaserte systemer. Ved å hindre russerne i å kun fokusere på romvåpen, kunne amerikanerne beskytte SDI. Formålet med å drøfte SDI var altså ikke at amerikanerne så for seg at det skulle bli forhandlet bort i fremtiden i bytte med innrømmelser fra russerne, men å styre forhandlingene for å verne om det strategiske forsvarsinitiativ.⁷⁸

Shultz og Gromyko ble etterhvert enige om et forhandlingsopplegg, og statsminister Willoch og Gro Harlem Brundtland var begge fornøyd med at SDI var en del av dette. Videre sa Willoch at for Norges del var hovedpoenget at stormaktene forsøkte å redusere antall atomvåpen, og å styrke den strategiske stabiliteten. Regjeringen var også tilfreds med at amerikanerne ville ha løpende konsultasjoner med sine NATO-allierte rundt de videre forberedelsene til forhandlingene, og utenriksminister Stray sa at nordmennene ville delta aktivt i de samtalene.⁷⁹

I UD's utenrikspolitiske oversikt for USA våren 1985 stod det at SDI kunne komme til å belaste samholdet i NATO, fordi de Vest-Europeiske landene hadde vanskeligheter med å fremvise samme begeistring for romvåpenprogrammet som den amerikanske administrasjonen hadde. Tre grunner ble nevnt til dette: 1: Mangel på fremgang i drøftelsen på romvåpen kunne komme til å blokkere fremdriften på forhandlingene på INF. 2: SDI kunne frakoble USA fra forsvaret av Europa. 3: SDI kunne undergrave avskrekkingen og gjøre de europeiske atomvåpnene avleggse.⁸⁰

Oversikten slo også fast at enigheten som ble oppnådd under Margaret Thatchers besøk i USA, om at amerikanerne skulle forhandle med russerne før utprøving og utplassering

---

⁷⁷Garthoff: s 198. UD fikk bekreftet at USA var villig til å forhandle om SDI sent i 1984, se: UD serie 34.4/47, bind 8. Samtale med formannen i Senatets Utenrikskomite. 23.12.1984. Samtalen var mellom Richard Lugar fra amerikansk side, og Kjell Eliassen og Haugestad fra norsk side.

⁷⁸NSDD-153, *Instructions for the Shultz-Gromyko Meeting i Geneva*. S: 6, 11, 12, 15.
<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-153.htm> (04.02.2012)

⁷⁹ *Aftenposten Morgen* 10.01.1985: "Oppmuntrende mener Willoch." Alle uttalesene er hentet fra samme sak.

⁸⁰UD serie 25.4/47, bind 140. Utenrikspolitisk oversikt USA. 27.03.1985. s 3.

av et SDI-system, sannsynligvis var den eneste tilpassningen til europeiske reservasjoner Reagan-administrasjonen foreløpig var villig til å gå med på i SDI-saken.⁸¹

Videre stod det at SDI i følge amerikanerne hadde spilt en avgjørende rolle i å få Sovjet tilbake til forhandlingsbordet, fordi det var forventet at russerne ønsket unngå de enorme kostnadene det ville kreve å følge amerikanerne på dette feltet.⁸² USA forventet også at Sovjet ville bruke SDI i sine forsøk på å splitte Vest-europa.⁸³

27. mars 1985 ga samtlige NATO-land sin støtte til kommunikeet som ble utarbeidet under forsvarsministermøtet i alliansens kjernefysiske planleggingsgruppe i Luxembourg.⁸⁴ Punkt 4 og 5 i kommunikeet omhandlet Reagans SDI, der punkt 4 slo fast at de undertegnede støttet forskning på SDI, og at denne forskningen var i overensstemmelse med ABM-avtalen ("Ces recherches, menées dans le respect du traité ABM"). Teksten kan imidlertid også tolkes slik at de undertegnede støttet forskningen, så lenge den respekterte ABM-avtalen. I punkt 5 ble det stadfestet at amerikanernes romvåpenprogram var et svar på intens russisk forskning vedrørende strategisk forsvar, og at Sovjetunionen var ledende når det gjaldt både ABM-teknologi og antisatellitt-teknologi. Ifølge Aftenpostens artikkel om kommunikeet var det britene som ville ha med at SDI var et svar på russernes egen forskning på romvåpen.⁸⁵ Budskapet om SDI var altså at de allierte støttet amerikanernes romvåpenforskning, at forskningen ikke brøt internasjonale avtaler, og at forskningen var et svar på tilsvarende sovjetisk forskning.

Sjaastad mente at hvis man leste hele sluttkommunikeet lå det ikke noen uforbeholden støtte til amerikanernes romvåpenprogram, og at støtten Norge hadde gått med på ikke var betingelsesløs. Han nevnte derimot ikke hva forbeholdene var, men i utenriksdepartementets brev til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite, stod det hvilke betingelser han siktet til.⁸⁶

---

⁸¹Ibid. s 5-6.

⁸²Ibid. s 11.

⁸³Ibid. s 15.

⁸⁴*Communiqué Final, 26 Mar. 1985 - 27 Mar. 1985.* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23303.htm (21.03.2011)

⁸⁵*Aftenposten Morgen* 28.03.1985: "Europeiske forbehold overfor USA-forslag".

⁸⁶*Aftenposten Morgen* 29.03.1985: "Romvåpenforskning uten Norge".

Regjeringens redegjørelse om romvåpen

I brevet til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite, datert 16. april 1985 og kalt *redegjørelse om regjeringens syn på våpensystemer til bruk i verdensrommet*, ble regjeringens syn på romvåpen fremlagt. Regjeringen sa her at kommunikeet fra NATO-møtet i mars samme år, der Norge og de andre allierte hadde gitt sin støtte til Reagans SDI, inneholdt tre betingelser: For det første at amerikanerne ikke skulle gjøre noe som undergravde ABM-avtalen. For det andre at USA hverken skulle utvikle, teste eller utplassere eventuelle romvåpen uten først å forhandle om dette med Sovjetunionen. Til slutt mente regjeringen at "det fremgår av kommunikeet at støtten avgrenser seg til den forskning som "har som mål å bedre stabiliteten og sikre avskrekkingen på et lavere nivå når det gjelder offensive kjernefysiske styrker."⁸⁷ Dette sitatet var hentet fra punkt 4 i kommunikeet, der første halvdel av setningen lyder: "Vi støtter forskningsprogrammet til USA på disse (SDI) teknologiene, som har som mål..."⁸⁸

Det kan dermed argumenteres med at den andre delen av setningen var en beskrivelse av programmet, og ikke en betingelse for støtten slik brevet sa. Ved å utelate første del av setningen fra kommunikeet kunne sitatet brukes til å underbygge regjeringens argumentasjon. Regjeringens poeng, om at forskningen var betinget av at stabiliteten skulle bedres og avskrekkingen sikres på et lavere nivå, ble tøyd til det ytterste.

I brevet kom det tydelig frem at en av hovedgrunnene til at regjeringen støttet SDI var Sovjets egen forskning på romvåpen. Dette kom også klart frem da Stray i sin utenrikspolitiske redegjørelse til Stortinget 24. april 1985 sa hva som lå til grunn for regjeringens holdning:

ABM-avtalen setter ikke noe forbud mot forskning. Det er på det rene at Sovjetunionen i lengre tid har forsket på dette området, og det er grunn til å tro at det på noen felter er nådd ganske langt. Fra norsk side har vi vurdert den amerikanske forskning særlig mot denne bakgrunn. Også her er det nødvendig med en viss balanse. Man kunne ellers risikere at Sovjetunionen skaffet seg en ensidig militær fordel - noe som ikke minst ville rokke ved sikkerhetssituasjonen i Europa.⁸⁹

⁸⁷ *Redegjørelse om Regjeringens syn på våpensystemer til bruk i verdensrommet, 16. april 1985*. Dette brevet kan finnes som vedlegg til Innst. S. nr. 271 (84-85). Brevet er undertegnet med Utenriksdepartementet, Ministeren.

⁸⁸ *Communiqué Final, 26 Mar. 1985 - 27 Mar. 1985*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23303.htm (21.03.2011)

⁸⁹ St. tid. ss. 1984 - 3524 (1984-1985), *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren 24.04.1985*, s. 3328

Den russiske forskningen ble også beskrevet i redegjørelsen, og hvis man i likhet med regjeringen legger den russiske forskningen slik den ble beskrevet i redegjørelsen til grunn, så er det høyst forståelig at regjeringen fokuserte på dette argumentet i spørsmålet om SDI. Det ble hevdet at russerne på dette tidspunktet (1985) hadde to bakkebaserte høyenergilasere som var operative og som kunne brukes mot satellitter. I tillegg ble det hevdet at de i slutten av 1980-årene ville ha ferdige prototyper for rombaserte anti-satellitt og anti-rakett laservåpen, og et fullt operativt rombasert anti-satellitt system i løpet av 1990-årene. Kilden til disse påstandene var "amerikanske opplysninger."⁹⁰

Når regjeringen la disse opplysningene til grunn, samtidig som de mente at den militære balansen mellom øst og vest måtte opprettholdes, så var ikke overraskende at den støttet USAs planer. I tillegg til argumentet om å svare på russernes egen forskning, ble det som sagt påpekt at forskningen på romvåpen ikke var forbudt hverken ved ABM-avtalen eller andre avtaler.

Samtidig kom det klart frem i brevet at regjeringen var negativ til en militarisering av verdensrommet. Brevet slo fast at dette ville føre til en ny runde i rustningskappløpet, og at det følgelig måtte være et mål for hele verdenssamfunnet å unngå et romvåpenkappløp. Videre ble det pekt på fire spesifikke aspekter ved romvåpen som ga grunn til bekymring. For det første kunne våpen i rommet virke destabiliserende både fordi de kunne bli brukt til å ødelegge kommunikasjons-, og overvåkingssatellitter i en krigssituasjon, på grunn av den usikkerhet dette ville skape, og fordi man så for seg at et rakett skjold kunne omgås ved å produsere flere offensive våpen til lavere kostnader enn det ville kreves for å opprettholde skjoldet. For det andre stilte regjeringen spørsmålsteget på hvilken innvirkning Reagans SDIs ville ha på de strategiske våpenenes krigsforebyggende rolle, spesielt i en overgangsperiode. For det tredje var regjeringen bekymret over konsekvensene det ville ha for nedrustning og rustningskontroll. For det fjerde mente regjeringen at selv om forskningen ikke var i strid med ABM-avtalen, så kunne det bli en "betydelig utfordring for avtaleverket."⁹¹

I brevet kom det også frem hvordan regjeringen hadde formidlet sin skepsis mot SDI. I tillegg til betingelsene som det hadde blitt pekt på i kommunikeet fra Luxembourg, ble det sagt at Norge hadde gitt uttrykk for "uro og bekymring" for hva slags politiske og strategiske

---

⁹⁰Redegjørelse om Regjeringens syn på våpensystemer til bruk i verdensrommet, 16. april 1985. Dette brevet kan finnes som vedlegg til Innst. S. nr. 271 (84-85).

⁹¹Ibid.

konsekvenser de amerikanske utspillene om SDI ville få for NATO. Dette hadde også blitt gjort gjennom norske innlegg i NATOs råd og i politiske konsultasjoner med USA.⁹²

Willoch sier i sine memoarer at den kritiske holdningen til romvåpen i brevet var et resultat av at regjeringen måtte gå langt i å imøtekomme det negative synet på SDI som de andre regjeringspartiene hadde, slik at en splittelse ble unngått. Willoch ga uttrykk for at det i hovedsak var holdningene til Senterpartiet og KrF, og ikke Høyre, som gjorde at brevet inneholdt de kritiske vurderingene av SDI.⁹³

I regjeringens redegjørelse om romvåpen ble støtten til SDI begrunnet med at russerne også forsket på avanserte ABM-våpen. Begrunnelsen gir grunnlag for diskusjon. 1: Reagan brukte ikke dette argumentet når han snakket om SDI. Hans begrunnelse for å satse på SDI var at det kunne resultere i et rakettskjold som ville gjøre atomvåpen ubrukelige, en begrunnelse som ikke var nevnt i brevet. 2: Amerikanerne trengte ikke SDI for å svare på russernes forskning på ABM-våpen. Som denne oppgaven har vist forsket USA på ABM-våpen før Reagan satte igang sitt initiativ.⁹⁴ 3: Påstandene i brevet om russiske laservåpen og romvåpen var sannsynligvis bygd på innspill fra SDI-tilhengere i Pentagon og i Regans administrasjon som var ivirige etter å få alliert støtte til prosjektet.⁹⁵ 4: Sovjetunionens gjentatte forsøk på å få USA med på en avtale om forbud mot militarisering av verdensrommet, var sannsynligvis et resultat av at russerne fryktet amerikansk teknologi. Dette er mer sannsynlig enn at de skulle prøve å stoppe SDI, for å få ro til å utvikle sine egne romvåpen i hemmelighet. USA var ledende på høyteknologi. Den amerikanske handelsministeren, Howard M. Baldrige, Jr., sa i en samtale med Willoch i juli 1985 at et av de største problemene Sovjetunionen hadde var at de ikke greide å konkurrere med Vesten når det gjaldt utviklingen av ny teknologi, og at de ikke ville kunne gjøre noe med dette så lenge de ikke gjennomførte en stor omorganisering av sitt forsknings- og utdanningssystem. Baldrige mente også at teknologilekasjer fra Vesten heller ikke kunne løse dette problemet for russerne.⁹⁶ Forsøkene fra Sovjetisk side på å få på plass et forbud mot våpen i rommet var ikke et resultat av Regans SDI, fordi russerne foreslo et slikt forbud i FN i 1981 og i 1982.⁹⁷

---

⁹²Ibid.

⁹³Willoch, Kåre. *Minner og meninger bind 3: Statsminister*. Chr. Schibsteds forlag. Oslo 1990. s 332-333.

⁹⁴Se kapittel 2.

⁹⁵Garthoff skriver at medlemmer av Regans NSC ikke skilte mellom forskning som tok sikte på å utvikle/forbedre ABM-våpen som var tillatt, og forskning som tok sikte på å utvikle SDI-våpen som ikke var tillatt. De kunne dermed hevde at russerne hadde begynt å forske på SDI-våpen lenger før Reagan lanserte sitt rakettskjold. Garthoff : s 244n

⁹⁶UD serie 34.4/47, bind 9. Moetet mellom statsminister Willoch og handelsminister Baldrige. 26.07.1985.

⁹⁷Garthoff: s 521.

Regjeringspartiene hadde forskjellige syn på SDI

Striden om SDI begynte i Norge i 1985, da saken ble drøftet i NATO for første gang i mars samme år.⁹⁸ Men allerede i februar begynte striden på Stortinget, da Utenriksminister Svenn Stray, i en redegjørelse til den utvidede utenrikskomiteen, ikke tok avstand fra USAs forskning og forsøk på å utvikle romvåpen, men bare en eventuell utplassering. Dette utspillet virket å ha kommet noe overraskende på Høyres regjeringspartnere KrF og Senterpartiet, som umiddelbart reagerte med skepsis over at Stray ikke også tok klar avstand fra forskning på romvåpen. Høyres regjeringspartnere hadde oppfattet det slik at innstillingen til nedrustningsmeldingen om romvåpenutbygging fra året før, som alle tre regjeringspartiene hadde sluttet seg til, sa at Norge måtte si nei til både forskning og utvikling av romvåpen.⁹⁹ Dette var et resultat av at mellompartiene var mer skeptiske til romvåpen enn det Høyre var.¹⁰⁰

I følge Dagbladet hadde Johan J. Jakobsen og Johan Buttedahl fra Sp og Harald Synnes fra KrF krevd at Willoch skulle gå ut i media og uttrykke bekymring over en eventuell opprustning i verdensrommet, mot at Sp og KrF godtok at regjeringen ikke hadde innvendinger mot at amerikanerne forsket på SDI. Willoch sa til Dagbladet at regjeringen ikke gikk inn for opprustning i verdensrommet. Samtidig sa han at Norge ikke kunne gå imot forskningen på SDI. Han gav i følge Dagbladet tre grunner til det: For det første at det fantes internasjonale avtaler som forbød slik forskning. For det andre at det var umulig å skille militær og sivil forskning, noe som ville gjøre et forbud meningsløst. For det tredje at Sovjet hadde lenge arbeidet med å finne fram til hvordan de kunne få militær virksomhet i verdensrommet.¹⁰¹

I utgangspunktet kommenterte ikke de parlamentariske lederne i SP og KrF, Johan Buttedahl og Harald Synnes, redegjørelsen som utenriksminister Stray hadde i Stortinget på annen måte enn at de sa at de tok den til etterretning. Noe senere sa imidlertid Synnes til Stavanger Aftenblad at Høyre sannsynligvis ikke var på linje med de to andre regjeringspartiene i romvåpensaken.¹⁰² KrF og Sp valgte å være lojale mot regjeringen i denne

---

⁹⁸Tamnes: s 126-127.

⁹⁹*Verdens Gang* 25.02.1985: "Mellompartiene reagerer på romvåpen-utspill: Irritasjon over Stray". Innst. S. nr. 225 (83-84).

¹⁰⁰Mellompartiene var generelt sett NATO-vennlige, men NATOs planer førte ofte til debatt innad i partiene. Et eksempel er NATOs planer i 1979 om å modernisere atomvåpnene i Vest-Europa, se: Sevje: s 72-77.

¹⁰¹*Dagbladet* 26.02.1985: "Nytt ja til stjernekrig". Se også: *Verdens Gang* 26.02.1985: "Mellompartiene ville ha det "stjerneklart": Willoch som "Stray-tolk"". At Willochs presisering var en betingelse for at Sp og KrF skulle godta at regjeringen ikke gikk imot USAs forskning på SDI, står det ikke noe om i VG.

¹⁰²*Aftenposten Morgen* 03.04.1985: "Synnes varsler bråk om romvåpen".

saken selv om de hadde en mer negativ holdning til romvåpen enn Høyre. Hadde de ikke støttet regjeringen, så hadde de støttet Arbeiderpartiet.

Arbeiderpartiet og SV reagerte også negativt på utenriksministerens uttalelser. Gro Harlem Brundtland beskyldte Willoch-regjeringen for å være uklar i SDI-saken. Brundtland mente at når regjeringen gikk imot utplassering av romvåpen, men ikke forskning, så opptrådte den uklart.¹⁰³ I innstilling til Stortinget nr. 225 (83-84) ble det gitt uttrykk for at regjeringen fryktet en opprustning i verdensrommet med blant annet "laservåpen", men at det også var en mulighet til å forhindre dette. Videre het det: "Komiteen vil derfor understreke viktigheten av at forhandlinger gjenopptas, med sikte på forbud mot utplassering av våpen i verdensrommet."¹⁰⁴ Regjeringen mente også at et slikt forbud måtte gjelde alle slags anti-satellitt våpen. Forskning på romvåpen ble ikke eksplisitt nevnt i innstillingen, noe som dermed førte til at det ble en uenighet om Norge implisitt også gikk inn for et forbud mot forskning hvis man ville ha et forbud mot utplassering.

Utenriksminister Stray var uenig i at regjeringen ga uklare signaler i denne saken. I en samtale med Aftenposten repeterte han at regjeringen hadde hatt en klar og vedvarende holdning mot militarisering av verdensrommet, og viste til norske uttalelser i både FN og NATO om militarisering og våpenkappløp i rommet, og at dette viste at regjeringen var helt på linje med utenrikskomiteens innstilling til regjeringens nedrustningsmelding. I denne artikkelen ble forskning og utvikling ikke nevnt.¹⁰⁵ Også statssekretær Nils Morten Udgaard påpekte at regjeringens holdning mot romvåpen hele tiden hadde vært fast, men at hverken Norge eller andre NATO-allierte kunne hindre amerikanerne i å forske på romvåpen.¹⁰⁶

På et debattmøte i regi av Nei til Atomvåpen i midten av april 1985, forklarte statssekretær Thorbjørn Frøysnes regjeringens tankegang om romvåpen enda nærmere. Her sa Frøysnes at regjeringen ikke hadde kunnet råde amerikanerne fra å forske på romvåpen, fordi forskning ikke kunne kontrolleres gjennom avtaler. Man hadde imidlertid fra norsk side forutsatt at slik forskning ikke skulle få et omfang som kunne gi forestillinger om at USA kunne tilegne seg et strategisk overtak. Norske styresmakter hadde også gitt uttrykk for at eksisterende avtaler om rustningskontroll måtte overholdes, inkludert ABM-avtalen. Regjeringen mente at begge supermaktene måtte sørge for at forskning på romvåpen ikke fikk et omfang som kunne føre til et våpenkappløp i rommet.¹⁰⁷

---

¹⁰³ *Aftenposten Morgen* 23.02.1985: "Neppe ny rakettsak i Stortinget: Regjeringen går mot "Star Wars"".

¹⁰⁴ Innst. S. nr. 225 (83-84), s: 23.

¹⁰⁵ *Aftenposten Morgen* 26.02.1985: "Klar holdning mot romvåpen".

¹⁰⁶ *Aftenposten Aften* 25.02.1985: "Tingen uklarhet om norsk romvåpensyn".

¹⁰⁷ *Aftenposten Morgen* 17.04.1985: "Frøysnes: Romkappløp må unngås".

På samme tid fikk Stortingets utenrikskomite redegjørelsen fra regjeringen om romvåpen. Her ble Frøysnes kommentarer bekreftet. Det ble bekreftet at alle tre regjeringspartier ble konsultert om redegjørelsen. Willoch bekreftet også litt senere dette.¹⁰⁸ Den la stor vekt på regjeringens bekymringer for at forskningen kunne resultere i et våpenkappløp i rommet. Det ble og sagt at nordmennene i NATO også hadde uttrykt bekymring med tanke på hvilke strategiske konsekvenser amerikanernes utspill om romvåpen kunne få for alliansen på lengre sikt. Det ble også stadfestet fra regjeringen at det ikke kom til å bli aktuelt for norske bedrifter å få kontrakter i forbindelse med forskningen på SDI.¹⁰⁹ Både KrF og Senterpartiet var fornøyd med brevet, mens Arbeiderpartiet var noe mer avventende.¹¹⁰

På KrFs landsmøte i Trondheim kort tid etterpå ble et forslag fra KrFU som sa at Norge burde gå imot alle planer om våpen i verdensrommet, inkludert forskning på slike våpen, vedtatt. Dette vedtaket fikk enkelte medlemmer til å frykte at det kunne tolkes som at det var i strid med redegjørelsen fra regjeringen til Stortingets utenrikskomite. Kjell Magne Bondevik mente imidlertid at landsstyrevedtaket ikke kom i konflikt med regjeringens redegjørelse. Han sa at vedtaket rettet seg mot opptrapping og forskning i øst og vest, og at KrF var i mot militær opptrapping i verdensrommet og forskning som to sikte på det. Harald Synnes, som stemte for KrFUs forslag, sa at det ikke var noen uoverstigelig kløft mellom vedtaket og det KrF stod for i regjeringen.¹¹¹ Det ble med andre ord ikke gitt noen forklaring på hvorfor Bondevik mente det ikke var konflikt mellom vedtaket og regjeringens linje, noe som det helt klart var. Realiteten var vel den at KrF valgte å være lojale i regjering.

I sin utenrikspolitiske redegjørelse i Stortinget 24. april 1985 brukte Sverre Stray argumentet om viktigheten av samhold innad i NATO i forbindelse med SDI, altså at det var viktig at alliansen fremstod som samlet utad, slik at ikke Sovjetunionen fikk mulighet til å utnytte en eventuell splid under nedrustningsforhandlinger.¹¹² Dette ble understreket ved at Stray sa at alliansens styrke var at medlemslandene kom frem til felles standpunkter, og at dette var den eneste måten å få resultater på i Øst-Vest forholdet.

Flere argumenter for regjeringens syn på romvåpen ble fremholdt. For det første at det sannsynligvis hadde vært Reagans SDI som hadde fått russerne tilbake til forhandlingsbordet. For det andre hadde Sovjet forsket på romvåpen i lengre tid, og "at det er grunn til å tro at

¹⁰⁸ *Aftenposten Morgen* 29.04.1985: "Bedre rustet enn i 1981 sier Willoch: Samarbeidet er styrket."

¹⁰⁹ *Aftenposten Morgen* 18.04.1985: "Regjeringsuro over romvåpen".

¹¹⁰ *Verdens Gang* 18.04.1985: "Våpenhvile i stjernekrigen".

¹¹¹ Ordlyden i vedtaket var: "Norge må gå klart imot alle planer om militær opptrapping i verdensrommet, inkludert at det settes i gang forskningsprogrammer på dette området." *Verdens Gang* 22.04.1985: "Samarbeider uten glede". Se også *Aftenposten Morgen* 22.04.1985: "Bondevik: Vi skal forbi 10 pst i år". Og *Aftenposten Morgen* 22.04.1985: "Strid om romvåpen ble løst i KrF".

¹¹² St. tid. ss. 1677-3524. (1984-1985). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren 24. april 1985*. s 3328. Se også: *Aftenposten Aften* 24.04.1985: "Stray: NATO-uenighet kan gi Sovjet mulighet til å så splid".

man på noen felter er nådd ganske langt."¹¹³ Derfor var det viktig at Vesten også forsket på dette, slik at ikke USSR fikk militære fordeler på dette feltet. Til slutt sa utenriksministeren at det ikke var til å se bort fra at det om kort tid ville komme teknologiske gjennombrudd med tanke på romvåpen, og at det da var viktig at den politiske beslutningsprosessen kom den teknologiske utviklingen i forkjøpet.

Internt i UD ble det konkludert med at Norges NATO-solidaritet hadde bidratt sterkt til landets gode stilling (goodwill) i alliansen.¹¹⁴ Sovjetunionens fremstøt for å spille på opinionen i Vest-Europa var naturlig nok et tilbakevendende tema internt i UD, som for eksempel i et bakgrunnsnotat i forbindelse med Willochs samtaler med Shultz sommeren 1985:

Nå viser imidlertid de siste offentlige nedrustningsutspill fra sovjetisk side at sovjetledelsen på ny har til hensikt å utnytte de vestlige lands åpne samfunnsstruktur til egen fordel ved å søke å forhandle gjennom vestlig opinion. Dette nye forsøk på å vinne frem gjennom "gatens parlament" tar selvfølgelig sikte på å redusere presset på Sovjetunionen selv til konstruktive forhandlinger, og - som alltid - å søke å splitte de allierte.¹¹⁵

Budskapet i forhold til Geneve-forhandlingene Willoch hadde med til amerikanerne under sitt besøk i USA sommeren 1985, var at det for Norges del var to hovedpunkt som forhandlingene burde fokusere på: betydelige reduksjoner i supermaktenes atomvåpenarsenal, og å forsøke å forhindre et våpenkappløp i rommet. De norske myndighetene regnet med at russerne ville spille på SDI i sine utspill for å splitte opinionen, noe som også etter deres mening talte for at amerikanerne burde være villige til å inngå avtaler som forhindret militarisering av rommet. UD mente det var viktig at amerikanerne svarte på russernes propangandautspill ved å være villige til å forhandle om SDI. Det ble også gitt uttrykk for at Norge likevel støttet den amerikanske forskningen på romvåpen fordi russerne også holdt på med slik forskning, slik som det ble sagt i brevet til Stortinget i april 1985. Det skulle også gis uttrykk for at Norge gikk ut i fra at den amerikanske forskningen ikke skulle ha slikt omfang og retning at det kunne se ut som at USA prøvde skaffe seg strategisk overlegenhet.¹¹⁶

¹¹³St. tid. ss. 1677-3524. (1984-1985). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren 24. april 1985*. s 3328.

¹¹⁴UD 34.4/47, bind 8. Norge - USA. En oversikt. 09.04.1985. (Signert Kjell Eliassen)

¹¹⁵UD 34.4/47, bind 8. Statsminister Kåre Willochs besøk i USA 24.-27. juli 1985 (deltakelse EDU/IDU-møtet). Samtaler med utenriksminister Shultz og finansminister Baker. Bakgrunnsnotat. Øst/Vest-forholdet, inkludert forandringene i den sovjetiske toppledelse og toppmøtet Reagan/Gorbatsjov. 12.07.1985.

¹¹⁶UD 34.4/47, bind 8. Statsminister Willochs samtaler i USA 24.-27. juli 1985. Talking Points. Geneva negotiations and SDI. 15.07.1985. (Signert Ove Farstad) Se også: UD serie 34.4/47, bind 9. Utenriksminister

UD konstaterte sommeren 1985 at NATO, med unntak av Hellas, støttet den amerikanske romvåpenforskningen. Samtidig var det klart at støtten var betinget av fire forutsetninger: For det første at forskningen ikke svekket NATOs krigsforebyggende evne, for det andre at forskningen skulle foregå innenfor rammene av ABM-avtalen, for det tredje at forskningen hadde som mål å bedre den strategiske balansen, og for det fjerde at forskningen ville føre til reduksjoner i nivået på offensive kjernefysiske våpen. UD mente også at kravet om alliert samhold og oppslutning omkring SDI lett kunne føre til en lojalitetsprøve overfor USA, og utløse en splittende sikkerhetspolitisk debatt i de forskjellige NATO-land.¹¹⁷

UD fikk også klare signaler om at Sovjetunionen var interessert i å forhandle om SDI, og at selv om russerne ikke trodde at det ville føre til et fungerende rakettskjold, så tok de SDI meget seriøst. Det var hvertfall budskapet fra direktøren for det sovjetiske vitenskapsakademis institutt for studier av USA og Canada, Georgij Arbatov, da han i mai 1985 snakket med ambassadør Dagfinn Stenseth. Arbatov mente at SDI kunne sees på som en siste komponent i en amerikansk førsteslagskapasitet. Det ville ikke sovjet kunne tillate, men SDI virket uansett ødeleggende på tilliten mellom øst og vest og dermed øket det også krigsfaren.¹¹⁸

Vi kan trekke den konklusjonen at regjeringen hadde kommet frem til et slags kompromiss i forhold til romvåpensaken. Den hadde gitt støtte til sine amerikanske allierte, men samtidig uttrykt bekymring for at forskningen kunne føre til en militarisering i verdensrommet. Høyre hadde dermed etter beste evne kommet alle parter i møte: amerikanerne, sine egne regjeringspartnere, og opposisjonen.

Argumentene som ble brukt, var ganske klare. Samholdet i NATO var viktig, alliansen måtte stå sammen ovenfor Sovjetunionen. Dette var viktig på generelt grunnlag. Det var imidlertid andre argumenter som også talte til fordel for romvåpen, som altså var spesifikke til denne saken. SDI var viktig fordi den fikk russerne tilbake til forhandlingsbordet, og det var viktig fordi russerne også forsket på dette. Og selv om ingen ville ha en militarisering av verdensrommet, mente regjeringen at de ikke kunne lukke øynene for de faktiske forhold.

Strays bilaterale samtaler med USA's utenriksminister under FNs 40. generalforsamling, 1985. Talking points. East/West. Arms control. 04.09.1985.

¹¹⁷UD serie 34.4/47, bind 8. Statsminister Willoch's samtaler i USA 24.-27. juli 1985. Bakgrunnsnotat. Geneve-forhandlingene. 15.07.1985. (Signert Ove Farstad)

¹¹⁸UD serie 25.4/47, bind 141. Forholdet USA-Sovjetunionen/øst-vest - forholdet. Samtale med Georgij Arbatov 15.5.1985. 24.05.1985.

Negativ opposisjon = et taust NATO

En samlet opposisjon, bortsett fra Fremskrittspartiet, mente imidlertid at regjeringen ikke hadde gått langt nok i å uttrykke Norges skepsis mot romvåpen. FrP mente forøvrig også at regjeringen ikke hadde gått langt nok, men i motsetning til resten av opposisjonen mente partiet at regjeringen ikke hadde gitt SDI en god nok støtte i forhold til det de mente var nødvendig. FrP mente at Stray hadde motsagt seg selv da han hadde påpekt viktigheten av at NATO fremsto som en samlet allianse utad. Carl I. Hagen påpekte at regjeringen snarere hadde sørget for at alliansen fremstod som splittet da Norge som første medlemsland hadde sagt nei til aktiv deltakelse i forskningsprogrammet, og "kun stilltiende aksepterer at USA vil forestå en slik forskning."¹¹⁹ Hagen mente at Norge på denne måten bidro til å isolere amerikanerne i NATO og at oppførselen ga russerne klar beskjed om at nordmennene reelt motarbeidet USA i denne saken.

Hagen var ikke den eneste som mente at regjeringen motsa seg selv. Venstres leder Hans Hammond Rossbach delte dette synet. Han mente at fordi regjeringen helt klart hadde sagt at ABM-avtalen ikke måtte undergraves, så burde den også ha sagt til amerikanerne at de ikke kunne sette igang med et omfattende forskningsprogram på romvåpen.¹²⁰ På Venstres landsmøte i begynnelsen av mai 1985 ble det vedtatt en resolusjon som henstilte regjeringen å ta klart avstand fra "planene om romvåpen, både i øst og i vest." Grunnen til dette var at det fantes et klart flertall på Stortinget mot forskning og utvikling av romvåpen, og at Norge burde gi uttrykk for dette i NATO.¹²¹

Den negative holdningen som opposisjonen i Norge og i andre NATO-land hadde til Reagans SDI, fikk konsekvenser på alliansens utenriksministtermøte i Brussel i slutten av mai samme år. NATO valgte da å ikke ta opp spørsmål rundt denne saken, slik at det heller ikke kom med på slutterklæringen slik det hadde gjort på i forsvarsministtermøtet i mars 1985.¹²² Grunnen til dette var i følge Aftenposten en velbegrunnet frykt for at støtten i så måte hadde uteblitt fra flere av de allierte på grunn av motstanden hjemme, og den norske utenriksministeren var fornøyd med at alliansen lot temaet ligge.¹²³

¹¹⁹ *Aftenposten Morgen* 25.04.1985: "Strays utenrikspolitiske redegjørelse: Opposisjonen ikke til storm". Spørsmålet om norsk deltakelse i forskningen på SDI blir behandlet i neste avsnitt.

¹²⁰ *Aftenposten Morgen* 25.04.1985: "Strays utenrikspolitiske redegjørelse: Opposisjonen ikke til storm".

¹²¹ *Aftenposten Aften* 04.05.1985: "Venstre tar avstand fra boikott av Nicaragua". Rossbach og Venstre var også kritisk til NATOs moderniseringsplaner, se: Sevje: s 71-72.

¹²² *Final Communiqué 22 May. 1985*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23299.htm (29.03.2011)

¹²³ *Aftenposten Morgen* 23.05.1985: "NATOs forsvarsministre unnagikk SDI: Enig og kort i Brussel". Dette skriver også Petersen i bind 6 av dansk utenrikspolitisk historie: Petersen, Nikolaj: *Europeisk og globalt engagement 1973-2003*, bd 6. Dansk Udenrigspolitisk Historie. red. Carsten Due-Nielsen, Ole Feldbæk og Nikolaj Petersen. Gyldendal Leksikon, København 2004. s 333.

Hva betydde dette i forhold til de alliertes støtte til amerikanernes romvåpenprogram som bli gitt i mars? Sjaastad ga følgende kommentar til dette spørsmålet: "Det faktum at det ikke står noe om SDI i kommunikeet, betyr ikke at vi er gått tilbake på den kvalifiserte støtte vi ga i Luxembourg, men heller ikke at denne kvalifiserte støtte er fornyet."¹²⁴ Sjaastad sa dermed at saken hadde endret seg siden sist, og den endringen gikk på opposisjonens motstand mot Reagans rakett skjoldplaner.

NATOs offisielle tolkning, som ble gitt av generalsekretær Lord Carrington, av at alliansen ikke tok opp denne saken, var imidlertid at Norge og de andre NATO-landene fortsatt støttet Reagans SDI. Sjaastads uttalelse var ifølge VG (Verdens Gang) et resultat av at utenriksministeren, på pressekonferansen med norske pressefolk, så måtte "tolke Lord Carringtons fortolkning." I følge avisen la ikke forsvarsministeren skjul på at han "manøvrerte i politisk farlig farvann".¹²⁵ SDI gjorde det ikke enkelt for NATO å holde en fast linje ovenfor Sovjetunionen.

På NATOs utenriksministtermøte i Portugal 7. juni 1985, ble fortsatt ikke SDI nevnt i sluttkommunikeet.¹²⁶ Sannsynligvis var hovedgrunnen til dette Frankrikes sterke skepsis til programmet. Den norske utenriksministeren Sverre Strøm var fornøyd med at Reagans romvåpenprogram ikke ble nevnt i kommunikeet. Han uttalte at dette bekreftet den oppfatningen som han hadde hatt hele tiden, om at "SDI er et rent nasjonalt amerikansk forskningsprogram og ikke et NATO-spørsmål."¹²⁷ Strøms amerikanske kollega, George Shultz, sa at han gjerne skulle sett at SDI var med, men at posisjonene til noen av medlemslandene gjorde at det ikke var mulig. Ifølge NTB (Norsk Telegrambyrå) snakket Shultz her om Frankrike, Danmark, Norge og Nederland.¹²⁸ Konsekvensen av at enkelte NATO-land var skeptiske til SDI, ble å ikke omtale det i sluttkommunikeene på utenriksministtermøtene.

---

¹²⁴ *Aftenposten Morgen* 23.05.1985: "NATOs forsvarsministre unngikk SDI: Enig og kort i Brussel".

¹²⁵ *Verdens Gang* 23.05.1985: "Stjernetolkning".

¹²⁶ *Final Communiqué 06 jun. 1985 - 07 jun. 1985*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23286.htm (26.04.2012)

¹²⁷ *Aftenposten Morgen* 08.06.1985: "SDI ble ikke nevnt i NATO-sluttkommunike".

¹²⁸ *NTBtekst* 06.06.1985.

Norsk deltakelse i forskningen på SDI?

I spørsmålet om norske bedrifter skulle være med i forskningen på SDI, måtte Willoch-regjeringen igjen balansere mellom de ulike syn som de forskjellige partene de trengte støtte fra i SDI saken hadde. Weinberger la noe overraskende frem et tilbud til sine europeiske kollegaer, under NATOs forsvarsministtermøte i Luxembourg 26. mars 1985, om å være med på romvåpenforskningen.¹²⁹

Partene regjeringen måtte forholde seg til var også i denne saken de forskjellige regjeringspartiene, opposisjonen på Stortinget, sine allierte med USA i spissen, og Sovjetunionen. I tillegg kom den aktuelle norske industrien og fagbevegelsen. Hvis regjeringen sa nei til at Norge ble med på SDI-forskningen ville de blidgjøre Regjeringspartiene KrF og SP, mesteparten av opposisjonen på Stortinget og fagbevegelsen. I tillegg kunne USSR komme til å bruke et slikt standpunkt i sine propagandaframstøt mot Vesten. Hvis derimot regjeringen sa ja til å være med på forskningen ville det blidgjøre regjeringspartiet Høyre og opposisjonspartiet FrP, USA og NATO, og den aktuelle norske industrien som ville dra fordeler av slik forskning.

Forsvarsminister Sjaastad sa i slutten av mars 1985 rett etter NATO-møtet der Weinberger hadde lagt frem invitasjonen om forskningssamarbeid at han personlig mente, regjeringen hadde ikke diskutert saken på dette tidspunktet, at det ikke ville være mulig for Norge å delta i romvåpenforskningen.¹³⁰ Norge var da også et av de første landene som sa nei til å være med i forskningen på SDI.

Dette avvisende signalet fra regjeringen ble imidlertid nøyansert noe da Utenriksminister Stray uttalte på NATOs møte i Portugal i juni 1985 at selv om norske bedrifter ikke skulle være med på den militære delen av forskningen, kunne det etterhvert bli aktuelt å være med på den sivile delen av forskningsopplegget. Han la imidlertid til at grensen mellom militær og sivil forskning "i beste fall er flytende."¹³¹

Regjeringen visste at for det amerikanske utenriksdepartementet var det viktigst å få støtte fra de allierte til forskningen på SDI. Shultz mente at den eneste grunnen til at russerne hadde kommet tilbake til Geneve-forhandlingene var at de hadde mulighet til å trekke inn SDI i forhandlingene, derfor var det viktig at NATO samlet støttet opp om forskningen.

---

¹²⁹ *Aftenposten Morgen* 27.03.1985: "USA vil ha NATO med i romvåpenforskningen".

¹³⁰ *Aftenposten Morgen* 29.03.1985: "Romvåpenforskning uten Norge".

¹³¹ *Aftenposten Morgen* 13.06.1985: "Norge med i romforskningen".

Spørsmålet om deltakelse la Shultz mindre vekt på, og skilte dermed klart mellom støtte til forskningen og deltakelse i forskningen.¹³²

Visepresident Bush hadde samme budskap i forhold til støtte til SDI-programmet og deltakelse i forskningen på SDI. Han ga forsikringer om at USA ikke ville bedømme NATO-landene etter hvilken holdning de hadde til deltakelse i forskningen på romvåpen.¹³³ Amerikanerne gikk naturlig nok ikke offentlig ut med at Weinbergers invitasjon var av underordnet betydning. Derfor måtte norske myndigheter ta hensyn til samholdet i alliansen i denne saken også.

KrFs parlamentariske leder Harald Synnes sa i begynnelsen av mars 1985, før Weinbergers forespørsel hadde kommet, at partiet ikke ønsket at romvåpen ble utplassert i verdensrommet, og at den beste måten å forhindre det på var å stoppe forskning og produksjon av slike våpen. Selv om holdningen således var klar, mente Synnes at det ikke var riktig at KrF skulle diktere regjeringen på noe vis, dvs at ved et eventuelt eksplisitt forslag om at regjeringen skulle si nei til forskning på romvåpen, så ville ikke KrF støtte det. Verdens Gang påpekte at Synnes raskt hadde byttet ut ordet forskning med utvikling. Da han ble spurt om dette sa han at det viktigste man kunne gjøre for å forhindre våpen i rommet var å "(...)advare mot en målrettet *forskningsutvikling* av slike våpen det dreier seg om."¹³⁴ Da SV la fram et forslag i Stortinget om at regjeringen måtte si nei til forskning på romvåpen, fikk partiet støtte av Arbeiderpartiet og Venstre, mens regjeringspartiene og Fremskrittspartiet sørget for at forslaget ikke ble vedtatt.¹³⁵

Storingsrepresentant Harald U. Lied (H) kritiserte Gro Harlem Brundtland i Aftenposten for å tillegge regjeringen meninger den ikke hadde, da hun på AUFs årsmøte hadde skapt "inntrykk av at Regjeringen og regjeringspartiene støtter et slags "Star War"program."¹³⁶ Han gjentok at regjeringen og opposisjonen ikke var uenige når det gjaldt utplassering av romvåpen, og at uenigheten utelukkende dreide seg om forskning, og han gjentok også regjeringens argument om ikke å gå inn for et forbud mot forskning. Argumentet var fortsatt for det første at USAs forskning på romvåpen ikke hadde noe med NATO å gjøre, og for det andre at det var meningsløst å be amerikanerne om ikke å forske på noe som man visste russerne også forsket på, og som de ville få et forsprang i hvis USA stoppet sitt forskningsprogram.

¹³²UD serie 25.4/47, bind 141. Møte mellom utenriksministrene Shultz/Clarqwn (sic). 23.05.1985. Møtet var mellom Shultz og den kanadiske utenriksministeren Joe Clark.

¹³³UD serie 25.4/47, bind 141. Visepresident george bush' besøk i nederland. 28.06.1985.

¹³⁴Verdens Gang 01.03.1985: "Ullen presisering fra Synnes: Holdningskamp mot romvåpen". Min utheving.

¹³⁵Aftenposten Morgen 02.03.1985: "AP og SV mislyktes i høyt spill om romvåpen".

¹³⁶Lied, Harald U. Kronikk i Aftenposten Morgen 04.03.1985: "AP er villedende."

Utvalget som på oppdrag fra statsministerens kontor hadde vurdert SDI sa i sin rapport at Reagans strategiske forsvarsinitiativ teknologisk sett var mulig, og at forskningsprogrammet ville få svært store ringvirkninger på sivile områder. I følge rapporten kunne dermed Norge komme i et teknologisk bakevje hvis norske bedrifter ikke deltok i prosjektet.¹³⁷

Kort tid etter at denne rapporten ble offentliggjort var statsminister Kåre Willoch i USA der han blant annet snakket med visepresident George Bush. Her luftet statsministeren Norges skepsis mot amerikanernes romvåpenplaner og forskningen som hadde blitt satt igang på dette feltet, men presiserte i følge Aftenposten at det først og fremst var den militære delen av forskningen det var skepsis mot i Norge. Han fremla derimot at nordmennene var interessert i den sivile delen av forskningsprogrammet. Visepresidenten mente på sin side at det var viktig at Vesten stod samlet, fordi Sovjetunionens motstand mot SDI var fastlåst så lenge russerne mente at det kunne føre til at Vesten ble spiltet i saken.¹³⁸

Å skille mellom sivile og militære deler av programmet ble mer aktuelt etterhvert som tiden gikk. Aftenposten kunne melde fra statsministerens besøk i Washington at "det slett ikke [er] utelukket at norske bedrifter kan få oppdrag som angår den sivile del av det såkalte strategiske forsvarsinitiativ, SDI."¹³⁹ Det var konklusjonen de trakk etter Willochs møter i den amerikanske hovedstaden, og statsministeren sa selv at norske bedrifter ikke var helt utelukket fra å ta del i forskningsprogrammet så lenge man holdt seg unna "ting som åpenbart er av militær karakter."¹⁴⁰ Statsministerens uttalelser i Washington gikk ikke upåaktet hen hjemme i Norge, der Gro Harlem Brundtland advarte regjeringen mot å bringe Norge med i romvåpenforskningen, og påpekte at det var vanskelig å skille mellom militær og sivil forskning.¹⁴¹

Også Nei til Atomvåpen reagerte på at regjeringen skilte mellom militær og sivil del av forskningen på SDI. Statssekretær Arne Skaug svarte at Willochs uttalelser var helt i tråd med innstillingen fra Stortingets utenrikskomite, og at han sa eksplisitt at Norge ikke skulle være med på det militære forskningsopplegget. Samtidig viste han til rapporten som regjeringen hadde bestilt om SDI, som hadde listet opp aktuelle felter innenfor forskningen, blant annet materialteknologi og datateknologi, som var sivile felter som Norge kunne bidra

---

¹³⁷ *Aftenposten Morgen* 19.07.1985: "Regjeringsrapport om "stjernekrig": Norge kan komme i en teknologisk bakevje". Se også: Det Kgl. Utenriksdepartement: Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål, nr. 30 - september 1985. Forsvar mot ballistiske raketter, De teknologiske og vitenskapelige sider ved USAs strategiske forsvarsinitiativ (SDI). s 66.

¹³⁸ *Aftenposten Morgen* 25.07.1985: "Bush: Apartheid avskyelig".

¹³⁹ *Aftenposten Aften* 25.07.1985: "Norge kan få SDI-oppdrag".

¹⁴⁰ *NTBtekst* 29.08.1985.

¹⁴¹ *Aftenposten Aften* 27.07.1985: "Ap-advarsel i romvåpensak".

noe til. Skauge regnet også med at det etterhvert ville komme en debatt i Norge om deltakelse i romvåpenforskningen på sivile områder. Erik Alfsen (NTA) fremholdt på sin side at det var umulig å skille mellom militær og sivil forskning.¹⁴²

4. juni 1985 la Arbeiderpartiet frem et forslag i Stortinget (som opprinnelig kom fra SVs Stein Ørnhøi) som sa at Norge burde ta avstand fra all planlegging og utvikling av våpensystemer til bruk i verdensrommet. Forslaget ble nedstemt med knappest mulig margin (75 mot 74 stemmer). I tillegg til hele opposisjonen stemte Lars Velsand og Ragnhild Q. Haarstad fra Senterpartiet, Per Husabø og Johannes Vågsnes fra KrF for forslaget. To stortingsrepresentanter skiftet imidlertid side og stemte motsatt av det de pleide. Wenche Lowzow som nylig hadde meldt seg ut av Høyre, stemte for forslaget, mens Hans Olav Tungesvik, som vanligvis tilhørte utbrytergruppen i KrF, stemte imot.¹⁴³

Fremskrittspartiet la også frem et forslag, men dette forslaget var det ingen andre partier som stemte for. Det gikk ut på at Stortinget støttet SDI uten forbehold, og at regjeringen skulle legge til rette for at norsk industri og forskningsinstitusjoner skulle kunne delta i programmet.¹⁴⁴

I november 1985 ble det fastslått at regjeringen holdt muligheten åpen for at Norge kunne være med på sivile deler av forskningsprogrammet til Reagans SDI. I april 1985 hadde regjeringen gjort det klart for Stortinget at det var uaktuelt å gå inn programmets militære deler. Regjeringen understreket igjen betydningen for norsk industri av at norske bedrifter kunne være med på dette. For å skille mellom sivil og militær forskning skulle myndighetene vurdere hva som hørte til hvor når det forelå et konkret forskningsprosjekt.¹⁴⁵

Regjeringen var imot militarisering av verdensrommet. Samtidig hadde den slått fast at det var uaktuelt å føre norsk politikk i NATO gjennom fotnoter, fordi samholdet var viktigere i datidens kald krig situasjon. Løsningen i denne saken ble å være avvisende til å være med på forskningen, men samtidig ikke stenge døren helt. Selv om de norske myndighetene hadde fått signaler fra både Shultz og Bush om at USA ikke la stor vekt på om de enkelte NATO-landene takket ja til å være med på SDI-forskningen eller ikke, var det ikke et argument de kunne bruke offentlig siden dette var fortrolige opplysninger.

Debatten om Norge burde delta i forskningen på SDI bar preg av at partene egentlig ikke snakket med hverandre, eller forsøkte å avklare kinkige spørsmål. Å skille forskning i

---

¹⁴²NTBtekst 29.08.1985.

¹⁴³Aftenposten Morgen 05.06.1985: "Intet romvåpendirektiv til regjeringen: Dramatisk nervekrig".

¹⁴⁴NTBtekst 03.06.1985.

¹⁴⁵Aftenposten Morgen 22.11.1985: "Ap uenig med Regjeringen om norsk deltakelse: Norsk romvåpenstrid". For sammenhengen mellom deltakelse i forskning på romvåpen og frys-vedtaket i FN, se: *Verdens Gang* 19.11.1985: "Hestehandel".

militære og sivile felt er ikke mulig, og dette er i realiteten et helt allment poeng som partene må ha vært klar over. Diskusjonen hadde bare til formål å vinne debatten.

Industrien uttaler seg - hva mener politikerne med "sivil" og "militær" forskning?

Den 2. desember 1985 diskuterte Stortinget Industridepartementets og Olje og Energidepartementets budsjett for det påfølgende år. Under debatten uttalte både industriminister Petter Thomassen og Per Kristian Foss, som da var Høyres industripolitiske talsmann på Stortinget, at de ikke ville hindre norske bedrifter å ta del i SDIs forskningsprogram. Harald Synnes (KrF) sa på sin side at det ikke var aktuelt for norske bedrifter å ta del i forskning som hadde militære mål, eller som kunne tolkes som en "generell akseptering av stjernekrigsprogrammet."¹⁴⁶ DNA (Det Norske Arbeiderparti) og SV (Sosialistisk Venstreparti) sa at det ikke var mulig å skille denne forskningen i militære og sivile deler, slik at det da ikke burde gis tillatelse til norske bedrifter om å delta. Det kom frem av debatten at KrFs skepsis til SDIs forskningsprogram var sterkere enn Høyres.

Direktøren i Norsk Industriforbund, Arnulf Ingebrigtsen, skrev et innlegg i Aftenposten etter denne stortingsdebatten. Hans kronikk fokuserte på industriens muligheter for deltakelse som han var positiv til, og hovedsaken for Ingebrigtsen var debatten om sivil og militær forskning. Han pekte på vanskelighetene med å bestemme på forhånd hva slags forskning som skulle komme til å anvendes sivilt, og hva som kom til å bli anvendt militært. Videre minnet han leserne om at sivile forskningprosjekt kunne gi resultater med militære applikasjoner, akkurat som militær forskning kunne gi resultater med sivile applikasjoner. Dermed var det etter hans mening lite fruktbart for norsk industri at myndighetene nektet dem å delta i forskning som kunne gi produkter anvendt av militære systemer, siden myndighetene da ga norske bedrifter en selvpålagt restriksjon som i praksis kunne gjelde forbud mot nesten all type forskning.¹⁴⁷

Kongsberg Våpenfabrikk uttalte i mai 1985, ved Jens Charles Width, at de prinsipielt var interessert i å delta, men at de alltid drøftet slike saker med styresmaktene først.¹⁴⁸

Ledelsen i både Kongsberg Våpenfabrikk og Raufoss Ammunisjonsfabrikker gikk ut offentlig

¹⁴⁶ *Aftenposten Morgen* 03.12.1985: "SDI-strid splitter Stortinget". Det er ikke klart hvordan norske bedrifter eventuelt skulle stoppes i å delta i denne forskningen.

¹⁴⁷ Ingebrigtsen, Arnulf. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 05.12.1985: "Gjest idag: Norsk industri bør bli med i SDI-forskning".

¹⁴⁸ *Aftenposten Aften* 01.06.1985: "Kongsberg Våpen med på USAs romvåpenprosjekt?"

under et besøk i Washington og sa at de var meget positive til norsk deltakelse i romforskningsprogrammet, videre sa de at det var en ulykke for norsk industri hvis norske bedrifter gikk glipp av noen aspekter ved programmet.¹⁴⁹ Også Helge Fredriksen, avdelingsdirektør i Norges Industriforbund, uttalte i august 1985 at Norge burde være med i forskningsprogrammet. Han mente at fordi forskningen ville ligge helt i forkant av datidens teknologi, så var det meget viktig for norsk industri å være med.¹⁵⁰ Statssekretæren i forsvarsdepartementet, Oddmund Hammerstad, mente sommeren 1985 at verken regjeringen, Stortinget eller det norske folk ville stenge ute norsk industri fra å delta på forskningen.¹⁵¹

I begynnelsen av 1986 gikk 18 forbundsformenn i Landsorganisasjonen ut mot at norsk forskning og industri skulle være med i prosjekter som kunne knyttes til Reagans SDI. Aftenposten kunne melde at det bare var Norsk Jern og Metallarbeiderforbund av de store forbundene som ikke var med på dette oppropet.¹⁵² De som stod bak oppropet mente at det ikke fantes noen sivil del av romvåpenprogrammet.¹⁵³

Direktøren ved Chr. Michelsens Institutt, Bjørn Grandal, hadde også et innlegg i Aftenposten om norsk deltakelse i forskning på det amerikanske romvåpenprogrammet. Han påpekte at Norge utvilsomt ville ha godt av å ta del i internasjonale forskningsprosjekter. Samtidig mente han at det ville være lite å hente ved en eventuell deltakelse i prosjekter knyttet til SDI. Grunnen til dette var at norske bedrifter ikke ville få tilgang til resultater som kunne være gunstige for norske forskningsinstanser på grunn av at prosjektet var "et meget målrettet forsknings og utviklingsprogram for romvåpen under det amerikanske forsvarsdepartement."¹⁵⁴ Derfor ville de fleste resultatene bli gradert og ikke delt med utenlandske forskningsmiljøer.

Forsvarets forskningsinstitutt, ved direktør Erik Klippenberg, var ikke enig med Grandal i at norsk forskning ville få lite utbytte i å være med på SDI. Han konstanterte at halvparten av forskningen ville komme den sivile industrien til gode. Han mente at et lite land som Norge måtte hente sitt teknologiske grunnlag fra utlandet. Dermed måtte norske bedrifter være med på amerikanernes forskning, fordi Norge da kunne få teknologi både til den sivile sektor og til "vårt konvensjonelle forsvar."¹⁵⁵ Klippenberg mente forøvrig at Reagans visjon var teknologisk mulig, men at det ikke var så sikkert om det var praktisk gjennomførbart. Han

---

¹⁴⁹ NTBtekst 07.06.1985.

¹⁵⁰ NTBtekst 26.08.1985.

¹⁵¹ NTBtekst 03.06.1985.

¹⁵² Aftenposten Morgen 25.02.1986: "18 LO-ledere ut mot SDI". De to forbundene som ikke var med var lite berørt av saken.

¹⁵³ NTBtekst 24.02.1986: "Fagbevegelsen mot atomvåpen". Fra 1986 har NTB overskrifter på sakene sine.

¹⁵⁴ Grandal, Bjørn. Kronikk i Aftenposten Morgen 28.02.1986: "Deltakelse i utenlandske forskningsprogrammer: Forskningen og restriksjonene".

¹⁵⁵ Verdens Gang 03.01.1986: "Norge bør være med".

ga selv et eksempel på de praktiske problemene da han sa at hvis amerikanerne klarte å utvikle et rakettskjold slik SDI forespeilte, så ville det, etter at de hadde bestemt seg for det skulle utplasseres, "minst ta 20 år før USA har utplassert et så stort system at landet kan si seg antakelig fullt beskyttet mot et atomangrep."¹⁵⁶

Den norske rapporten om SDI slo fast at teknologisk samarbeid mellom USA og europeiske land hadde vært til stor nytte for europeerne. Samtidig sa rapporten at amerikanerne i de siste åra hadde lagt seg på en linje der de hadde strammet inn sine eksportkontrolltiltak for ugradert teknisk vitenskapelig informasjon, noe som ville føre til at land som var villig til å være med i forskningen på romvåpen ville avvente ytteligere avklaring om retningslinjene amerikanerne hadde for adgang til forskningsresultatene av SDI-programmet.¹⁵⁷

UD omtalte også den amerikanske tilbakeholdentheten når det gjaldt teknologioverføringer, men sa at en avtale som hadde blitt inngått i 1984, som skulle sikre at gradert teknologi ikke ble overført til en tredje part, forhåpentligvis ville bedre situasjonen.¹⁵⁸ Trass i denne avtalen ble situasjonen omtalt som bekymringsfull av UD og spesiell for et lite land som Norge.¹⁵⁹

I utenriksdebatten på Stortinget den 9. desember 1985, ble amerikanernes romvåpenprogram på nytt diskutert.¹⁶⁰ Det var uenighet, men mest mellom Fremskrittspartiet og resten av Stortinget. Det var imidlertid først og fremst regjeringens og DNAs standpunkter som ble gjenstand for debatt, selv om forskjellen på standpunktene kan sies å ha vært forsvinnende liten.¹⁶¹

FrP fremmet igjen et forslag der de gikk inn for å legge til rette for norske bedrifter som ønsket å delta i forskningsprogrammet rundt SDI, men ingen andre stemte for denne gangen heller. Utenriksministeren gjorde det klart at hele regjeringen ønsket et forbud mot romvåpen som var "klart og kontrollerbart".¹⁶² Igjen ønsket DNA en mer negativ holdning, og ville ha en realitetsvotering der Norge gikk inn for å arbeide for at forhandlingene mellom supermaktene skulle ha det mål å forby våpen i verdensrommet. Med tre stemmers overvekt

---

¹⁵⁶Ibid.

¹⁵⁷Det Kgl. Utenriksdepartement: Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål, nr. 30 - september 1985. Forsvar mot ballistiske raketter, De teknologiske og vitenskapelige sider ved USAs strategiske forsvarsinitiativ (SDI). s 65-66.

¹⁵⁸UD serie 34.4/47, bind 8. Norge - USA. En oversikt. 09.04.1985.

¹⁵⁹UD serie 34.4/47, bind 8. Statsminister Willochs besøk i USA 24. - 27. juli 1985. Bakgrunnsnotat. Vanskeligheter med teknologioverføring til Norge. 17.07.1985. (Signert Merethe Nergaard)

¹⁶⁰Svenn Stray hadde sin utenrikspolitiske redegjørelse 4. desember. Når det gjaldt regjeringens syn på SDI henviste han til redegjørelsen i brevet 16. april samme år. St. tid. ss. 1269-2521 (1985-1986). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 4. desember 1985*. s 1271.

¹⁶¹*Aftenposten Morgen* 10.12.1985: "Tiden ikke moden for sonesaken nå".

¹⁶²*Aftenposten Morgen* 10.12.1985: "Tiden ikke moden for sonesaken nå". Se også *NTBtekst* 09.12.1985.

ble det vedtatt at DNAs forslag skulle sendes til regjeringen for nærmere vurdering. Debatten viste forøvrig at det fortsatt var i spørsmålet om Norge skulle fraråde USA å drive på med sitt forskningsprogram på SDI eller ikke at partene var uenige. Men det var altså klart at ingen ville ha utplassering av romvåpen.¹⁶³

Grunnen til at DNA og SV ville ha en realitetsvotering på at supermaktene skulle ta sikte på å få et forbud mot utplassering av romvåpen under de forstående forhandlingene, var ifølge NTB at man i Arbeiderpartiet hadde reagert på et brev Willoch hadde sendt til Reagan, der han hadde snakket om "kontrollerbare begrensninger i utplasseringen av romvåpen."¹⁶⁴ Arbeiderpartiet hevdet at dette tydet på at regjeringens synspunkt på SDI hadde forandret seg, fordi de tidligere hadde sagt at de gikk inn for et forbud mot utplassering av våpen i verdensrommet. Derfor ville de stadfeste regjeringens syn på nytt. De oppnådde altså ikke at realitetsvoteringen fikk flertall, men at utenriksministeren måtte stadfeste at hele regjeringen ønsket et klart forbud mot romvåpen.

I VGs leder dagen etter utenriksdebatten viste avisen sin støtte til regjeringen. De betegnet Norges linje i forhold til forskningsprogrammet som "meget restriktiv".¹⁶⁵ Videre mente avisen at opposisjonens påstand om at all forskning i dette programmet var militær forskning, var et forsøk på å hindre all norsk aktivitet på dette feltet. Dette ville ifølge VG kunne gjøre stor skade for Norge, fordi det som industrinasjon var det viktig å henge med teknologisk med andre land, og SDI-forskningen ville gi store teknologiske fremskritt. VG karakteriserte de som ville ha et forbud mot norsk deltakelse på alle felter innenfor forskningsprogrammet som "politikere som har fått problemer med gangsynet fordi man mest av alt er opptatt av å ri på en antiamerikansk bølge."¹⁶⁶

Gro Harlem Brundtland sa i etterkant av debatten at Regjeringen ikke ønsket å fastsette en klar linje i romvåpenspørsmålet, og at dette var grunnen til de ikke stemte for Arbeiderpartiets vedtak.¹⁶⁷

Forvarsminister Weinbergers tilbud til sine kolleger i NATO om å være med på SDI-forskningen, kan tolkes som et forsøk fra Pentagons side på å øke begeistringen rundt Reagans rakettskjoldplaner blant de allierte. Hvis de enkelte land fikk mulighet til å få konkrete gevinster ut av forskningen på SDI, kunne oppslutningen omkring planene øke.

¹⁶³For uttalelser i forkant av utenriksdebatten 9.desember, se: Aftenposten Morgen 05.12.1985: *Eureka gir Norge chanser*. For ordlyden i de forskjellige forslagene, se: Aftenposten Aften 09.12.1985: "Romvåpendebatt i Stortinget i hele dag".

¹⁶⁴NTBtekst 10.12.1985.

¹⁶⁵Verdens Gang 10.12.1985: "Forskning".

¹⁶⁶Ibid.

¹⁶⁷Brundtland, Gro Harlem. *Kronikk i Verdens Gang 17.12.1985: "Stjernekrig og venteliste."*

Samtidig ble invitasjonen fra Weinberger sett på som en ny lojalitetsprøve, noe som Pentagon må ha forutsett. For de enkelte NATO-land kunne invitasjonen dermed være problematisk, siden de respektive regjeringene fikk enda en sak der de måtte balansere mellom SDI-kritiske opposisjoner og en mektig alliansepartner som trengte støtte i sin sak. Det var jo akkurat det som skjedde i Norge.

Denne problematikken hadde imidlertid amerikanerne forståelse for. Visepresident Bush ga forsikringer om at USA ikke ville bedømme sine allierte etter hvorvidt de ble med på SDI-forskningen eller ikke. Også utenriksminister Shultz ga uttrykk for at det ikke var så viktig om de enkelte land ble med på forskningen eller ikke. Begge sa imidlertid at det var viktig at de allierte ga generell støtte til amerikanernes SDI-forskning.

Når det gjelder debatten om skillet miliær/sivil forskning må en anta at alle parter visste at det i realiteten ikke var mulig å skille forskningen i en militær og sivil del. Dette var et taktisk spill, som både Brundtland/DNA og regjeringen/Høyre brukte for å sverte hverandre på lang sikt. Det var heller folk fra næringslivet og forskningsinstitusjonene som forsøkte å føre en debatt som tok realitetene i spørsmålene, og ikke bare symbolsidene.

Regjeringen vil ha SDI som forhandlingskort.

Regjeringens linje var at SDI burde brukes som forhandlingsgjenstand slik supermaktenes utenriksministre hadde blitt enige om i januar samme år, og formidlet dette til opinionen høsten 1985.¹⁶⁸

Budskapet ble også gitt gjennom flere kanaler til amerikanske myndigheter.¹⁶⁹ I et møte med Assistant Secretary of State for Politico-military Affairs Allen Holmes i midten av oktober 1985, kom statssekretær Frøysnes med et forslag om forhandlingsstrategi i Geneve. Det gikk ut på at amerikanerne fikk russerne med på å forhandle om romvåpen, og samtidig inngå en avtale om reduksjoner i strategiske våpen. Hvis avtalene så ble koblet sammen og gitt samme varighet, kunne det passe inn i USAs opplegg og være attraktivt for Sovjetunionen, fordi russerne ønsket å få en avtale med amerikanerne om romvåpen. Dermed ville USA få i både pose og sekk ved at de fikk en avtale om større reduksjoner av strategiske

¹⁶⁸Udgaard, Nils Morten. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 20.09.1985: "Frydenlund opponerer mot et skremmebilde".

¹⁶⁹Willoch sendte et brev til president Reagan med dette budskapet: *Aftenposten Morgen* 29.10.1985: "Willochråd til Reagan: Romvåpen må utnyttes i forhandlingene". Se også lederen dagen etter: *Aftenposten Morgen* 30.10.1985: "Willochs brev". Og: *NTBtekst* 29.10.1985.

våpen, og godkjennelse fra russerne om å fortsette SDI-forskningen.¹⁷⁰ Dette forslaget ble også lagt fram i en samtale med den demokratiske senatoren Edward Kennedy, her la imidlertid Frøysnes til at "USA har en uklar og lite operativ forhandlingsposisjon når det gjelder romvåpen."¹⁷¹

Den norske regjering skulle helst sett at SDI ikke ble nevnt i kommunikeet til det kommende forsvarsministtermøtet i NATO i slutten av oktober 1985, fordi det ikke ville være i NATOs interesse å nevne Reagans rakettskjold. Dette synspunktet skulle utenriksminister Stray meddele i et møte med sin amerikanske kollega på FNs generalforsamling i slutten av september 1985, hvis SDI ble tatt opp fra Shultz sin side. Stray skulle også uttrykke at Norge mente at SDI var et amerikansk forskningsprogram, og dermed ikke et NATO-anliggende, og at programmet derfor ikke skulle diskuteres i alliansen eller tas være med i kommunikeene.¹⁷² Møtet med Shultz ble imidlertid avlyst.¹⁷³ Frøysnes tok imidlertid dette opp med Holmes og Principal Deputy Assistant Secretary William Woessner i midten av oktober samme år, da han blant annet sa at hverken Norge, USA, eller NATO var tjent med en opprivende strid om kommuniketeksten.¹⁷⁴

29. og 30. oktober 1985 var det et nytt forsvarsministtermøte i NATO, denne gangen i Brussel. SDI, eller "SDI research programme" som det ble kalt i overskriften, ble nå også nevnt i sluttkommunikeet. Ordlyden var som følger: "We reviewed the status of the Geneva negotiations and expressed strong support for United States positions concerning intermediate, strategic, and defence and space systems."¹⁷⁵

Amerikanerne, ved viseforsvarsminister Richard Perle, hadde prøvd å få Sjaastad med på en mer direkte henvisning til SDI mot at saken ikke skulle bli tatt opp i NATO igjen. Sjaastad avviste dette forslaget, og resultatet ble en mer vag henvisning.¹⁷⁶

Aftenposten poengterte at formuleringen var såpass generell at den kunne tolkes ulikt, noe forsvarsminister Sjaastad og han amerikanske kollega Weinberger også gjorde.

---

¹⁷⁰UD 34.4/47, bind 9. Statssekretær Frøysnes besøk i Washington. Samtale med Assistant Secretary(sic) Allan(sic) Holmes, 15.10.85. 16.10.1985. Rett navn er Henry Allen Holmes.

¹⁷¹UD 34.4/47, bind 9. Statssekretær Frøysnes' besøk i Washington. Samtale med senator Edward Kennedy, 16. oktober 1985. 01.11.1985.

¹⁷²UD 34.4/47, bind 9. Utenriksminister Strays deltakelse på 40. Generalforsamling. Bilaterale samtaler med utenriksminister Shultz. Samtalenotat. Aktuelle NATO-saker. Forsvars- og sikkerhetspolitiske spørsmål. 23.09.1985. (Signert Jostein Helge Bernhardsen)

¹⁷³*Aftenposten* Aften 24.09.1985: "UNIFIL i Libanon hvis FN ønsker det".

¹⁷⁴UD 34.4/47, bind 9. Statssekretær Frøysnes besøk i Washington. Samtale med Assistant Secretary(sic) Allan(sic) Holmes, 15.10.85. 16.10.1985. Og: UD serie 34.4/47, bind 9. Statssekretær Frøysnes besøk i Washington D.C. 14. - 17.10. Samtale med Principal Assistant Secretary William M. Woessner 15.10. 17.10.1985.

¹⁷⁵ *Final Communiqué 29 Oct. 1985 - 30 Oct. 1985*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23295.htm (20.07.2011)

¹⁷⁶Tamnes: s 127.

Weinberger mente at selv om NATO i dette kommunikeet omtalte SDI i forbindelse med det kommende toppmøtet i Geneve, så gjaldt fortsatt kommunikeet fra Luxembourg.¹⁷⁷ Videre sa han at det var unødvendig å gjenta støtteerklæringen flere ganger. Sjaastad mente derimot at siden det ikke fantes noen gjentakelse av erklæringen fra Luxembourg i dette kommunikeet, betydde det at det ikke fantes noen fornyet støtte til SDI, men bare "en støtte til de amerikanske forhandlingsbestrebelse i Geneve."¹⁷⁸

Regjeringen stod fast på sitt syn om at SDI burde brukes som et forhandlingskort utover 1986 også. Statssekretær Oddmund Hammerstad uttalte seg om SDI under et debattmøte som den Konservative Studentforening arrangerte på Universitet på Blindern i slutten av februar 1986. Hans uttalelser kan deles opp i fem punkter: For det første mente Hammerstad at SDI hadde bidratt til å skape bevegelse i nedrustningsforhandlingene, og at det kunne bidra til et gjennombrudd. For det andre var det ifølge statssekretæren SDI som i utgangspunktet hadde fått russerne til forhandlingsbordet. For det tredje sa han at det ikke var mulig svare på om amerikanernes romvåpenprogram ville stabilisere eller hindre rustningskappløpet eller ikke, hvis programmet ble realisert. Dette mente han ville avhenge av hvordan Sovjetunionen ville reagere på en slik situasjon. For det fjerde sa Hammerstad at den viktigste konsekvens av SDI ville være løftet det ville gi amerikanernes teknologiske sektor og dets industrielle konkurranseevne. Til slutt sa han at USAs invitasjon til deltakelse i dette programmet gjaldt relativt snevre deler, og at andre land ikke ville få adgang til sentrale deler av forskningen.¹⁷⁹

I slutten av mars 1986 ble det holdt et nytt møte mellom NATOs forsvarsministre, denne gangen i Würzburg i Vest-Tyskland. Sluttkommunikeet fra dette møtet, som Anders Sjaastad og de andre forsvarsministerne støttet seg til, hadde følgende setning om Reagans SDI: "Vi uttrykte sterk støtte til USAs holdning vedrørende mellomdistanse, strategiske, og forsvars og romsystemer."¹⁸⁰ Romvåpen var ikke nevnt noe annet sted i teksten, slik at det denne gangen ikke var noe som kunne tolkes som betingelser for støtten slik det hadde vært et år tidligere. I mars 1985 hadde Norge som sagt ment at støtten var betinget av at amerikanerne ikke skulle gjøre noe som kunne undergrave ABM-avtalen, at de ikke skulle utvikle, teste

¹⁷⁷Der stod det at alliansen støttet SDI som var i overenstemmelse med ABM-avtalen, og at SDI var et svar på tilsvarende russisk forskning.

¹⁷⁸*Aftenposten Morgen* 31.10.1985: "Norge dempet støtteerklæring for USAs romvåpen: NATO samlet før Geneve". Se også: *NTBTekst* 30.10.1985. Utenriksminister Stray sa det samme i desember 1985: *Aftenposten Morgen* 13.12.1985: "Stray på NATOs utenriksministermøte: Håp om forhandlingsresultat". Se også: *NTBTekst* 13.12.1985.

¹⁷⁹*Aftenposten Aften* 28.02.1986: "Statssekretær Oddmund Hammerstad: SDI kan bidra til Geneve-gjennombrudd".

¹⁸⁰*Final Communiqué 20 Mar. 1986 - 21 Mar 1986*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23350.htm (20.07.2011)

eller utplassere uten å forhandle om det med russerne først, og at støtten var forbeholdt forskning som hadde som formål å bedre stabiliteten og sikre avskrekking på et lavere nivå. Denne gangen ble det sagt at NATO støttet USAs holding på dette feltet, men USAs holdning ble imidlertid ikke stadfestet i kommunikeet.

Den amerikanske forsvarsministeren, Caspar Weinberger, sa på pressekonferansen etter møtet i Würzburg at SDI ikke skulle være et forhandlingstema under toppmøtet i Geneve, og at en eventuell nedrustningsavtale ikke kunne skyve programmet til side. Disse uttalelsene stod igjen i klar kontrast til Norges holdning, som den norske NATO-ambassadøren Eivinn Berg gjentok før møtet: "SDI er et verdifullt forhandlingskort. Det er derfor viktig at vi på vestlig side løpende vurderer hvordan dette kort best kan utnyttes for å skape fremgang i forhandlingene for å oppnå kraftige reduksjoner av kjernevåpnene."¹⁸¹ Sjaastad fulgte opp denne linjen og sa at støtten hadde blitt gitt "til det som var utgangspunktet for Geneve-forhandlingene, nemlig at alle spørsmål skal på bordet og kan bli gjenstand for forhandlinger."¹⁸² Han sa også at amerikanerne hadde gitt forsikringer om at de ville føre forhandlinger med russerne før en eventuell utplassering av romvåpen.

Arbeiderpartiet og SV tolket imidlertid kommunikeet slik at forsvarsministeren hadde gitt en uforbeholden støtte til amerikanernes romvåpenplaner.¹⁸³ Sjaastad var ikke enig at det var noe nytt i kommunikeet fra Würzburg i forhold til det som man ble enig om et år tidligere i Luxembourg.¹⁸⁴

Oppsummering

Kilder hos UD bekrefter at Willoch-regjeringen ikke var informert om at Reagan skulle lansere SDI. Kildene viser også at regjeringen mente lanseringen var lite hensiktsmessig, og at den ikke var glad for at et nytt og kompliserende element hadde kommet inn i den sikkerhetspolitiske debatten. Utenriksminister Stray stadfestet kort tid etter lanseringen at regjeringen var mot militarisering av verdensrommet.

Regjeringens hovedmål i forhold til NATO var at det ikke skulle komme noe fra Stortinget som kunne sette Norges stilling i alliansen i fare. Det var uaktuelt å føre norsk

¹⁸¹ *Aftenposten Morgen* 19.03.1986: "Lysning for nye rakettforhandlinger?"

¹⁸² *Verdens Gang* 22.03.1986: "Støtte til "stjernekrig". Se også: *NTBtekst* 24.03.1986: "Norges holdning til SDI er uforandret".

¹⁸³ *Verdens Gang* 22.03.1986: "Stjernesmell for Sjaastad".

¹⁸⁴ *Aftenposten Morgen* 25.03.1986: "Sjaastad om SDI: Storm i vannglass".

utenrikspolitikk gjennom fotnoter i NATO. Willoch-regjeringen måtte dermed balansere mellom sitt syn på militarisering av verdensrommet og sin politikk overfor NATO.

Det var lite konkret ved SDI å forholde seg til. Kildene viser at UD forsøkte å informasjon om Reagans planer. De fulgte også nøye med på om USA nå viste isolasjonistiske tendenser, og i hvor stor grad de vente seg bort fra Europa og mot Asia. På grunn av at SDI var vagt definert utnevnte statsministeren et utvalg som skulle finne ut hva SDI helt konkret innebar.

UD vurderte det dithen at SDI kunne virke belastende for samholdet i NATO. Tre årsaker ble nevnt: 1: Mangel på fremgang i drøftelsen på romvåpen kunne komme til å blokkere fremdriften på forhandlingene på INF. 2: SDI kunne frakoble USA fra forsvaret av Europa. 3: SDI kunne undergrave avskrekkingen og gjøre de europeiske atomvåpnene avleggse. UD mente imidlertid at SDI hadde ført Sovjet tilbake til forhandlingsbordet.

Regjeringen ga sin tilslutning til SDI i NATO i mars 1985. Kort tid etterpå redegjorde Willoch-regjeringen for sitt syn på Reagans rakettskjoldprogram i et brev til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite. I brevet hevdet regjeringen av støtten til SDI inneholdt tre betingelser: Amerikanerne skulle overholde ABM-avtalen, de skulle ikke utvikle, teste eller utplassere eventuelle romvåpen uten først å forhandle om dette med Sovjetunionen. Til slutt mente regjeringen at støtten bare gjaldt forskning som hadde som mål å bedre stabiliteten og sikre avskrekkingen på et lavere nivå når det gjaldt offensive kjernefysiske styrker. Formuleringen i kommunikeet som brevet mente stadfestet den siste betingelsen ble imidlertid tøyd til det ytterste.

I brevet ble støtten begrunnet med Sovjetunionens egen forskning på romvåpen. Holdbarheten i denne begrunnelsen kan imidlertid diskuteres. 1: Reagan brukte ikke dette argumentet når han snakket om SDI. Hans begrunnelse for å satse på SDI var at det kunne resultere i et rakettskjold som ville gjøre atomvåpen ubrukelige, en begrunnelse som ikke ble nevnt i brevet. 2: Amerikanerne trengte ikke SDI for å svare på russernes forskning på ABM-våpen fordi de hadde selv forsket på ABM-våpen i mange år. 3: Påstandene i brevet om russiske laservåpen og romvåpen var sannsynligvis bygd på innspill fra SDI-tilhengere i Pentagon og i Reagans administrasjon som var ivirige etter å få alliert støtte til prosjektet. 4: Sovjetunionens gjentatte forsøk på å få USA med på en avtale om forbud mot militarisering av verdensrommet, var sannsynligvis et resultat av at russerne fryktet amerikansk teknologi. Dette er mer sannsynlig enn at de skulle prøve å stoppe SDI, for å få ro til å utvikle sine egne romvåpen i hemmelighet. USA var ledende på høyteknologi. Forsøkene fra Sovjetisk side på å

få på plass et forbud mot våpen i rommet var ikke et resultat av Regans SDI, fordi russerne foreslo et slikt forbud i FN i 1981 og i 1982.

KrF og Sp var mer negative til SDI enn Høyre, men de valgte å være lojale i regjering. En samlet opposisjon, bortsett fra Fremskrittspartiet, mente at regjeringen ikke hadde gått langt nok i å uttrykke Norges skeptiske holdning til SDI. Konsekvensen av at opposisjonen i Norge og andre NATO-land var sterkt skeptiske til Regans romvåpenprogram, var at SDI ikke ble et tema på NATOs utenriksministermøter.

Norge avviste raskt Weinbergers invitasjon om deltakelse forskningen på romvåpen. Kildene viser at myndighetene visste at USA ikke la stor vekt på hvordan de stilte seg til invitasjonen. Debatten om Norge burde delta i forskningen på SDI bar preg av at partene egentlig ikke snakket med hverandre, eller forsøkte å avklare kinkige spørsmål. Diskusjonen hadde bare til formål å vinne debatten. Når det gjelder skillet miliær/sivil forskning må en anta at alle parter visste at det ikke var mulig å skille forskningen i en militær og sivil del. Dette var et taktisk spill, som både Brundtland og DNA, og regjeringen og Høyre brukte for å sverte hverandre på lang sikt. Folk fra næringslivet og forskningsinstitusjonene forsøkte imidlertid å føre en debatt som tok realitetene i spørsmålene, og ikke bare symbolsidene.

Regjeringens ønsket at SDI skulle brukes som forhandlingskort. Dette formidlet den offentlig gjennom media og i møter med amerikanske myndigheter der den også kom med konkrete forslag til forhandlingsopplegg. Den ønsket ikke at Reagans romvåpenplaner skulle være et tema under NATOs forsvarsministermøte i oktober 1986, fordi hverken Norge, NATO eller USA var tjent med en opprivende strid om kommuniketeksten. Dette gikk ikke amerikanerne med på og resultatet ble en vag formulering utarbeidet av Sjaastad og Perle. Formuleringen ble tolket ulikt av Weinberger og Sjaastad. SDI ble også nevnt i NATOs forsvarsministermøte i mars 1986. Norge mente nå at støtten gjaldt USAs linje i Geneve-forhandlingene der SDI skulle tas med. Weinberger hevdet imidlertid at romvåpenplanen ikke var et forhandlingskort.

Kap 4: Regjeringen Brundtland og SDI

Den 9. mai 1986 tiltrådte Gro Harlem Brundtlands andre regjering. Noen dager i forveien advarte Aftenposten mot hva som kom til å skje hvis DNA satte sine standpunkter i forhold til

SDI ut i live. De spådde at Norge kom til å bli et fotnoteland og dermed lide samme skjebne som Danmark: nemlig at "man blir uten sikkerhetspolitisk troverdighet i den allianse som er grunnstenen i vår forsvars og sikkerhetspolitikk."¹⁸⁵ Fotnoten kunne komme av blant annet Arbeiderpartiets skepsis til SDI, en skepsis som "...bunner i en tro på at det gamle opplegg med terrorbalanse er bedre enn SDI." Saken var skrevet av Hans Chr. Erlandsen som inntil 1985 var politisk rådgiver i Willoch-regjeringen. Argumentet om at Norge kunne miste troverdighet i NATO som følge av en fotnote var også noe Høyre mente. Kommentaren om terrorbalansen var imidlertid noe nytt som ikke ble brukt igjen.

Før NATOs forsvarsministtermøtet i Brussel samme måned, fikk den nye regjeringen i Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomite støtte fra Høyre, Sp og KrF, på at de skulle arbeide for å få større samsvar i kommunikeene fra henholdsvis utenriksministtermøtene og forsvarsministtermøtene i NATO. Grunnen til dette var at kommunikeene fra utenriksministtermøtene inneholdt støtte til raskt å oppnå resultater i de pågående forhandlingene i Geneve, mens kommunikeene fra forsvarsministtermøtene inneholdt støtte til det amerikanske syn på romvåpen, som blant annet var at det ikke skulle være gjenstand for forhandlinger. Arbeiderpartiet ønsket altså at SDI-støtten i kommunikeet fra forsvarsministtermøtene skulle byttes ut med forhandlingsstøtten slik den var i kommunikeene fra utenriksministtermøtene.¹⁸⁶

Selv om Høyre støttet USA i sin forskning på SDI, mente de at det burde være gjenstand for forhandlinger. Samtidig hadde de sannsynligvis ingenting imot at DNA prøvde seg på noe som potensielt kunne skape dårlig stemning i NATO, slik at de kunne bli kritisert for det i ettertid. SV var forøvrig det eneste partiet på Stortinget som gikk inn for at Norge skulle ta fotnote i NATO.

I begynnelsen av neste forsvarsministtermøtet i NATO i Brussel mai 1986 sa den nye norske forsvarsministeren Johan Jørgen Holst¹⁸⁷ at Norge ikke kunne gå med på noen form for støtte til SDI, samtidig som han forsikret om at Norge ikke ville bli et "fotnoteland" i alliansen. Etter hvert ble han imidlertid mer åpen for å ta fotnote.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ *Aftenposten Morgen* 05.05.1986: "Dramatisk utenrikspolitisk kursendring".

¹⁸⁶ *NTBtekst* 20.05.1986: "SV pådriver i romvåpen-saken".

¹⁸⁷ Holst ble valgt til forsvarsminister i kraft av å være ekspert på utenriks- og sikkerhetspolitikk.

¹⁸⁸ *NTBtekst* 22.05.1986: "Tautrekking i NATO om kjemiske våpen." I en NTB-melding dagen før sa imidlertid Holst at han ikke kunne utelukke norske reservasjoner, men at Norge da ville stå svakere i de videre drøftelsene. Se *NTBtekst* 21.05.1986: "Holst fornøyd med eurogruppemøte". I en annen NTB-melding samme dag sa Holst at "(...) noen form for fotnote i NATO-kommunikeet blir det ikke lagt opp til fra norsk side." *NTBtekst* 21.05.1986: "Holst redegjør i NATO". Neste dag kunne VG melde at Holst åpent truet NATO med å gjøre Norge til et "fotnoteland": *Verdens Gang* 22.05.1986: "Tøff Holst truer NATO".

Norge tar fotnote

Den norske forsvarsministeren forklarte at når det gjaldt romvåpen skilte DNA-regjeringen mellom grunnforskning og målrettet forskning. Forskningen som gikk under SDI var ifølge Holst målrettet forskning på å utvikle romvåpen, noe som var uakseptabelt for Arbeiderpartiet.¹⁸⁹ Holst visste nok at dette skillet ikke var reelt, poenget med denne uttalelsen var vel å uttrykke motstand mot SDI uten å uttrykke motstand mot forskning generelt.

Selv om Willoch-regjeringen flere ganger hadde kritisert amerikanerne for deres SDI-prosjekt, hadde de, som Rolf Tamnes har påpekt, ikke stukket hodet tilstrekkelig fram til at forholdet til USA fikk noen nevneverdige belastninger, rett og slett fordi andre var mer høylytte i sin kritikk. Holst brøt imidlertid den norske tradisjonen med å ikke skille seg ut i utenrikspolitikken da han reserverte seg mot punktet om SDI på NATOs forsvarsministtermøte i Brussel 22. mai 1986.¹⁹⁰

På en pressekonferanse etter møtet ga Holst sin forklaring på hvorfor Norge nå hadde blitt et såkalt "fotnoteland". Ordlyden i kommunikeet var identisk med den i mars sammen år, altså at NATO støttet amerikanernes holdning til blant annet romvåpen. Holst sa at den nye norske regjeringen ikke hadde samme holdning som amerikanerne på dette feltet, og dermed kunne de ikke gi sin støtte. Den nye norske forsvarsministeren hadde forsøkt å overtale sine allierte til å gå med på en norsk presisering av standpunktene vedrørende SDI, men dette ikke førte fram.¹⁹¹

Ifølge Aftenposten så ikke den amerikanske forsvarsministeren poenget med å forandre på formuleringer som inntil da hadde vært gode nok. Holst beklaget at det hadde kommet en fotnote, men sa at han hadde støtte både i Stortinget og det norske folk når det gjaldt holdningen til romvåpen, og forventet derfor ikke at det skulle bråk om dette på Stortinget.¹⁹² Dessuten mente han at dette verken kom til å svekke forholdet til alliansen,

---

¹⁸⁹*Aftenposten Morgen* 22.05.1986: "Holst utelukker ikke norsk fotnote i NATO".

¹⁹⁰*Final Communiqué 22 May. 1986*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23347.htm (03.04.2012) SDI blir omtalt på følgende måte under punkt 10: "In this context we expressed strong support for the United States' stance concerning intermediate-range, strategic and defence and space systems. We welcomed the willingness of the United States to consult with its Allies on these issues. Alliance solidarity and cohesion have played an important role in bringing these developments about and will remain equally vital for future progress." Fotnoten lyder som følger: "Norway reserves its position on the defence and space systems."

¹⁹¹*Aftenposten Aften* 22.05.1986: "Lite hjertelig møte Holst-Weinberger". Se også *Aftenposten Morgen* 10.06.1986: "Før Norges fotnote var et faktum: Holst-USA i hissig krangel". Holst og Frydenlund redegjorde i Stortingets utvidede utenrikskomitee 20.05.1986 for arbeidet med å få endringer i kommuniketeksten. Det ble da klart at de hadde Stortingets flertall bak seg til å endre kommuniketeksten. *Arbeiderbladet* 21.05.1986: "Ingen romvåpen-konflikt".

¹⁹²*NTBtekst* 22.05.1986: "Norge bryter NATO-samhold for første gang: Tar fotnote på romvåpen".

svekke samholdet i NATO, eller at "det sikkerhetspolitiske samarbeidet med USA vil lide på grunn av fotnoten".¹⁹³

Aftenpostens leder analyserte situasjonen som nå hadde oppstått. Den fant ingen positive sider ved at Norge nå hadde blitt et fotnoteland. Den påpekte, i motsetning til Holst, at formuleringen i kommunikeet om SDI faktisk hadde blitt godkjent av Stortinget, og at Arbeiderpartiets sikkerhetspolitiske "glideflukt" nå hadde ført til at partiets kurs var i strid med norske sikkerhetsinteresser. Grunnen til dette var at Norges troverdighet i NATO, som Norge ifølge avisen kanskje var mer avhengig av enn noe annet land, også var svekket. Aftenposten mente også at fotnoten var overflødig, siden amerikanerne hadde forsikret alliansen om at ABM-avtalen skulle overholdes, og at selv om avisen også ikke alltid var enig med Weinberger, hadde de full forståelse for hans uvilje mot å gå med på Holsts flisespikkeri. Den norske forsvarsministeren hadde dermed helt unødvendig handlet i strid med norske sikkerhetsinteresser. Det Aftenposten imidlertid synes var langt verre, var at Norge hadde svekket USAs forhandlingsposisjon overfor Sovjetunionen, fordi russerne utvilsomt ville oppfatte situasjonen som en invitasjon til å komme med hardere motkrav i kommende forhandlinger. Dermed ble konklusjonen den at fotnoten hadde ført til at Norges posisjon i NATO kom til å være svakere, og at USAs (og NATOs) posisjon overfor Sovjetunionen også kom til å bli svakere.¹⁹⁴

I et svar på denne lederen sa Gro Harlem Brundtland at regjeringen hadde fått dekning i Stortingets organer for å ta fotnote i NATO, og at det ikke forelå noe godkjenning i Stortinget av formuleringene i kommunikeet om SDI. Brundtland hevdet derimot at Holst nå hadde sørget for at det var samsvar mellom det flertallet i Stortinget hadde blitt enige om og regjeringens politikk i NATO.¹⁹⁵ Willoch svarte på dette ved å si at når Brundtland snakket om støtten som regjeringen hadde fått i Stortingets organer, så refererte hun til møter som var hemmelige. Derfor var det "således i strid med reglene når Statsministeren later som om hun refererer hva som er kommet til uttrykk der", fordi man da ikke kunne tilbakebevise påstandene uten å bryte reglene.¹⁹⁶

De øvrige politiske reaksjonene lot ikke vente på seg. Willochs reaksjoner var sammenfallende med den ovennevnte lederen i Aftenposten. I tillegg til det som stod der, mente han at fordi det var unødvendig å ta fotnote i denne saken, pga av at USA ville holde

¹⁹³ *Aftenposten Morgen* 23.05.1986: "Norge bryter NATO-enhet, fotnote om SDI".

¹⁹⁴ *Aftenposten Morgen* 24.05.1986: "Nærkamp i NATO".

¹⁹⁵ Brundtland, Gro Harlem. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 27.05.1986: "Solid dekning for vår reservasjon i NATO".

¹⁹⁶ Willoch, Kåre. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 29.05.1986: "Utilbørlig, Gro Harlem Brundtland". Dette ble tilbakevist av Brundtland: Brundtland, Gro Harlem. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 09.06.1986: *Unødig kritikk av Willoch*.

seg innenfor ABM-avtalen så tydet det på et dårlig diplomatisk arbeide av Johan Jørgen Holst i denne saken.¹⁹⁷ Også FrPs Bjørn Erling Ytterhorn var sterkt negativ til at Holst hadde sørget for en fotnote, og sendte et mistilittsforslag til Stortinget. Han mente fotnoten var en bekreftelse på at DNA-regjeringen representerte en kursendring i den norske sikkerhetspolitikken.¹⁹⁸

Senterpartiets parlamentariske leder Johan Buttedahl mente også at det ikke var noe positivt å ta fotnote i NATO. Norges kritikk mot USA var imidlertid ifølge Buttedahl en del av en tiltakende trend med en europeisk skepsis mot USA, slik at fotnoten ikke nødvendigvis ville bli sett på som like negativt i fremtiden. KrFs Harald Synnes uttalte at det var viktig at Norges skepsis mot romvåpen ble uttrykt i NATO, fordi ellers ville synspunkter som det var bred enighet om i Stortinget forsvinne i lukkede fora. Samtidig sa han at det var viktig med et konstruktivt samarbeid i NATO. SV var fornøyd med at Norge nå skriftlig hadde markert motstand mot Reagans SDI.¹⁹⁹ Det samme var Nei til Atomvåpen, fordi de mente at det nå var lagt et godt grunnlag for videre arbeid mot opprustning av atomvåpen.²⁰⁰

Ifølge Aftenpostens kilder i NATO hadde ikke den norske fotnoten ført til uopprettelige skader, men hvis det derimot ble en vane ville Norge havne i samme ugunstige situasjon som Danmark og Hellas, som på grunn av sine gjentatte reservasjoner hadde mistet politisk innflytelse i alliansen.²⁰¹

Argumentet om hensynet til samholdet i NATO var fortsatt gyldig for kritikerne av den norske fotnoten. De mente at det var greit å kritisere det amerikanske rakett skjoldprogrammet innad i alliansen, men ikke utad i form av en fotnote. Sovjetunionen ville bruke signalet om splittelse i NATO til å stå hardere på sine krav under forhandlingene med USA. Svenn Strays argumentasjon gikk ut på at små nasjoner måtte sørge for å styrke samholdet i alliansen, og sørge for at de hadde tilstrekkelig troverdighet til å utøve en viss innflytelse. Dermed burde ikke små land gi alliansen inntrykk av at de heller ville gardere seg politisk på hjemmebane enn å være med å skape en felles linje sammen med sine allierte, for da kunne de miste sin innflytelse.²⁰²

Samholdet i NATO ble imidlertid også brukt som argument mot Reagans SDI i en internasjonal appell mot romvåpenplanene. Daværende og tidligere ledere innen vitenskap,

---

¹⁹⁷ *Aftenposten Morgen* 23.05.1986: "Willoch: Dårlig håndtert". Willoch sa ikke direkte hva han mente med dårlig diplomatisk arbeide. På et møte i Høyres representantskap 26.05.1986 sa han at at Holst hadde vist unødvendig steilhet på NATO-møtet i Brussel. *Aftenposten Morgen* 27.05.1986: "Willoch ikke nådig: Fort og galt med AP".

¹⁹⁸ *Aftenposten Morgen* 24.05.1986: "Fremskrittspartiet reagerer: Mistilitt etter NATO-fotnote".

¹⁹⁹ *Aftenposten Morgen* 23.05.1986: "Willoch: Dårlig håndtert". Se også: *NTBtekst* 22.05.1986: "Buttedahl og Ytterhorn".

²⁰⁰ *NTBtekst* 23.05.1986: "Nei til Atomvåpen-glede".

²⁰¹ *Aftenposten Morgen* 24.05.1986: "Efter Norges solospill i NATO: Fotnoter er siste utvei".

²⁰² *Aftenposten Morgen* 14.06.1986: "Fotnote siste utvei forsikrer Holst. Samholdet i NATO på prøve".

politikk, kirke og militære skrev våren 1986 under på at de mente den amerikanske regjeringens rakettskjoldplaner, i tillegg til å øke faren for atomkrig, truet samholdet i NATO.²⁰³ Begge parter kunne altså være enige i at samholdet i alliansen var særdeles viktig for norsk sikkerhetspolitikk. Spørsmålet var hva som var mest destruktivt for samholdet i NATO. At alliansen måtte forholde seg til et våpenprogram som mange var skeptiske til, eller at de enkelte land uttrykte at de ikke var enige med flertallet i alliansen offentlig.

Videre mente kritikerne av fotnoten at forsvarsminister Holst forsøkte å tilfredsstille venstresiden i partiet. Bente Bakke fra Høyre sa det slik: "Helt siden siste krig og frem til idag har Arbeiderpartiet vært til å stole på i forsvars- og sikkerhetspolitikken. Av hensyn til landets sikkerhet klarte partiets ledelse å holde venstresiden under kontroll. Nå er det tydeligvis venstresiden som kontrollerer partiet."²⁰⁴

Holst selv mente at norske fotnoter ikke kom til å bli regelen fremover.²⁰⁵ NATOs generalsekretær avdramatiserte fotnoten da han, mens han var på norgesbesøk en måned etter forsvarsministermøtet i NATO, sa at han aldri ville sette spørsmålstegn ved Norges troverdighet i alliansen, og at fotnoten ikke var noen stor tragedie.²⁰⁶ Sannsynligvis var den norske forsvarsministeren på forhånd klar over hvordan generalsekretæren ville reagere på en fotnote fra Norge.

Richard Perle hadde hatt en konfronterende linje i Brussel²⁰⁷, dette ble imidlertid ikke alltid videreført av andre amerikanske representanter. Da USAs ambassaderåd Brown²⁰⁸ i Norge hadde sitt første møte med norske myndigheter i mai 1986, tolket UD Browns uttalelser slik at han "hadde åpenbart i oppdrag å dempe Perles utspill i Brussel."²⁰⁹ Ellers om fotnoten sa han kort at den på noen måter var beklagelig, men han håpet på at virkningene ville forsvinne etterhvert.

At Perle stod alene i sin reaksjon på fotnoten ble imidlertid tilbakevist av det amerikanske utenriksdepartementet overfor den norske ambassaden i Washington. De sa at

---

²⁰³NTBtekst 15.05.1986: "100 ledere med appell om SDI-nei". Se også: NTBtekst 15.05.1986: "Appell mot romvåpen". De som tok del i appellen var blant annet: William Colby (tidligere CIA-sjef), Andrew Young (tidligere amerikansk FN-ambassadør), Paul Warnke (blant annet amerikansk diplomat i SALT-forhandlingene), fysikeren Hans Bethe, Bjarne Waaler (tidligere rektor ved UIO), Per Borten, Willy Brandt, Joop den Uyl (tidligere statsminister i Nederland) og Anker Jørgensen (tidligere statsminister i Danmark).

²⁰⁴Bakke, Bente. *Kronikk i Aftenposten Morgen* 12.06.1986: "Farlig og naivt av Arbeiderpartiet". Se også *Aftenposten Morgen* 10.06.1986: "Før Norges fotnote i NATO var et faktum: Holst-USA i hissig krangel".

²⁰⁵*Aftenposten Morgen* 14.06.1986: "Fotnote siste utvei forsikrer Holst. Samholdet i NATO på prøve".

²⁰⁶*Aftenposten Morgen* 27.06.1986: "Fotnoten ingen tragedie". Se også *Verdens Gang* 30.05.1986: "Mild refs til Norge".

²⁰⁷Tamnes: s 127.

²⁰⁸Browns fornavn står ikke i UD's dokumenter jeg har sett på, og jeg har heller ikke klart å finne det andre steder.

²⁰⁹UD 34.4/47, bind 9. *Møte mellom statssekretær Karstad og Ambassaderåd Brown 30 juni*(sic) 1986. 4. juni 1986. Det virker som om møtet fant sted 30. mai 1986. Jeg har ikke funnet ut hva Karstad helt konkret refererte til da han snakket om "Perles utspill".

Perle hadde den fulle støtte fra forsvarsminister Weinberger. Om utenriksminister Shultz også støttet Perle, ble det ikke sagt noe om fra amerikansk side.²¹⁰ Ellers kunne State Department ved desk officer for Norge Ross Rodgers melde at Reagan-administrasjonen hadde reagert med irritasjon og forbauselse på Holsts uttalelser og oppførsel under møtet i Brussel. Rodgers la vekt på to ting da han redegjorde for hvordan amerikanerne oppfattet det som hadde skjedd i Brussel. For det første at Holst uten forvarsel hadde reservert seg for kommuniketeksten, som de allierte tidligere hadde brukt flere måneder på å forhandle seg fram til, og i tillegg foreslått en helt ny formulering over bordet. For det andre reagerte amerikanerne på at det nye forslaget til Holst gikk lenger enn det russiske kravet til SDI-forskning.²¹¹

Den amerikanske viseutenriksministeren Rozanne Ridgway presiserte at det ikke var noen forskjell i holdningen til den norske fotnoten i State Department og i Pentagon da hun var på norgesbesøk i juli 1986. Videre sa hun at fotnoten "ga grunnlag for å stille spørsmål ved "the quality of Norway's attachment to NATO"", og at fotnoten hadde skapt "enorm skuffelse" i Washington.²¹²

Ifølge Tamnes ble Holst pekt ut som sydebukk.²¹³ Det passer bra med hva Norges ambassade i Washington kunne melde om den amerikanske reaksjonen på fotnoten. Den hadde skapt en del forbitrelse blant amerikanerne. Det var imidlertid ikke på grunn av det norske standpunktet i seg sjøl, men det faktum at Norge aktivt prøvde å endre en tekst som allerede var et kompromiss som tidligere hadde blitt inngått med norsk deltakelse og tilslutning.²¹⁴ En slik praksis var ikke godt likt, og høyst sannsynlig var også Holst klar over.

Regjeringen forsøker å hindre en ny fotnote

Den norske regjeringen ville ikke ha en ny fotnote ved neste forsvarsministtermøte i NATO, som skulle være i slutten av oktober 1986. I tiden før dette møtet ble det diskutert med amerikanske myndigheter hvordan en ny fotnote skulle unngås.

Utenriksminister Knut Frydenlund forklarte til den amerikanske viseutenriksministeren Ridgway hvorfor Holst hadde reservert seg mot formuleringene om romvåpen i kommuniketeksten:

---

²¹⁰Jeg vil anta at Shultz ikke støttet Perle.

²¹¹UD 34.4/47, bind 9. Assistant Secretary Ridgways besøk i Norge 20.- 22. juli 1986. 10.07.1986

²¹²UD 34.4/47, bind 9. Assistant Secretary Rozanne Ridgways besøk i Norge 21.7.86. Referat fra samtalen med Utenriksministeren. 30.07.1986.

²¹³Tamnes: s 127.

²¹⁴UD 34.4/47, bind 9. Ridgways besøk. Forholdet Norge - USA. 10.07.1986.

Utenriksministeren viste til at også fra norsk side var fotnoten uønsket. Utformingen av kommunikeet hadde gitt grunnlag for å hevde at det forelå full støtte for SDI i NATO, dette hadde man fra norsk side ikke kunne gå med på. Den nye norske regjeringen hadde tiltrådt såvidt sent i utarbeidelsen av kommunikeet, at det ikke på forhånd hadde vært mulig å få til endringer i teksten. Utenriksministeren viste til at den parlamentariske situasjonen som forelå, ville ha medført de samme problemer for en eventuell borgerlig regjering.²¹⁵

Frydenlunds forklaring til den amerikanske viseutenriksministeren var mer taktisk enn saklig. Hans argument om at en borgerlig regjering ville hatt de samme problemer med den parlamentariske situasjonen som forelå var et taktisk utspill fordi Willoch-regjeringen hadde forholdt seg til en tilsvarende parlamentarisk situasjon uten å lage fotnoter.

Ridgway meddelte at det ikke ville bli noen forandring på hverken prosedyre eller substans i kommunikeet til neste NATO-møte. Til dette svarte Frydenlund at det var vanskelig å se hvordan Norge kunne unngå en ny fotnote hvis formuleringen ble den samme. Videre sa utenriksministeren at han håpet at utviklingen i forhandlingene mellom Sovjet og USA ville skape grunnlag for endringer i kommunikeet. Amerikanerne hadde imidlertid vanskelig for å se hvilke endringer som skulle til i forhandlingene for å gjøre situasjonen enklere.²¹⁶

Utgangspunktet var altså at USA ikke ville forandre kommuniketeksten, mens Norge ville ta en ny fotnote hvis teksten forble den samme. Begge parter ønsket imidlertid å unngå en ny fotnote. Da partene i utgangspunktet stod på sitt, forklarte amerikanerne hva konsekvensene kunne bli hvis Norge fortsatte å reservere seg i NATO.

Ved et møte mellom den amerikanske ambassaden²¹⁷ og UD i september om USAs syn på forholdet mellom Norge og USA, ble UD forespeilet de amerikanske reaksjonene. Her var et av hovedpunktene fra USAs side at Norge på grunn av fotnoten stod lavt i kurs i Washington. Dette ble ikke knyttet til "personmotsetninger" og det gjaldt ikke bare i Pentagon. Fotnoten kunne få store ringvirkninger på flere plan, fordi det alltid var skarp konkurranse om prioriteringer, slik at prosjekter kunne lide selv om de ikke ble knyttet direkte til fotnoten. Amerikanerne nevte som eksempler kostnadene ved HAWK-rakettene, og den

---

²¹⁵UD 34.4/47, bind 9. Assistant Secretary of State Rozanne Ridgways besøk i Norge 21.7.86. Foreløpig oppsummering av samtalen med utenriksministeren. 22.07.1986. Og: UD serie 34.4/47, bind 9. Assistant Secretary Rozanne Ridgways besøk i Norge 21.7.86. Referat fra samtalen med Utenriksministeren. 30.07.1986.

²¹⁶UD 34.4/47, bind 9. Assistant Secretary Rozanne Ridgways besøk i Norge 21.7.86. Referat fra samtalen med Utenriksministeren. 30.07.1986.

²¹⁷Ambassaderåd Jim Thyden og ambassadesekretær John Appleton.

bilaterale studiegruppen.²¹⁸ De sa imidlertid også at grunnen til at Norge ikke fikk leie HAWK-rakettene likevel, var basert på realiteter og ikke fotnoten. Washington la stor vekt på å unngå en ny fotnote, særlig fordi Geneve-forhandlingene var inne i en viktig fase. Samtidig sa amerikanerne at de på sin side ikke hadde noe å gi.²¹⁹ Dermed var beskjeden klar om at dette var en viktig sak for hele Reagan-administrasjonen, og at de var lite interessert i å forandre kommuniketeksten.

Signalene fra amerikansk side var imidlertid ikke entydige. Da Frydenlund møtte sin amerikanske kollega i slutten av september 1986, nevnte ikke Shultz fotnoten før Frydenlund tok det opp helt på slutten av møtet. Shultz sa da bare at fotnoter ikke var til fordel for alliansen, og at Norge og USA burde finne en løsning på problemet.²²⁰

I slutten av september 1986 hadde Brundtland et møte med den amerikanske ambassadøren i Norge, Robert D. Stuart, Jr. Ambassadøren, som selv hadde bedt om møtet, meddelte at den amerikanske administrasjonen var bekymret over at Norge syntes å være i ferd med å redefinere sitt forhold til USA i en NATO-sammenheng. Stuart sa at Norges forsøk på å "rock the boat" var meget bekymringsfullt på grunn av den følsomme situasjonen Geneve-forhandlingene var inne i på dette tidspunktet. Han trakk i den forbindelse frem to saker som amerikanerne hadde merket seg i tiden rett før dette møtet. Den første var Holst sin tale 23. september på Forsvarets Høgskole, der forsvarsministeren han sagt at Norge følte seg klemmt (squeezed) mellom supermaktene. Den andre var at Brundtlands tale i FN 22. september og hennes uttalelser til norsk presse etterpå hadde, etter Stuarts mening, plassert ansvaret for fremgang i Geneve-forhandlingene på president Reagan.²²¹

Brundtland svarte at hun var sterkt uroet over amerikanernes bekymring, men at hun ikke var enig i Stuarts analyse av de to sakene han hadde nevnt. Statsministeren sa at Holst helt klart hadde referert til Norges geografiske og militærstrategiske beliggenhet. Med tanke på hennes egen bemerkning hadde hun sagt at Reagan hadde muligheter til å påvirke forhandlingssituasjonen positivt, ikke at ansvaret lå hos presidenten. Brundtland sa videre at det for henne så ut som amerikanerne hadde en mistanke om en norsk kursendring, som var helt ubegrunnet, og at de deretter så etter belegg for dette i enkelthendelser. Hun spurte så

---

²¹⁸Den bilaterale studiegruppen ble etablert i desember 1976 og ble et viktig forum der USA og Norge jobbet sammen for å styrke flankeforsvaret i NATO. Børresen, Gjeseth og Tamnes: s 50.

²¹⁹UD 34.4/47, bind 9. Forholdet Norge-USA. Amerikanske synspunkter. 24.09.1986. (Signert Jostein Helge Bernhardsen)

²²⁰UD 34.4/47, bind 9. Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og utenriksminister Shultz, New York, 29. september 1986. 30.09.1986. Det kan nesten se ut som amerikanerne brukte venn og fiende-taktikken (good cop/bad cop game).

²²¹UD 34.4/47, bind 9. Referat fra Statsministerens samtale med USAs ambassadør Robert D. Stuart Jr. 24. september 1986. 02.10.1986.

Stuart om han hadde lest talene eller bare oppslagene i avisene om de, hvorpå ambassadøren svarte at han ikke hadde lest talene.²²²

Stuart uttrykte lettelse over at media hadde tatt feil. Samtidig sa han at Washington var svært følsom for tiden, og at det dermed var et behov for forsikringer ("reassurances") når det gjaldt den norske regjeringens politikk. Dette burde komme når utenriksministeren uken etter skulle møte Weinberger. Videre sa ambassadør Stuart:

*Man ville unngå problemer i det bilaterale forhold dersom man fra norsk side viste tilbakeholdenhet med å gi offentlig uttrykk for synspunkter som avviker fra de alliertes omforente posisjoner.*²²³

Brundtland svarte:

*Statsministeren syntes det var et urealistisk utgangspunkt hvis man mente at vi skulle avstå fra å gi uttrykk for synspunkter på spørsmål som står på den internasjonale dagsorden dersom de ikke faller sammen med USAs, - dertil på områder der norske synspunkter lenge har vært noe annerledes og der dette er godt kjent.*²²⁴

Brundtland spurte på slutten av møte Stuart om han opptrådte på instruks, eller om dette møtet var hans eget initiativ, men fikk ikke noe klart svar fra ambassadøren. Vedrørende fotnoten sa Stuart at USA heller så en ny norsk reservasjon enn å endre kommuniketeksten.²²⁵

Holst ga forsikringer til fungerende forsvarsminister William Taft IV kort tid etter møtet mellom Brundtland og Stuart. Dette gjorde han ved at han forklarte viktigheten av NATO for norsk sikkerhetspolitikk, og ved at han understreket at Norge la stor vekt på samarbeidet i alliansen. I tillegg minnet han på at det norske forsvarsbudsjettet hadde en vekst på 3 prosent, slik NATO hadde anbefalt sine medlemmer å ha.²²⁶

Holst ga de samme forsikringene til viseforsvarsminister Perle dagen etter. På dette møtet ble også fotnoten diskutert. Holst håpet at alliansen kunne komme frem til en formulering som Norge og USA kunne leve med. Perle håpet at klimaet på det forestående

---

²²²Ibid.

²²³Ibid.

²²⁴Ibid.

²²⁵Ibid.

²²⁶UD 34.4/47, bind 9. Møte mellom Forsvarsminister Johan Joergen Holst og fungerende forsvarsminister William Taft IV i Pentagon 06.10.86. 07.10.1986.

toppmøtet i Reykjavik ville bli så godt at Norge kunne leve med formuleringen som de ikke godtok i mai.²²⁷

Viseforsvarsministeren hadde fått klar beskjed av Weinberger at USA skulle stå på mai-formuleringen. Holst og Perle var uenige når det gjaldt hvilken konsekvens et positivt utfall av Reykjavik-møtet ville få på fotnoteproblemet. Holst mente at framgang i forhandlingene betydde at realitetene var endret, slik at NATO måtte ha en ny formulering om romvåpen i sine kommunikeer. Perle mente derimot at fremgang ville gjøre det enklere for Norge å akseptere mai-formuleringen. Han spurte om Arbeiderpartiet var imot forskningsprogrammet tilknyttet SDI, og Holst svarte at partiet gikk imot all forskning som var forbudt i henhold til ABM-avtalen og som kunne bidra til å svekke den. Da foreslo den amerikanske viseforsvarsminister følgende formulering: "We support the U.S. SDI research and development and test programme that is permitted by the ABM treaty."²²⁸

Holst sa at han var villig til å vurdere alle forslag, men at han selvsagt ikke kunne godta en slik formulering over bordet. Han sa at han ville komme tilbake med forslag til omformulering og spurte om han da skulle gå gjennom den amerikanske ambassaden i Oslo. Perle oppfordret Holst til å kommunisere direkte med han i arbeidet videre med kommunikeet.²²⁹

Da Frydenlund møtte Weinberger ga han forsikringer om at Norge ikke hadde planer om å endre kurs i forhold til USA og NATO. Den norske utenriksministeren redegjorde også for Norges holdning til romvåpen, og sa at Stortinget hadde gått inn for at forhandlinger skulle føres med sikte på å få et forbud mot våpen i verdensrommet før SDI hadde blitt et tema. Til dette svarte den amerikanske forsvarsministeren at den presentasjonen som var gitt av SDI (særlig av russerne) var ukorrekt, og at SDI ikke var et våpensystem, men bare et forsvarssystem som gikk ut på å ødelegge atomraketter etter oppskytning. Han mente at det var grunnen til at USA hadde fått støtte for SDI i NATO, og at fotnoter var et tegn på at Sovjet hadde lyktes i å splitte alliansen. Det var etter Weinbergers mening spesielt ille når Norge tok fotnote, fordi landet hadde et såpass sterkt standpunkt i forsvarsspørsmål. Frydenlund sa at det man fryktet i Norge var at russerne ville svare på SDI med å øke antallet offensive våpen, som ville føre til et fornyet rustningskappløp. Til dette sa Weinberger at det var en misforståelse at SDI var et forsvarssystem som kunne "mettes". Han sa også at det ikke dreide seg om å få en

---

²²⁷UD 34.4/47, bind 9. Moete mellom Assistant Secretary of Defense Richard Perle of Forsvarsminister Johan Joergen Holst i Pentagon 7.10.86. 07.10.1986. Dette argumentet ble også brukt av ambassadør Stuart i begynnelsen av september 1986, se: UD 34.4/47, bind 9. Utenriksministerens besøk i Washington. Anløpsklarering for marinefartøyer. Fotnoten. Samtale med ambassadør Stuart. 08.09.1986.

²²⁸UD 34.4/47, bind 9. Moete mellom Assistant Secretary of Defense Richard Perle of Forsvarsminister Johan Joergen Holst i Pentagon 7.10.86. 07.10.1986.

²²⁹Ibid.

offensiv fordel i krig, men defensiv sikkerhet for alle, med henvisning til Reagans intensjon om å gjøre atomvåpen ubrukelige.²³⁰ Det var ingen hemmelighet at Weinberger var en av de sterkeste støttespillerne til SDI, noe som ble bekreftet på dette møtet. Frydenlund og den amerikanske forsvarsministeren ble til slutt enige om at "kontakt var eneste måte å oppklare misforståelser fordi media ofte skaper falske inntrykk av partenes standpunkter."²³¹

Frydenlund møtte også representanter fra det amerikanske utenriksdepartementet samme dag. Her var tonen litt annerledes. Den norske utenriksministeren ble spurt hvordan Norge ville gå frem på neste NATO-møte, og Frydenlund svarte at hvis ikke formuleringen fra mai 1986 ble endret var Norge nødt til å ta en ny reservasjon. Fra amerikansk side ble det vist tegn på bevegelse i fotnotesaken: "Rent generelt kunne han (desk officer Rodgers) si at man ville gjøre mye for å unngå strid i Gleneagles i den aktuelle situasjon."²³²

Holst oppsummerte sine inntrykk etter møtevirksomheten i Washington i begynnelsen av oktober 1986 i et notat han sendte til UD. Han slo fast at Reagan på dette tidspunktet hadde tatt beslutningen om å satse på avspenning og forhandlinger, og at han kunne merke hvordan det amerikanske utenriksdepartementet kunne glede seg over å få større myndighet og kontroll, samtidig som stemningen i Pentagon var preget av skepsis og mistenksomhet. Videre hadde Holst denne analysen:

*Presidenten vil foere diplomati og dette vil paavirke de politiske innflytelsesforhold i Washington. Krefteene paa ytterste hoeyre er i ferd med aa bevege seg samtidig som Reagan inntar sentrum. Foreloepig er bevegelsene forsiktige og koalisjonene usikre, men det virker som loddet er kastet. Mange venter at dette etterhvert vil foere til en faktisk oppmykning naar det gjelder forhandlingsvilligheten i forhold til SDI. Her vil nok retorikken tildekke endringene i naer tid fremover for aa beskytte mot vreden fra hoeyre.*²³³

Holst mente at fotnoten hadde vært med på å forårsake noen kommunikasjonsproblemer med amerikanske myndigheter. Grunnen til det var at de hadde tolket fotnoten fra en sosialdemokratisk regjering i værst mulig mening, og følgelig hadde amerikanske nerver vært

---

²³⁰UD 34.4/47, bind 9. Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og forsvarsminister Weinberger, Washington 2.10.86. 08.10.1986.

²³¹Ibid.

²³²UD 34.4/47, bind 9. Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og Assistant Secretary Rozanne Ridgway, Washington 2.20.1986. 08.10.1986.

²³³UD 34.4/47, bind 9. Notat. Siste dags samtaler i Washington. 08.10.1986.

i høyspenn. I den sammenheng fikk også den amerikanske ambassaden i Oslo noe av "æren" for problemene som hadde oppstått:

*Jeg tror ogsaa at den amerikanske Oslo-ambassadens svake politiske antenner, manglende innsikt i vaar nyere politiske historie og generelle mangel på grundighet, har bidratt til kommunikasjonsproblemene.*²³⁴

Han mente at amerikanerne kjørte taktisk mot Norge med tanke på fotnoten, og at hvis Pentagon fortsatte å sette seg på bakbeina kunne Norge få støtte fra andre i Washington.

Utenrikspolitisk redegjørelse og utenriksdebatt juni 1986.

I sin utenrikspolitiske redegjørelse 9. juni 1986 sa Knut Frydenlund at det ikke hadde vært hensikten til forsvarsminister Holst å reservere seg i form av en fotnote. Det norske forslaget til endring hadde vært at ordlyden i kommunikeet skulle være det samme som det hadde vært i NATOs utenriksministermøte i desember året før, og som ble brukt på nytt i utenriksministermøtet i Halifax mai 1986. Med andre ord forsøke Norge å få igjennom at kommunikeet fra NATOs forsvarsministermøter og utenriksministermøter skulle være like når det gjaldt SDI. Når det gjaldt beslutningen om reservere seg, viste Frydenlund til at Stortinget var sterkt imot et våpenkappløp i rommet, at Stortinget fryktet at SDI ville føre til et slikt kappløp, at supermaktene burde føre forhandlinger med sikte på å vedta et forbud mot utplassering av romvåpen, og at romvåpenprogrammet i sin helhet måtte være gjenstand for forhandlinger. Stortingets holdninger på dette feltet gjorde dermed ifølge Frydenlund at forsvarsministeren måtte reservere seg i kommunikeet.²³⁵

Han kommenterte også kritikken fra høyresiden om at regjeringens kritiske holdninger til blant annet SDI i NATO hadde skadet samholdet i alliansen og dermed også alliansen i seg selv. Den norske utenriksministeren mente at NATOs styrke var nettopp at det ikke var noen Warszawapakt, og tillot meningsbrytning mellom de allierte. Selv om Norge kritiserte andre medlemsland, ga norske myndigheter alltid uttrykk for viktigheten av alliansen, og at selv om

---

²³⁴Ibid.

²³⁵St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 9. juni 1986*. s 3065-3066.

Norge og USA hadde meningsforskjeller endret ikke det faktiske interessedelingskapet på begge sider av Atlanterhavet.²³⁶

I den påfølgende utenriksdebatten 16. juni sa Willoch at Vesten ikke møtte utfordringene, faremomentene og muligheten fra Sovjetunionen med tilstrekkelig enighet og beslutsomhet. Dette var ifølge Willoch grunnen til at NATO ikke fikk til noen reell nedrustning med russerne, fordi russerne kunne splitte alliansen ved å komme med utspill som noen ville godta og andre ville forkaste. "NATO må opptre samlet for å bevare den kraft som er nødvendig for å få Sovjetunionen til å erkjenne at avspenning forutsetter reelle innrømmelser, og ikke bare vellykkede utspill gjennom vestlige media."²³⁷ Videre mente Willoch at det var tendenser til en voksende splittelse mellom USA og Vest-Europa, og av den grunn burde Norge se det som en viktig oppgave å minske motsetningene i NATO slik at russerne ikke kunne utnytte disse tendensene.

Tendensene Willoch snakket om ble også nevnt av utenriksminister Frydenlund i hans redegjørelse. Han sa at det politiske tyngdepunktet i USA var i ferd med å forskyves fra østkysten, med sine tradisjonelle forbindelser til Europa, til vestkysten, med nye forbindelser til de dynamiske markedene i Asia. Samtidig som USA så ut til å vende seg mer mot Asia, mente Frydenlund at europeerne nå var mer opptatt av europeiske spørsmål enn før, altså en europeisering av Vest-Europa. Dette økende skille mellom USA og Europa førte til "meningsforskjeller", blant annet når det gjaldt SDI.²³⁸

Willoch var enig med utenriksministeren i at det ikke var noe problem å være uenig og å diskutere med sine allierte, men at det "bør legges omtanke og arbeid i å finne former og metoder som ikke utdyper motsetningene mellom allierte unødvendig."²³⁹ Videre mente han at hvis man så på teksten med velvilje, så kunne den forstås på en slik måte at regjeringen kunne ha godtatt den, fordi amerikanerne ville respektere ABM-avtalen og forhandle med russerne før en eventuell utplassering og testing i rommet. Han utdypet dette senere i debatten. Etter Willochs syn var det ikke USAs romvåpenprogram de allierte i kommunikatet sluttet seg til på generell basis, men derimot USAs holdning til behandlingen av spørsmålet rundt SDI i opplegget for forhandlingene med Sovjet.²⁴⁰

Willoch fremholdt at han ikke hadde noen innvendinger mot likevel å diskutere innholdet i teksten slik Holst gjorde, men da dette ikke førte frem var det ingen behov for en

---

²³⁶Ibid. s 3066.

²³⁷St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3270.

²³⁸St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 9. juni 1986*. s 3066.

²³⁹St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3271.

²⁴⁰Ibid. s 3343. Dette gjorde Willoch-regjeringen, men som oppgaven har vist var ikke Sjaastad og Weinberger enig om hva USAs holdning til behandlingen av SDI var i opplegget for forhandlingene med Sovjet.

reservasjon fordi de andre forsvarsministerne foretrakk samme formulering som før. Samholdet i NATO var viktigst, og Willoch mente at kommunikeene fra ministermøtene ikke kunne være lister over særstandpunkter, men derimot uttrykk for samhold overfor Sovjetunionen. Han gjentok at Norge kom til å miste innflytelse i alliansen hvis regjeringen fortsatte med slike reservasjoner.²⁴¹

Han utdypet sitt syn på viktigheten av å vise samhold i NATO da han i utenriksdebatten var uenig med Einar Førde (DNA) i at det var viktig først å ha flertallet i Stortinget bak seg når man skulle opptre i alliansen. Willoch mente det var viktigere først å sørge for å finne uttrykk i NATO som styrket alliansens forhandlingskraft vis-a-vis Sovjetunionen, og Norges posisjon i alliansen, for så å forsøke å få oppslutning for disse uttrykkene i Stortinget. Grunnen til dette var at det var forsvarsministerens oppgave å styrke NATO og Norges posisjon i NATO. Holst burde dermed ifølge Willoch ikke forsøke å få igjennom formuleringer i alliansen som han på forhånd visste hadde oppslutning til på Stortinget, men sørge for samhold, dvs komme til enighet med flertallet, for så å overbevise Stortinget i ettertid til å gå inn for linjen i NATO. Liv Aasen (DNA) sa i sin replikk at regjeringen derimot først måtte søke støtte i Stortinget for sin politikk i internasjonale fora, og ikke omvendt.²⁴² Høyre var med andre ord generelt sett mer åpne for internasjonalt samarbeid enn DNA, som i større grad ville at norske synspunkter skulle styre internasjonalt samarbeid og ikke omvendt.

Ingeborg Botnen (DNA) karakteriserte Reagans SDI som en luftspeiling, og mente at hvis det skulle vise seg mulig å gjennomføre planen, at den da ikke kom til å øke sikkerheten i verden, men derimot svekke den. Hun vektla også viktigheten av NATO for Norges sikkerhetspolitikk, og sa at for et land som Norge, der oppslutningen om alliansen var så stor, så burde det være uproblematisk å luften sine meninger selv om de var kritiske. I likhet med Frydenlund snakket Botnen om en utvikling der skillet mellom USA og Europa så ut til å bli større. Hun pekte på at innvandringen fra Europa til USA tradisjonelt hadde ført til et sterkt bånd mellom verdensdelene, men at dette båndet forsvant etter hvert som nye generasjoner vokste frem. På grunn av dette var det viktig å ha en løpende dialog i alliansen slik at de allierte opprettholdt forståelse og tillit til hverandre.²⁴³

Jan Petersen (H) gjentok at en av Norges viktigste utenrikspolitiske oppgaver var å utvikle samholdet og solidariteten i NATO. Dette var nødvendig fordi Norge, på grunn av sin størrelse og geografiske plassering, var avhengig av hjelp fra sine allierte. Han var også enig i

---

²⁴¹Ibid. s 3271.

²⁴²Ibid. s 3273 (Førde/Willoch), s 3275 (Aasen).

²⁴³Ibid. s 3287.

at diskusjon og meningsbrytning i alliansen var viktig, men regjeringen måtte sørge for at meningsbrytningene skjedde på en slik måte at det ikke splittet alliansen slik at russerne kunne dra nytte av det. Aasen svarte på dette, med at det etter hennes mening beste for alliansen var, at regjeringen fremførte det som var flertallets mening i Stortinget og ellers i opinionen.²⁴⁴

Kaci Kullmann Five (H) sa under debatten at "åpen splittelse i NATO undergraver NATOs forhandlingsposisjon, og gir fordeler til Sovjetunionen." I følge Five var det ikke noe problem at Norge tok aktivt del i kritiske diskusjoner i alliansen, men når resultatene av disse diskusjonene utkrystalliserte seg burde Norge lojalt slutte seg til dem. Også Jan P. Syse (H) brukte russernes forskning på ABM-våpen som argument under sitt innlegg i debatten. Selv om han mente at hovedformålet måtte være å hindre en militarisering av verdensrommet, var det etter hans syn meningsløst med et forbud mot forskning på dette feltet fordi det ikke ville være mulig å kontrollere, og han minnet Stortinget om at Sovjetunionen drev på med betydelig forskning på romvåpen.²⁴⁵

Harald Synnes (KrF) sa i denne debatten at det press som Norge var blitt satt under av amerikanerne i SDI-saken, "er krav om en lojalitet som vi knapt kan underkaste oss i et sunt samarbeid".²⁴⁶ Han siterte sitt eget partis program der det stod at Norge skulle gå imot alle planer om militær opptrapping i rommet, også forskning på det feltet. Synnes uttrykte også bekymring over at våpenindustrien tok en økende del av menneskelige og materielle ressurser, og at Norge som en liten nasjon ikke bare kunne søke trygghet hos sin allierte uten å ta ansvar for "det som skjer mellom supermaktene". Han ville ikke si om den norske reservasjonen var riktig måte å gjøre det på, men sa på generelt grunnlag at fotnoter ikke var ønskelig. Han ga uttrykk for at det ikke nødvendigvis var Norges feil at det hadde blitt en fotnote, men antydte at det kanskje var amerikanerne som hadde vært for lite samarbeidsvillige: "skal slike reservasjoner bli overflødige, må samarbeidet bæres oppe av en tilstrekkelig respekt for de enkelte lands holdninger".

Hans partifelle Kåre Kristiansen delte ikke Synnes noe navie syn på hvordan internasjonalt samarbeid foregikk. Han var sterkt kritisk til regjeringens fotnote. Etter hans mening var mange bekymret over at DNA hadde tatt mer hensyn til et mindretall i partiet enn til viktige forsvarsmessige spørsmål. Grunnen til dette var at det norske folk i følge

---

²⁴⁴Ibid. s 3277-3278.

²⁴⁵Ibid. s 3288-3289 (Kullmann Five), s 3293-3294 (Syse).

²⁴⁶Ibid. s 3280-3282.

Kristiansen ikke ønsket at Norge skulle få dårligere posisjon i NATO, slik Hellas og Danmark hadde fått på grunn av gjentatte fotnoter.²⁴⁷

Kjell Magne Bondevik (KrF) sa i debatten at det ikke var grunnlag i Norge for å støtte et forskningsprogram som kunne lede til et rustningskappløp i rommet. Han var fornøyd med kommunikeet fra utenriksministtermøtene når det gjaldt dette temaet, og uttrykte skuffelse over at ikke NATOs forsvarsministere hadde kunnet skrive under på samme formulering. Selv om han forstod at Norges posisjon måtte komme frem på det siste forsvarsministermøtet, håpet han at det i fremtiden ikke ville være nødvendig med en fotnote.²⁴⁸

Theo Koritzinsky (SV) mente at det var legitimt å uttrykke reell uenighet i NATO siden alliansen skulle forsvare demokrati og pluralisme.²⁴⁹ Han bemerket også sammenhengen mellom romvåpen og amerikanske atomprøvesprengninger, og at Kristiansen snakket Høyres sak:

Jeg vil gjerne minne om den nære sammenhengen det er mellom fortsatte prøvesprengninger fra USAs side og USAs romvåpenprogram. Dette er kommet klarere og klarere fram de siste månedene. En av de viktigste romvåpenteknologiene som nå utprøves, er avhengig av vannstoffbombeenergi for å kunne bli utløst, og det dreier seg om såkalte røntgenlaservåpen. Motstanden mot romvåpenprogrammet får derved en ekstra dimensjon for oss som er opptatt av å få til forhandlinger mellom USA og Sovjet om en fullstendig stans i atomprøvene, altså også en stans i de underjordiske prøvesprengningene.

Også på denne bakgrunn er det noe merkelig at representanten Kåre Kristiansen fra Høyre - nei, unnskyld, fra Kristelig Folkeparti, jeg skjønner ikke hva den misforståelsen kunne skyldes - så skarpt kritiserer reservasjonen fra norsk side når det gjelder USAs romvåpenprogram. Kristiansen representerer et parti som, så vidt jeg har skjönt, har programfestet at en ønsker gjenopptatt forhandlinger mellom USA og Sovjet for å oppnå en avtale med forbud mot fortsatte atomprøver.²⁵⁰

Bjørn Erling Ytterhorn (FrP) var sterkt kritisk til Holst sin fotnote. Han mente at Norge hadde en særstilling blant NATO-landene fordi landet kunne bli utsatt for et isolert angrep mot Nord-Norge, samtidig som det gjennom sin base- og atomvåpenpolitikk ikke

²⁴⁷St. tid. ss 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3346-3347. Se også: Aftenposten Morgen 17.06.1986: *KrF-strid om fotnoten*.

²⁴⁸St. tid. ss 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3305.

²⁴⁹Ibid. s 3289-3290.

²⁵⁰Ibid. s 3348.

hadde tatt på seg forpliktelser som de fleste andre land i alliansen hadde gjort. I tillegg til dette hadde Norge nektet å forhåndslagre tungt utstyr som var nødvendig for en eventuell unnsetningsstyrke, og på den måten sørget for at disse styrkene ville få en farligere oppgave enn nødvendig. Ytterhorn sa også at det var allment akseptert at Norge aldri kom til å bli spurt om å sende militære styrker utenlands. Konklusjonen hans var at Norge bare hadde fordeler av medlemskapet i en allianse som garanterte landets stilling som fri nasjon. Derfor hadde regjeringen et særlig viktig ansvar for å være lojale mot alliansen, og særlig USA. Norge kunne dermed ikke belære amerikanerne om hvilke våpenprogrammer de skulle satse på, og med sin opptreden hadde Holst svekket USAs forhandlingsposisjon overfor Sovjetunionen. Han minnet om at et av russernes viktigste mål var å splitte NATO, noe som igjen ville føre til at fremgangen i nedrustningsforhandlingene ville stoppe opp.²⁵¹

Carl I. Hagen (FrP) mente regjeringens holdning til SDI, som førte seg inn rekken av saker der Norge gikk imot USAs politikk, ville være med å føre til at den amerikanske viljen til å garantere Vest-Europas sikkerhet kom til å minske.²⁵²

Holst (DNA) forklarte i sitt innlegg hvordan den norske fotnoten hadde blitt til. Målet til Holst var å endre teksten slik at støtten som ble gitt til USA ikke gikk på den "alminnelige holdningen til forsvars- og romvåpen".²⁵³ De hadde prøvd å bruke forskjellige versjoner av ordlyden fra kommunikeene fra utenriksministermøtene i NATO i desember 1985 og fra møtet som skulle være i Halifax rett etter forsvarsministermøtet. Da forslagene ikke ble godtatt, hadde Holst forsøkt å få inn en norsk presisering, der den norske forståelsen på hvordan støtten skulle gis i forhold til forhandlingsopplegget når det gjaldt romvåpen skulle stå. Her ble det ifølge Holst også brukt formuleringer basert på tidligere kommunikeer, og "fra forståelsen mellom den amerikanske og den sovjetiske utenriksminister om formålet med forhandlingene." Dette ble heller ikke godtatt. Til argumentet om at fotnoten svekket alliansen, svarte forsvarsministeren at alliansen heller hadde blitt svekket om det var avstand mellom det regjeringen uttrykte og det som var den alminnelige oppfatningen i det norske samfunnet ellers. På spørsmål om det kom til å bli flere reservasjoner i fremtiden, svarte Holst at det var avhengig av situasjonen, men at regjeringen ikke ønsket at en slik situasjon oppstod en gang til. Forsvarsministeren mente at de allierte nå visste klarere enn før om den norske

---

²⁵¹St. tid. ss 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3295-3297. FrPs stortingsgruppe fremmet et forslag om at Stortinget beklaget fotnoten, og at regjeringen skulle legge til rette for norsk deltakelse i den sivile forskningen på SDI. Forslaget ble nedstemt - også fra Høyre.

²⁵²St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986*. s 3348-3349. Hagen sa at "anti-amerikanismen i Arbeiderpartiet fortsetter med uforminsket styrke."

²⁵³Ibid. s 3298-3299. 3300.

flertallssynet på SDI, slik at det i fremtiden burde være mulig å komme frem til et felles uttrykk for alliansens syn på romvåpen.²⁵⁴

Utenriksminister Frydenlund (DNA) forsvarte i sitt innlegg fotnoten, og forsøkte å svare på argumentet til Høyre om viktigheten av samhold i alliansen. Han mente at det var bedre å legge frem de norske synspunktene i NATO, som hadde bred tilslutning i både regjeringen og på Stortinget, enn å gjøre som den forrige forsvarsministeren, nemlig å gi sin fulle tilslutning til SDI, som amerikanerne da tok med seg hjem som bevis for NATOs fulle støtte til romvåpen. Frydenlund minnet så om at daværende forsvarsminister Sjaastad dagen etter hadde stått i Stortinget og fremholdt motforestillinger mot SDI, og slått fast at Norge ikke skulle være med på forskningsprogrammet. Han spurte så retorisk om det ikke ville vært mer realt overfor amerikanerne å ha gjort det under selve NATO-møtet slik han hadde gjort.²⁵⁵

Senterpartiets Johan J. Jakobsen uttalte seg i debatten på generelt grunnlag om samarbeidet i NATO. Han mente at for at samarbeidet i alliansen skulle kunne tilpasse seg den politiske utviklingen i de forskjellige medlemslandene, så måtte samarbeidet "undergis en løpende debatt i alliansen."²⁵⁶ Dette ville ikke være en svakhet ved NATO mente Jakobsen, så lenge meningsbrytningene skjedde på grunnlag av en felles oppfatning om å styrke alliansen. Johann Buttedahl (Sp) sa at reaksjonen i Norge på fotnoten gjaldt uenighet i uttrykksform og ikke i saklighet, siden det var en utbredt skepsis mot romvåpen på Stortinget.²⁵⁷

Debatten viste at det bare var SV som var glad for fotnoten, og at det bare var Høyre og Fremskrittspartiet som mente at Holst ikke burde tatt fotnote. Debatten viste også at det var en fundamental forskjell mellom Høyre og Arbeiderpartiet i synet på hvordan internasjonalt samarbeid burde foregå. KrF fremstod som ganske splittet denne saken, spesielt var avstanden mellom Synnes og Kristiansen stor.

Reykjavik - ingen ny fotnote

I oktober 1986 var det to hendelser som påvirket SDI-spørsmålet. Det ene var toppmøtet i Reykjavik, der partene som kjent ikke kom frem til noen avtale, og det andre var møtet i

---

²⁵⁴Ibid. s 3348.

²⁵⁵Ibid. s 3306.

²⁵⁶Ibid. s 3309.

²⁵⁷Ibid. s 3285.

NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe, der det ikke ble noen ny fotnote fra Norges side. Møtet mellom Gorbatsjov og Reagan i Reykjavik strandet på spørsmålet omkring SDI, da den sovjetiske lederen ville ha begrensninger i forskningen på dette, noe som den amerikanske presidenten ikke godtok.²⁵⁸

De norske reaksjonene på at det var romvåpenprogrammet som hadde satt en stopper for vidtgående avtaler var negative, til dels også fra høyresiden. Aftenpostens leder mente at russernes forsøk på å satse alt på at Reagan skulle gi opp sitt strategiske forsvarsinitiativ var en lite farbar vei å gå av to grunner. For det første ville det være et ensidig offer fra amerikanernes side, og for det andre kunne de heller ha gått med på nedrustningsavtaler uten å blande inn romvåpen. En slik avtale kunne gjort romvåpen overflødig gjennom å bidra til avspenning og åpent samarbeide. Samtidig mente lederen at det var lov å vente seg at amerikanerne gjorde det klart at også Reagans SDI var en del av forhandlingsopplegget med Sovjetunionen. Her ble også to grunner nevnt. For det første var troen på et absolutt skjold mot atomraketter ikke realistisk, og for det andre mente avisen at det var foruroligende å opphøye enkelte våpenprogrammer til dogmer som ikke kunne forandres eller diskuteres.²⁵⁹

Dagbladet slo fast at Reagan hadde ofret sin plass i historien som fredens president, til fordel for sitt stjernekrigsprogram. Arbeiderbladet ikke var overrasket over at SDI hadde satt en stopper en avtale mellom supermaktene. Hvis amerikanerne hadde utviklet sitt rakettskjold, ville russerne svart med flere offensive raketter, og da Reagan ikke kunne forhandle om dette ble situasjonen dermed låst.²⁶⁰

VG spådde at den amerikanske presidenten ville få problemer med å overbevise opinionen om viktigheten av å gå videre med sitt romvåpenprogram, fordi det var forbundet med usikkerhet og fordi det var så omstridt. VG mente også at mange ikke ville forstå hvorfor man skulle "henge himmelrommet fullt med forsvarssystemer mot våpen som man forhandler om å avskaffe."²⁶¹

Dette var sannsynligvis sant med tanke på den norske opinionen, men i USA var det annerledes. Der så det ut til at flertallet ga Gorbatsjov skylden for at forhandlingene strandet. I tillegg økte oppslutningen omkring Reagan.²⁶² Det ville også vært særdeles vanskelig for Reagan å få Kongressens støtte til å gi opp SDI på dette tidspunktet.²⁶³ Et annet poeng som norske medier nesten ikke tok tak i, var det faktum at den amerikanske presidenten var villig

---

²⁵⁸Lundestad, Geir. *Øst, Vest, Nord, Sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo 2004. s 157-158.

²⁵⁹*Aftenposten Morgen* 13.10.1986: "Fiasko i Reykjavik"

²⁶⁰*Aftenposten Aften* 13.10.1986: "Andres meninger". *Arbeiderbladet* 13.10.1986: "De snakker i det minste".

²⁶¹*Verdens Gang* 13.10.1986: "Fiasko".

²⁶²Matlock Jr. s 239n.

²⁶³Diggins. s 381.

til å forhandle bort den kjernefysiske avskrekkingen uten å først konsultere med sine allierte.²⁶⁴

En tydelig konsekvens av Reykjavik-møtet var at flere nå snakket om at det ble enda viktigere å vise samhold i NATO. VGs leder 14. oktober 1986 ga en grei forklaring på det da den fremholdt at resultatet av toppmøtet ville skape nye problemer for forholdet mellom USA og Vest-Europa, fordi europeerne heller ville ha en avtale om atomraketter enn at "himmelrommet over Washington skal utstyres med et forsvarssystem som skal beskytte USA mot de atomrakettene som sprer frykt i Europa."²⁶⁵ Dermed regnet VG med at russerne ville utnytte denne situasjonen ved å bearbeide den europeiske opinionen med tanke på holdningene til Reagans SDI. Derfor mente VG at det var viktigere enn på lang tid å utforme en politikk i NATO som kunne samle alliansen. Samtidig spådde avisen at dette kunne bli vanskelig, siden det nå var tydelig at Reagan ikke var til å rokke ved i sitt syn på romvåpen.

Dette var den norske forsvarsministeren også enig i. "Det er enda viktigere enn før Reykjavik-møtet at NATO-landene nå står samlet bak et forhandlingsopplegg i Genève. Det skal ikke stå på oss" sa han til VG.²⁶⁶ Kåre Willoch uttrykte også at det ville være ekstra uheldig om det kom en ny fotnote etter Reykjavik, fordi russerne da ville oppnå å splitte NATO-landene foran de videre forhandlingene i Genève.

Den norske ambassadøren i USA, Kjell Eliassen, mente at amerikansk utenrikspolitikk hadde blitt ennå mer inkonsekvent og forvirrende enn det man kunne forvente i et land som USA etter amerikanernes opptreden i blant annet Reykjavik. I tillegg kunne han slå fast at USA ikke var forberedt på de sovjetiske forslagene i Reykjavik. Det var etter hans mening også gåtefullt hvorfor amerikanerne gikk i gang med en diskusjon over bordet, i stedet for å ta med seg Gorbatsjovs forslag hjem til USA for nærmere betraktning.²⁶⁷

AUFs leder, Jens Stoltenberg, mente at møtet i Reykjavik bekreftet hvor viktig det var å reservere seg igjen fordi det hadde blitt klart at SDI blokkerte avtaler på alle viktige felter. Stoltenberg sa at Reagan hadde vist hva som var USAs forhandlingsopplegg i forhold til romvåpen, og det var at det ikke skulle forhandles om SDI.²⁶⁸

Sovjetunionen stolte ikke på USAs påstand om at SDI kun var ment som et defensivt rakettskjold, og russerne kunne derfor ikke basere sin sikkerhetspolitikk på det. De fryktet også at SDI ville kunne bli brukt som et angrepsvåpen, med våpen i rommet som kunne nå

---

²⁶⁴ Arbeiderbladets Per Edgar Kokkvold nevte imidlertid dette, se: *Arbeiderbladet* 24.10.1986: "Johan Jørgen og julenissen".

²⁶⁵ *Verdens Gang* 14.10.1986: "NATO etter Reykjavik".

²⁶⁶ *Verdens Gang* 14.10.1986: "Vil unngå ny fotnote".

²⁶⁷ UD 25.4/47, bind 146. Amerikansk utenrikspolitikk. Reykjavik og Iran. 11.11.1986.

²⁶⁸ *Arbeiderbladet* 14.10.1986: "Krever ny fotnote".

mål på bakken. Russernes usikkerhet med hensyn til hvor langt amerikanerne hadde kommet med forskningen på laservåpen og partikkelstrålevåpen, var også en grunn til at de ikke stolte på Reagans hensikter når det gjaldt SDI. De stolte heller ikke på den amerikanske presidentens utsagn om at USA ville dele et eventuelt rakettskjold med Sovjet, på grunn av restriksjonene som gjaldt for overførsel av langt mindre sensitiv teknologi.²⁶⁹

Den andre hendelsen i oktober 86 var altså møtet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe, der det som kjent ikke ble noen ny norsk fotnote. Norske myndigheter hadde vist større varsomhet etter de sterke amerikanske reaksjonene på den norske reservasjonen i mai 1986, samtidig som at USA godtok endringer i formuleringen om SDI.²⁷⁰

Grunnen til dette var at SDI nå definitivt hadde blitt trukket inn i forhandlingene mellom øst og vest, og dermed kunne amerikanerne også godta forandringer i teksten. Kommuniket gikk fra å si at de allierte uttrykte sterk støtte til USAs holdning til romvåpen, til å si at NATO nå støttet USAs forhandlingsposisjoner i Geneve med henhold til romvåpen. I tillegg stod det nå at NATO sterkt støttet amerikanernes forskning ("exploration") på romvåpen, slik det var tillat under ABM-avtalen.²⁷¹ Dermed stod NATO samlet slik alle hadde gitt uttrykk for at de ønsket før møtet.

Etter toppmøtet i Reykjavik begynte DNA i større grad å gi uttrykk for at de la stor vekt på samholdet i NATO, slik Høyre (og FrP) hele tiden hadde gjort. Grunnen som ble gitt var altså at toppmøtet hadde strandet på spørsmålet om Reagans strategiske forsvarsinitiativ, og DNA regnet da med at Sovjetunionen ville forsøke å utnytte situasjonen til å splitte de NATO-alliertes syn på den saken. Man hadde vært vitne til at supermaktene hadde vært nær vidtgående nedrustningsavtaler, men ikke klart å ble enige om noen avtale om romvåpen. Regjeringen vurderte det slik at det da var best om alliansen inntok en samlet front om denne saken, slik at russerne ikke brukte energi på å splitte NATO.

Holst sa på en pressekonferanse etter møtet at han var tilfreds med utfallet fordi det var det beste for samholdet i alliansen. Samtidig sa han at det ikke var noen seier for Norge. "Jeg ser ikke på dette som en seier for noen av partene. Men det er en seier for samholdet i alliansen".²⁷² Det var med andre ord ikke det optimale utfallet for Norge, men det var bra for NATO.

---

²⁶⁹UD 34.4/47, bind 9. Utenriksministerens samtale med den amerikanske viseutenriksminister Jack Matlock. Samtalepunkter. Reykjavik-møtet. 17.10.1986. Sovjetunionens holdning til SDI kom fra den sovjetiske spesialutsendingen ambassadør Alexander Alexandrov-Agentov, og skulle gis videre til Matlock av Frydenlund.

²⁷⁰Tamnes: s 127. Den danske forsvarsministeren Hans Engel forsøkte å få Holst med på et felles dansk-norsk standpunkt. Petersen: s 333.

²⁷¹*Final Communiqué 21 Oct. 1986 - 22 Oct. 1986* http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23341.htm (22.07.2011)

²⁷²*Verdens Gang* 23.10.1986: "Holst knekte "fot-nøtten"."

Utenriksminister Knut Frydenlund uttalte at Norge nå ikke tok fotnote fordi i motsetning til i mai, da amerikanerne ikke ville diskutere SDI, hadde supermaktene i Reykjavik diskutert en forlengelse av ABM-avtalen. Da det var klart at USA og Sovjet kunne diskutere romvåpen, og at Holst fikk ABM-avtalen med i kommunikeet, ble det ikke nødvendig med en ny fotnote.²⁷³

Det ble også nødvendig for Stortingets utenriks-, og konstitusjonskomite å behandle saken da den fikk et forslag fra Hanna Kvanmo (SV) og Ragnhild Queseth Haarstad (Sp) som gikk ut på at Norge i alle internasjonale organer måtte gå imot forsknings-, og utviklingsprogrammet som hadde til hensikt å resultere i romvåpen. Forslaget var altså en reaksjon på at Holst ikke hadde tatt fotnote under det siste NATO-møtet, noe Kvanmo og Haarstad mente han burde gjøre ved neste anledning. Utenrikskomiteen slo fast at situasjonen omkring romvåpen hadde endret seg noe etter møtet mellom Reagan og Gorbachev i Reykjavik. Toppmøtet hadde vist at det var muligheter for store kompromisser som kunne gi omfattende nedrustningsavtaler mellom USA og Sovjetunionen med drastiske nedskjæringer som resultat. Komiteen hadde imidlertid sett at romvåpenspørsmålet hadde vært et hinder for å få på plass slike avtaler. Flertallet i komiteen (dvs alle utenom Theo Koritzinsky (SV)) mente at det var to ting som burde ligge til grunn for Norges holdning til romvåpen: For det første at Innst. S. nr. 271 (84-85) fortsatt gjaldt, og for det andre at Norge handlet i samsvar med den norske tolkningen av ABM-avtalen.²⁷⁴

I Innst. S. nr. 271 konkluderte utenrikskomiteen med at Stortinget burde fatte et vedtak der det skulle gi sin tilslutning til konklusjonene i regjeringens brev til Stortinget datert 16. april 1985. Dette brevet har oppgaven allerede tatt for seg, men her kommer en kort oppsummering av de punktene det ble lagt særlig vekt på. 1: Et våpenkappløp i rommet måtte unngås, og man skulle være på vakt mot forskningsprogrammer som kunne lede til et slikt kappløp.²⁷⁵ 2: ABM-avtalen måtte respekteres, fordi Norge fryktet at utviklingen av strategiske forsvarssystemer ville føre til et rustningskappløp om nye offensive våpen som kunne nøytralisere de defensive. 3: Det var viktig at styrkeforholdet mellom Øst og Vest var i balanse, derfor måtte avvisning av militær overlegenhet for en av partene stå sentralt i alle rustningsforhandlinger - også forhandlinger om forhindring av romvåpen. 4: Forskningen på romvåpen var ikke underkastet ABM-avtalen eller andre internasjonale avtaler, derfor måtte USA og Sovjetunionen sørge for at denne forskningen ikke fikk et omfang og gikk i en slik

---

²⁷³NTBtekst 24.10.1986: "Norge tok ikke fotnote på grunn av Reykjavikmøtet."

²⁷⁴Innst. S. nr. 36 (86-87). Forslaget til Kvanmo og Haarstad ble avvist. Se *Aftenposten Morgen* 27.11.1986: "Bare SV vil ha avstemming over Kvanmos forslag."

²⁷⁵Hva som menes med at politikerne skulle være på vakt mot slike forskningsprogrammer, ble ikke forklart.

retning at det kunne oppstå et våpenkappløp i rommet. 5: Man hadde derfor fra norsk side ikke funnet å kunne råde amerikanerne fra å forske på romvåpen, men man hadde i NATO gikk uttrykk for frykt og bekymring for Reagans SDI, spesielt med tanke på konsekvensene for alliansen på lengre sikt. Til slutt ble det slått fast at den norske holdningen til romvåpen var betinget av at amerikanerne ikke ville foreta seg noe som kom til å undergrave ABM-avtalen, og at de ikke skulle utvikle, teste eller utplassere romvåpen uten først å forhandle med russerne.²⁷⁶

Hva mente innstillingen med "den norske tolkningen av ABM-avtalen"? De fleste land, inkludert Norge, mente at avtalen satte forbud mot å utvikle og utprøve romvåpen, men USA hadde som sagt begynt å kalle dette en "streng" tolkning av avtalen, og hadde startet å argumentere med at også dette var lov.

Regjeringen fikk kritikk fra venstresiden i sitt eget parti, og fra LO. Yngve Hågensen (sekretær i LO) mente at ved ikke å ta fotnote i Skottland, hadde Holst handlet i strid med det som en samlet arbeiderbevegelse stod for. VG kunne melde at også "folk som Thorbjørn Berntsen og andre på partiets venstreside" stilte seg bak kritikken. Kritikerne av Holst mente at formuleringene i kommunikeet fra NATO-møtet i Skottland var en utvetydig støtte til USAs romvåpenforskning. Den mente at forsvarsministeren hadde gått imot DNAs partiprogram, der det stod at partiet var imot alle tiltak som kunne føre til et våpenkappløp i verdensrommet.²⁷⁷

Statsminister Brundtland svarte på dette med at de både hadde handlet i tråd med DNAs partiprogram, og i tråd med det DNA-fraksjonen i Stortinget hadde uttalt i Innst. S. nr. 271. I denne innstillingen hadde representantene Brundtland, Førde, Fredheim, Aasen, Hansen (og Rossbach (V)) sagt det samme som fortsatt stod i DNAs partiprogram. Tilhengerne og kritikerne av at Holst ikke hadde tatt fotnote i Skottland var med andre ord uenig om forskning i henhold til ABM-avtalen var et tiltak som kunne føre til opprustning i verdensrommet.²⁷⁸ Brundtland og Holst fikk imidlertid støtte av nesten alle på sentralstyremøtet i DNA i slutten av samme måned.²⁷⁹ Dog var det ikke tvil om at partiet i en viss grad var splittet i dette spørsmålet.²⁸⁰

Aftenpostens leder i slutten av denne måneden hadde en liten oppsummering av hva avisen mente om Arbeiderpartiets oppførsel i romvåpensaken til da. Lederen påpekte at

---

²⁷⁶Innst. S. nr. 271 (84-85).

²⁷⁷*Verdens Gang* 24.10.1986: "Stjernesmell for Holst".

²⁷⁸*Verdens Gang* 25.10.1986: "Rimfrost møter Gro". LOs kritikk se: *Verdens Gang* 24.10.1986: "Stjernesmell for Holst".

²⁷⁹*Aftenposten Morgen* 28.10.1986: "Romvåpendebatt i sentralstyret. Flertall i Ap går imot fotnotekrav".

²⁸⁰*NTBtekst* 21.11.1986: "Akershus Arbeiderparti mot moderpartiet". Se også *NTBtekst* 27.10.1986: "Splittelse i Ap om SDI".

endringen i ordlyden fra kommunikeet i mai 1986 til kommunikeet i oktober 1986 alene vanskelig kunne begrunne at regjeringen ikke hadde tatt fotnote igjen. Uansett var avisen fornøyd med at Holst og DNA nå hadde gått inn i "en seriøs diskusjon om virkelighetens problemer".²⁸¹ Dette betydde ifølge avisen at Norge gikk vekk fra den tradisjonelle småstatsholdningen som var å "gjemme oss bak fotnoter, gi avkall på innflytelse, kreve at verden må være slik vi mener den bør være, trøste oss med våre idealer. Men så utsatt som vår strategiske posisjon er blitt, er dette ikke et ansvarlig alternativ for Norge."

Debatten på Stortinget desember 1986

I sin utenrikspolitiske redegjørelse 26. november 1986 sa Frydenlund at regjeringen la vekt på at forhandlingene i Geneve hadde som mål å få på plass et forbud mot romvåpen. USA og Sovjetunionen hadde blitt enige om at disse forhandlingene skulle ta sikte på å forhindre et våpenkappløp i verdensrommet. (Ordet forbud hadde ikke blitt brukt.) Videre sa den norske utenriksministeren at Norge ikke kunne støtte et romvåpenprogram med mål om å utplassere våpen i rommet.²⁸² Han gjentok også det norske synet på ABM-avtalen, og at den la klare begrensninger på forskning, utvikling og utprøving av romvåpen. Norges synspunkter ville bli lagt frem på NATO-møtene som skulle komme. Frydenlund kom også med det regjeringen mente var fordelene med å ikke ta fotnote etter det som hadde skjedd på Reykjavik:

*Dermed har vi etter Regjeringens vurdering et bedre grunnlag i de interne NATO-drøftinger både for å støtte det omfattende forslag om reduksjoner i antall kjernefysiske våpen, herunder forslaget om nulløsning for mellomdistanseraketter i Europa, og samtidig gjøre gjeldene at SDI-prosjektet må være gjenstand for forhandlinger med Sovjetunionen.*²⁸³

I den påfølgende utenriksdebatten 3. desember 1986 fokuserte også Kåre Willoch på den nevnte passasjen i Frydenlunds redegjørelse. Han sa at utenriksministerens erkjennelse av at Norge hadde bedre innflytelse i NATO ved å ikke ha tatt fotnote, betydde at politikken som Arbeiderpartiet hadde begynt med da de kom til makten våren samme år, hadde skadet landets

---

²⁸¹ *Aftenposten Morgen* 29.10.1986: "Fotnote og lederskap".

²⁸² Her brukte forøvrig ikke Frydenlund ordet "våpen", men bare "utplassering".

²⁸³ St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 26. november 1986*. s 984-985.

innflytelse. Willoch snakket igjen om hvordan Sovjetunionens oppførsel tilsa at Norge måtte handle på linje med NATO. Han brukte den sovjetiske invasjonen av Afghanistan som et eksempel på at russerne ikke brydde seg om brudd på garantier om bruk av vold for å erobre en strategisk fordel i et naboland. Han fremholdt at grunnen til at det samme ikke skjedde med Norge var den sikkerhetsgarantien landet hadde gjennom sine allierte.²⁸⁴ Derfor var det viktig å ha en konsekvent vestorientert sikkerhetspolitikk, fordi det var først når det oppstod usikkerhet om Norges utenrikspolitiske linje at russerne kunne se seg tjent med å legge press landet. En konsekvent linje overfor Sovjetunionen, og andre potensielle trusler, ville få dem til å forstå at det ikke var noen vits i å presse Norge. Og når det ikke var noen vits i å presse Norge, ville de heller forsøke å få et så godt forhold som mulig. Det var altså ifølge Willoch ikke noe motsetningsforhold mellom det å ha et godt forhold til NATO, og det å ha et godt forhold til Sovjetunionen. Høyrelederen sa også at det var et større perspektiv på dette, fordi hvis styresmaktene i Norge gjorde sitt for å hindre at russerne i verste fall forsøkte å okkupere landet, var Norge også med på å forhindre en større krig.²⁸⁵

Liv Aasen (DNA) mente at fordi det ikke var mulig å få et direkte samsvar mellom kommunikeene fra utenriksministtermøtene og forsvarsministtermøtene i NATO, så måtte det avspeile en tilsvarende uenighet innen Reagans regjering. Hun mente også at kommunikeene ikke burde være et instrument for supermaktenes syn, fordi praksisen med kommunikeene hadde blitt opprettet for å gi en oppsummering av hva som hadde skjedd på NATO-møtene. Hun gjentok sitt syn om det var greit at det ikke alltid var enighet utad i NATO, fordi alliansen eksisterte for å forsvare det demokratiske mangfoldet mot den "monolittiske trusselen".²⁸⁶

Einar Førde (DNA) var ikke enig i at Arbeiderpartiet hadde endret syn på romvåpen etter at det kom i regjeringssposisjon. Partiet hadde gått imot alle tiltak som kunne føre til opprustning i verdensrommet, slik DNAs partiprogram hadde sagt, og det ville fortsette å gjøre det. Han rettet også kraftig kritikk mot selve SDI. Selv om amerikanerne hadde fortsatt å bruke enorme ressurser på SDI, hadde de ikke kommet noe nærmere utviklingen av romvåpen. Han påpekte at det nesten bare var forsvarsminister Weinberger i tillegg til Reagan selv som fortsatt snakket om et komplett rakettskjold, og at flere i den amerikanske administrasjonen var skeptiske til om forskerne kom til å klare å utvikle et fungerende SDI. Han pekte også på at den hardeste kritikken kom fra amerikanske fagfolk, og at kongressen også uttrykte økende skepsis. Han mente at Reagans SDI var den viktigste grunnen til at Sovjetunionen fortsatte å utvikle nye offensive raketter, fordi alt tydet på at eventuelle

---

²⁸⁴Willoch må ha visst at dette var en dårlig sammenlikning.

²⁸⁵St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksdebatt 3. desember 1986*. s 1341.

²⁸⁶Ibid. s 1348-1349.

romvåpen kunne omgås med flere offensive våpen som kunne utplasseres med langt mindre ressurser. Dermed hadde russerne ingen grunn til å gå med på avtaler om å kutte ned i sin rakettarsenal. Førde mente videre at det ikke var belegg for å si at Sovjet kanskje hadde kommet lenger i forskningen på romvåpen enn USA, og at det i Europa bare var Willoch som påstod dette. Han vedgikk at SDI hadde vært med på å få russerne tilbake til forhandlingsbordet, men mente at det ikke forsvarte det potensielle nye våpenkappløpet som programmet kunne sette igang. Han ønsket at arbeiderpartiregjeringen inntok posisjoner i NATO som gjorde det mulig å påvirke debatten om tolkningen av ABM-avtalen.²⁸⁷

Kjell Magne Bondevik (KrF) sa at for at supermaktene skulle komme frem til forhandlingsresultater, så var det helt avgjørende at de ble enige om en felles forståelse av ABM-avtalen. Det var i denne sammenhengen viktig at Norge forsøkte å få frem den restriktive tolkningen av avtalen som gjeldende for USA og Sovjetunionen. Videre mente han at det var meget viktig at regjeringen nå hadde fått et bredt flertall i Norge når det gjaldt politikken om romvåpen, og at det nå var bred enighet om det som Willoch-regjeringen hadde formulert i brevet fra 16. april 1985. Arbeiderpartiet hadde med andre ord skiftet linje da de kom i regjering, og begynt å føre samme politikken som de hadde protestert mot da de satt i opposisjon. Dette bemerket også Høyre og SV.²⁸⁸

Bondevik sa også at det var viktig å kritisere begge supermaktene for sin romvåpenvirksomhet, og han henviste i den forbindelsen til et London-basert forskningsinstitutt som klart hadde avdekket at russerne hadde kommet svært langt i sin romvåpenvirksomhet. Han mente at Norges bidrag for å hindre utviklingen av romvåpen best kunne utføres ved å arbeide slik at Norge ikke tok fotnoter i kommunikeene fra NATO-møtene, fordi norske myndigheter da hadde langt større påvirkning på alliansens politikk.²⁸⁹

Johan Buttedahl (Sp) mente det var viktig at regjeringen uttrykte Norges synspunkt på våpen i verdensrommet i NATO. Han mente at den beste måten å hindre opprustning i verdenrommet på, var å begrense midlene til forskning og utvikling av romvåpen. Han presiserte også viktigheten av at supermaktene kom frem til en felles forståelse av ABM-avtalen. Buttedahls innlegg viste Senterpartiets politiske plassering i sentrum, men på spørsmål fra Kjell Bohlin (DNA) presiserte han Sps holding til hvordan Norges holding overfor NATO burde være:

---

²⁸⁷Ibid. s 1356-1358.

²⁸⁸Ibid. s 1352.

²⁸⁹Ibid. s 1352, 1355.

*Fra Senterpartiets side har vi hele tiden sagt at Norge skal være en aktiv medspiller i NATO-sammenheng og i andre internasjonale fora. Men vi ønsker ikke at Norge skal bidra til indre splid i vår NATO-allianse. Derfor er det viktig at vi utad står samlet, og det er spesielt viktig i den situasjon som vi nå har etter Reykjavik-møtet. Av den grunn har vi også så langt gitt honnør i forsvarsministeren for hans handlemåte under siste forsvarsministtermøtet i NATO.*²⁹⁰

Theo Koritzinsky (SV) gikk som vanlig ut med hard kritikk mot Reagans SDI, og følgelig også Arbeiderpartiet som han mente hadde støttet romvåpenprogrammet fullt ut. Et av Koritzinskys poeng var at den europeiske støtten til Reagans romvåpen-planer ble brukt i den amerikanske kongressen, der det hele tiden var hard diskusjon om hvor mye ressurser man skulle bruke på dette. Dermed mente han at det var viktig at når Norge hadde en regjering som i sitt partiprogram hadde erklært sin motstand mot romvåpen, så burde denne regjeringen reservere seg i NATO på det feltet, slik at motstanderne av Reagans SDI i den amerikanske kongressen kunne bruke dette som et argument for sin sak.²⁹¹ SV vedtok på sitt landsmøte en måned senere at Arbeiderpartiet hadde brutt sitt eget partiprogram når det gjaldt støtten til romvåpenforskning.²⁹²

Denne problemstilling kom også Kjell Magne Fredheim (DNA) inn på i sitt innlegg.

*Jeg synes ellers det er grunn til å reise spørsmål om hensiktsmessigheten ved denne stadige kommunikétekststriden på forsvarsministtermøtene. Jeg reiser spørsmålet ut fra den utvikling som synes å ha foregått ved at ikke minst den største alliansepartneren bruker disse kommunikeene til å søke alliansestøtte for spørsmål som er politisk kontroversielle innad i eget land. NATO-alliansens forsvarsministtermøte brukes altså som et kort i en innenrikspolitisk kamp.*²⁹³

Han mente det ville være bedre å gå tilbake til den formen man hadde hatt før, der kommunikeene bare holdt seg til å registrere de spørsmål som hadde blitt drøftet. En slik ordning ville etter Fredheims mening være positivt for samholdet og samarbeidet i alliansen.

FrPs Bjørn Erling Ytterhorn mente at man både i regjeringen og på Stortinget var litt for opptatt av romvåpen (og atomvåpen), fordi Norge hadde liten mulighet til å utøve

---

²⁹⁰Ibid. s 1361-1362.

²⁹¹Ibid. s 1370-1373. Det kan vel også hevdes at dette kunne ha motsatt effekt.

²⁹²*Aftenposten Morgen* 08.12.1986. "Stadig flere i Ap like SV nest best".

²⁹³St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksdebatt* 3. desember 1986. s 1406.

innflytelse overfor supermaktene på det feltet. I tillegg påpekte Ytterhorn at SDI i praksis bare var en teoretisk skisse som kanskje kunne bli en realitet 20 - 30 år frem i tid.²⁹⁴

Debatten viste at Brundtland-regjeringen nå langt på vei brukte de samme argumentene som Willoch-regjeringen hadde brukt om SDI. Samholdet i NATO veide nå tyngst. Dermed var det også enkelt for opposisjonen å kritisere DNAs standpunkt i opposisjon og i begynnelsen av Brundtland-regjeringens periode. Debatten viste også at det fortsatt var uenighet om hvor langt sovjetisk forskning hadde kommet på romvåpen. Ytterhorns kommentar var den mest realistiske.

Striden om ABM-avtalen

I et TV-intervju høsten 1986 lanserte Reagans sikkerhetsrådgiver Robert MacFarlane en "bred" tolkning av ABM-avtalen. Dette fikk av flere grunner stor oppmerksomhet i USA. ABM-avtalen var viktig for å holde våpenkappløpet under kontroll. Noen få dager før MacFarlanes uttalelser hadde seks tidligere amerikanske forsvarsministere i en felles erklæring appellert til begge supermaktene om å ikke gjøre noe som undergravde ABM-avtalen. I tillegg var MacFarlanes uttalelser ikke klarert med hverken presidenten eller utenriksministeren.²⁹⁵ Den "brede" tolkningen av avtalen tillot, i motsetning til den konvensjonelle tolkningen, testing og utvikling av romvåpen, men den tillot heller ikke utplassering. Både den Vest-Tyske Kansler Helmut Kohl, og Margaret Thatcher sendte personlige brev til Reagan der de frarådet han å holde på den nye tolkningen.²⁹⁶

Ved hjelp av den nye tolkningen av ABM-avtalen lanserte forsvarsminister Weinberger i begynnelsen av 1987 en ny kampanje for å få fortgang i utviklingen av Reagans SDI. Grunnen til at han valgte dette tidspunktet, var at han ville få den nye tolkningen av ABM-avtalen sementert gjennom å få en beslutning av presidenten om å utplassere eventuelle romvåpen. Denne beslutningen ville blant annet være berettiget av MacFarlanes tolkning av ABM-avtalen. I tillegg hadde Senatet satt igang en gjennomgang av den nye tolkningen for å

---

²⁹⁴Ibid. s 1379.

²⁹⁵USAs avtalepartner, Sovjetunionen, ble heller ikke konsultert.

²⁹⁶Garthoff: s 229-230.

se om den kunne forsvares, og Weinberger ønsket å få Reagans beslutning på plass før Senatet fikk sin konklusjon om saken.²⁹⁷

Weinbergers kampanje ble også bemerket i norske medier. Det ble meldt fra USA der amerikanske kilder sa at de kunne utplassere romvåpen i 1994. Det ble også sagt at fremdriften på forskningen gikk raskere enn forventet. Det var den amerikanske forsvarsministeren som var kilden til disse signalene.²⁹⁸ Nei til atomvåpen reagerte på uttalelsene fra Weinberger. De sa at romvåpen ble en hastesak som følge av dette. De mente at den norske regjeringen måtte handle raskere og mer beslutsomt i blant annet NATO, og hvis de ikke fikk gjennomslag for sitt syn, burde de ta fotnoter.²⁹⁹ I februar kom meldingen om en ny amerikansk prøvesprengning med kjernevåpen, og det ble annonsert at det ville komme flere i løpet av våren 1987. Det var kjent at disse prøvesprengningen var en del av utviklingen av Reagans SDI.³⁰⁰ Det kom også frem at amerikanerne ville bruke et samarbeidsprosjekt med den europeiske romfartsorganisasjonen (ESA) til å utføre forskning i forbindelsen med SDI.³⁰¹

De forskjellige meldingene ser ut til å ha blitt tatt seriøst av den norske regjeringen, som førte til at Eivinn Berg, Norges NATO-ambassadør, ga uttrykk for sterk bekymring til sin amerikanske kollega i Brussel.³⁰² Den norske industriministeren, Finn Kristensen, sa at hvis USA fikk bruke ESA-prosjekter til romvåpenforskning, ville det få konsekvenser for det norske medlemskapet i ESA.³⁰³

I en leder 16. februar 1987 kunne Aftenposten slå fast at det var heftige diskusjoner i NATO omkring den "brede" tolkningen av ABM-avtalen. Lederen stilte seg relativt nøytral, og nøyde seg med å si at de fleste NATO-landene holdt seg til den konvensjonelle tolkningen av avtalen. Den slo også fast at bråket hadde utspring i enkelte kretser i den amerikanske administrasjonen som ville ha en plan om utplassering av SDI før det var for sent. Den minnet imidlertid sine lesere om at ABM-avtalen ga supermaktene mulighet til å utplassere et konvensjonelt anti-rakettsystem, noe som russerne hadde gjort rundt Moskva, men at USA hittil ikke hadde gjort noe liknende.³⁰⁴ Lederen konkluderte med at det viktigste for NATO var

---

²⁹⁷ Garthoff: s 309.

²⁹⁸ *Aftenposten Morgen* 19.01.1987. "Romvåpen alt fra 1994?"

²⁹⁹ *NTBtekst* 19.01.1987. "Nei til atomvåpen vil øke press på regjeringen mot romvåpen". Se også: *Aftenposten Aften* 19.01.1987. "Nei til atomvåpen med aksjonsuke".

³⁰⁰ *Aftenposten Morgen* 05.02.1987. "Sovjet bryter ikke prøvestansen straks".

³⁰¹ *Verdens Gang* 05.01.1987. "USA vil ha med Europa på romkrig".

³⁰² *Aftenposten Morgen* 11.02.1987. "Sterk norsk uro for SDI".

³⁰³ *Verdens Gang* 05.01.1987. "Klart "nei" fra Norge".

³⁰⁴ Dette konkrete eksemplet på USAs "tilbakeholdenhet" ble ofte brukt i blant annet Aftenposten. USA hadde imidlertid hatt et anti-rakettsystem, i henhold til ABM-avtalen, som de bygde ned på 70-tallet pga høye kostnader og dårlige defensive egenskaper.

å roe ned kranglingen og komme frem til en enhetlig linje, og at fotnoter og fortolkninger ikke løste nedrustningsproblemet.³⁰⁵

En uke senere var det en ny leder med samme tema. Men denne gangen var tonen merkbart mer negativ til amerikanernes "brede" tolkning av avtalen. SDI fikk også hard medfart:

*I dagens situasjon, med en dyktigere motspiller i Kreml, vil det være en farlig politisk feil og en tung belastning for NATO dersom USA satser ensidig på et teknologisk forsvar og lar politiske avtaler visne som roser.*³⁰⁶

I Stortingets spørretime 18. februar 1987 sa utenriksminister Frydenlund at Norge senest en uke tidligere hadde gitt uttrykk for nødvendigheten av en streng tolkning av ABM-avtalen, og at den norske regjeringen ville fortsette å gjøre det synspunktet kjent både i NATO og direkte til den amerikanske administrasjonen.³⁰⁷ Samme budskap ble formidlet i Stortinget av utenriksminister Stoltenberg en måned senere.³⁰⁸

Aftenpostens Brusselkorrespondent hadde en artikkel i avisen der han tok for seg uenighetene mellom USA og Vest-Europa. Etter hans mening hadde Atlanterhavet blitt bredere, og striden om ABM-avtalen var bare toppen av isfjellet. Han pekte på en rekke eksempler der USA hadde oppført seg merkelig i europeiske øyne, og spesielt tidligere viseforsvarsminister Richard Perle fikk kritikk. I tillegg til dette ble Reagans generelle innenrikspolitik også kritisert: "Reaganfilosofien om minst mulig statlig innblanding har i praksis pådratt USA en større utenlandsgjeld enn samtlige tidligere presidenter maktet tilsammen."³⁰⁹

Da Arbeiderpartiets parlamentariske leder Einar Førde fikk spørsmål fra Nei til Atomvåpen om det ikke var på tide å skjerpe regjeringens protester mot amerikanernes SDI i lys av Weinbergers kampanje, svarte Førde at han mente at regjeringen hadde bedre muligheter til å påvirke USA dersom de hadde en reell diskusjon i egnede fora, isteden for å føre inn fotnoter i kommunikeene i NATO. "Hvis vi bare nøyer oss med å erklære motstand mot det andre driver med, gir dette ikke særlig stor mulighet for innflytelse", sa Førde.³¹⁰

³⁰⁵ *Aftenposten Morgen* 16.02.1987. "Europa og SDI".

³⁰⁶ *Aftenposten Morgen* 23.02.1987. "En farlig strid om SDI".

³⁰⁷ St. tid. ss 1427-2806 (1986-1987). *Stortingets spørretime 18. februar 1987*. s 2325-2326. Knut Frydenlund døde 26.02.1986.

³⁰⁸ St. tid. ss 1427-2806 (1986-1987). *Stortingets spørretime 18. mars 1987*. s 2258.

³⁰⁹ *Aftenposten Morgen* 25.02.1987. "Amerikanere og europeere med ulik tolkning av avtalen: ABM-uenighet i NATO".

³¹⁰ *Aftenposten Morgen* 17.03.1987. "Førde: USA opptrer desperat".

Irritasjonen over Reagan-administrasjonen på Høyre-siden økte ytterligere da Aftenposten kunne bekrefte at amerikanerne ikke ville betale de nesten 500 millioner kronene for Hawk-batteriene som USA og Norge hadde blitt enige om. Til Aftenposten sa Perle høsten 1987 at Norge hadde begått et avtalebrudd da forsvarsminister Holst tok fotnote våren 1986, dermed ble finansieringen trukket tilbake. Avtalen med Hawk-batteriene ble inngått av statssekretær Hammerstad under Willoch-regjeringen, men Willoch var ikke enig i at fotnoten hadde noen sammenheng med den amerikanske finansieringen av batteriene.³¹¹

Også Aftenpostens leder var sterkt kritisk til den amerikanske straffen, selv om de heller ikke hadde likt Holsts fotnote: "Også vi som mislikte forsvarsministerens demonstrasjon i Brussel, må beklage at vi ble straffet fordi vi for en gangs skyld ikke gikk i takt med USA."³¹² Videre sa Aftenposten: "Det er så opplagt i strid med den fortrolige ånd som må herske blant allierte at det i Washington strykes en halv milliard fordi Oslo tenker litt annerledes." Lederen gjorde det klart at de knyttet den saken til Perle, og uttrykte tilfredshet med at han ikke lenger var statssekretær.

Kort tid etter Perles uttalelser (12. oktober 1987) hadde statsminister Brundtland et møte med den amerikanske ambassadøren, Stuart. Han beklaget Perles uttalelser vedrørende fotnoten og HAWK-rakettene. Videre sa Stuart at uttalelsene, som ikke var konstruktive, hadde irritert amerikanske myndigheter like mye som de norske myndighetene.³¹³

2. november 1987 ble det etter amerikansk initiativ holdt et møte mellom Holst og hans amerikanske kollega Weinberger. Holst sa at når det gjaldt finansieringen av HAWK-rakettene så forholdt han seg til det Weinberger hadde sagt et år tidligere, nemlig at det ikke ville være mulig å oppfylle løftet som var gitt til Sjaastad på grunn av juridiske sider knyttet forholdet til Kongressen. Videre sa Holst at hvis det likevel var slik at det var en straffereaksjon for fotnoten slik Perle hadde sagt i avisintervjuene, ville det være en veldig alvorlig belastning på de bilaterale forbindelsene mellom Norge og USA. Weinberger svarte at han ikke kjente til Perles uttalelser, og sa at det var viktig at Holst forholdt seg til det som ble sagt av offisielle representanter fra den amerikanske administrasjonen. Perle, som Weinberger her kalte skribent, snakket ikke på administrasjonens vegne.³¹⁴

---

³¹¹ *Aftenposten Morgen* 03.10.1987. "Holsts NATO-fotnote fordyrer Hawkrakettene".

³¹² *Aftenposten Morgen* 05.10.1987. "Kritikkverdig USA-reaksjon". Se også *Aftenposten Morgen* 31.10.1987. "Ikke råd til Hawkforsvar".

³¹³ UD 34.4/47, bind X. Notat. Forholdet Norge-USA. Samtale mellom statsministeren og USAs ambassadør Robert D. Stuart den 12. oktober 1987. 14.10.1987.

³¹⁴ UD 34.4/47, bind X. Bilateral møte mellom Forsvarsminister Hoslt (sic) og Forsvarsminister Weinberger 2. november 1987. 03.11.1987.

NATOs møter i 1987 foregikk uten at SDI var et tema. Forklaringen som ble gitt var at amerikanerne visste hva europeerne mente om romvåpen, og da var det ingen grunn til å bruke tid på temaet.³¹⁵

I UD's landnotat for USA, som var ferdig i april 1987, ble det slått fast at det ikke var noe som tydet på at implikasjonene av SDI hadde blitt inngående gjennomtenkt før Reagan lanserte det i mars 1983. Dette trass i at SDI, selv om det bare delvis ble realisert, ville gi store endringer i forholdet mellom supermaktene og i NATOs og USAs forsvarsstrategi.³¹⁶

I juni 1988 konkluderte UD med at spenningen mellom de allierte omkring ABM og SDI-problematikken hadde avtatt fordi Kongressen hadde lagt restriksjoner på SDI, og på grunn av amerikanske vitenskapsmenns økende oppfatning om at en utplassering av et operativt SDI-system ikke var realistisk før langt fremme i tid.³¹⁷

Oppsummering

Kort tid etter at Brundtlandregjeringen var på plass, reserverte Norge seg mot henvisningen til SDI i kommunikeet fra NATOs forsvarsministtermøte i Brussel i mai 1986. Fotnoten ble begrunnet med at regjeringen ikke hadde samme syn på romvåpen som USA. Holst hadde forsøkt å bruke forskjellige versjoner av ordlyden fra kommunikeene fra utenriksministtermøtene i NATO i desember 1985 og fra møtet som skulle være i Halifax rett etter forsvarsministtermøtet uten at dette hadde ført frem.

Høyre og Fremskrittspartiet var meget kritiske til Norges reservasjon. Senterpartiet og KrF var også kritiske til å ta fotnote, men uttrykke forståelse for regjeringens standpunkt. SV var fornøyd med fotnoten. Kritikerne mente at fotnoten ga russerne anledning til å spille på splittelsen i NATO. Argumentet om samhold i allansen ble imidlertid også fremholdt av motstandere av SDI, som mente det var Reagans rakettskjoldplaner som ødela for samholdet.

I følge kildene førte fotnoten til irritasjon og forbauselse i Reagan-administrasjonen fordi Holst hadde forsøkt å endre en tekst som allerede var et kompromiss som tidligere hadde blitt inngått med norsk deltakelse og tilslutning.

Den norske regjeringen ville ikke ha en ny fotnote ved neste forsvarsministtermøte i NATO, som skulle være i slutten av oktober 1986. I tiden før dette møtet diskuterte norske myndigheter med amerikanerne om hvordan en ny fotnote skulle unngås. Utgangspunktet for

---

³¹⁵NTBtekst 27.05.1987. "Nato må styrke det konvensjonelle forsvar".

³¹⁶UD 25.4/47, bind 147. Landnotat. USA. s 34c. 14.04.1987.

³¹⁷UD 25.4/47, bind 150. USAs utenrikspolitikk. En oversikt. 10.06.1988.

disse diskusjonene var at USA ikke ville forandre kommuniketeksten, mens Norge ville ta en ny fotnote hvis teksten forble den samme. Begge parter ønsket imidlertid å unngå en ny fotnote. Amerikanerne ga forskjellige signaler om hvor alvorlig situasjonen var. State Department ga uttrykk for at situasjonen var mindre alvorlig i forhold til hva Pentagon ga uttrykk for.

Norske myndigheter fant det nødvendig å gi forsikringer til sine amerikanske kolleger om at Norge ikke var i ferd med å endre kurs med tanke på NATO. Holst mente at fotnoten hadde vært med på å forårsake noen kommunikasjonsproblemer med amerikanske myndigheter. Grunnen til det var at de hadde tolket fotnoten fra en sosialdemokratisk regjering i værst mulig mening, og følgelig hadde amerikanske nerver vært i høyspenn.

Debatten på Stortinget viste at det bare var SV som var glad for fotnoten, og at det bare var Høyre og Fremskrittspartiet som mente at Holst ikke burde tatt fotnote. Debatten viste også at det var en fundamental forskjell mellom Høyre og Arbeiderpartiet i synet på hvordan internasjonalt samarbeid burde foregå. Høyre mente det var viktigere først å sørge for å finne uttrykk i NATO som styrket alliansens forhandlingskraft vis-a-vis Sovjetunionen, og Norges posisjon i alliansen, for så å forsøke å få oppslutning for disse uttrykkene i Stortinget. DNA mente det motsatte. Høyre var med andre ord generelt sett mer åpne for internasjonalt samarbeid enn DNA, som i større grad ville at norske synspunkter skulle styre internasjonalt samarbeid og ikke omvendt. KrF fremstod ganske splittet i synet på Norges fotnote.

Etter at toppmøtet i Reykjavik strandet på spørsmålet om SDI, mente også Arbeiderpartiet at samholdet i NATO var viktigere enn å markere motstand mot romvåpen. Under møtet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe i slutten av oktober 1986, ble det ikke noen ny norsk fotnote. Norske myndigheter hadde vist større varsomhet etter de sterke amerikanske reaksjonene på den norske reservasjonen i mai 1986, samtidig som at USA godtok endringer i formuleringen om SDI.

Regjeringen vurderte det slik at det da var best om alliansen inntok en samlet front om denne saken, slik at russerne ikke brukte energi på å splitte NATO. Det er også nærliggende å tro at DNA vurderte det slik at det ville være positivt for SDI-saken om Holst kunne klare å få amerikanerne til å fire litt på formuleringene omkring romvåpen på NATO-møtet i oktober. Samtidig er det ikke til å unngå å legge merke til at Arbeiderpartiet brukte høyresidens argument om viktigheten av et samlet NATO, at det var viktigere enn høylytte markeringer mot romvåpen. Det man håpet dette ville føre til, både i DNA og i Høyre, var jo at Sovjet og USA ville komme frem til en avtale som begrenset et mulig våpenkappløp i rommet. Nå ble det altså vurdert fra både Arbeiderpartiet og Høyre at den beste måten å forhindre en

militarisering av verdensrommet på, var å støtte amerikanernes syn på romvåpen, for slik å være med å presse russerne til en avtale på nettopp dette feltet.

Debatten etter forsvarsministtermøtet i oktober 1986 viste også at Brundtland-regjeringen nå langt på vei brukte de samme argumentene som Willoch-regjeringen hadde brukt om SDI. Samholdet i NATO veide nå tyngst. Dermed var det også enkelt for opposisjonen å kritisere DNAs standpunkt i opposisjon og i begynnelsen av Brundtland-regjeringens periode. Debattene på Stortinget viste generelt at de fleste stortingsrepresentantene snakket i en norsk sandkasse.

Da Weinberger og MacFarlane i 1987 presset på for å få en beslutning om utplassering av SDI, reagerte myndighetene og media negativt, også de som tidligere hadde vært forsiktige i sin kritikk av rakett skjoldplanene. SDI ble imidlertid ikke tatt opp på NATOs møter i 1987, og UD slo i 1988 fast at romvåpenplanene ikke lenger forårsaket spenning mellom de allierte fordi Kongressen hadde lagt restriksjoner på SDI, og på grunn av amerikanske vitenskapsmenns økende oppfatning om at en utplassering av et operativt SDI-system ikke var realistisk før langt fremme i tid.

Kap 5: Den offentlige debatten

Aftenposten sa i sin leder fem dager etter Reagans tale at visjonen han forfektet kom til å få en blandet mottagelse i Europa, og at det ville bli en kilde til diskusjon i Vesten. Samtidig konstaterte avisen at det fra sovjetisk hold raskt ville bli avvist som et aggressivt utspill fra den amerikanske presidenten. Leseren kunne spore en litt avventende reaksjon på Reagans planer, men i fortsettelsen poengterte lederen at planene om våpen i rommet ikke var noe nytt, og at Sovjet i lang tid hadde drevet forskning og utvikling på dette feltet. Avisen rettet dermed raskt søkelyset mot begge stormaktenes planer om romvåpen, kanskje i et forsøk på å komme venstresidens og NTAs fordømming av Reagans planer i forkjøpet. Videre sammenlignet Aftenposten presidentens visjon med Kennedys tale i 1961 om å dra til månen, noe som avisen påpekte at amerikanerne hadde fått til, selv om det også virket umulig da planene ble lansert. Dette var sannsynligvis en kommentar til visjonens fantastiske aspekt, som det i amerikansk presse hadde blitt skrevet mye om da det ble bekreftet at det var romvåpen Reagan hadde i tankene. Avisen mente imidlertid at der Kennedys måneferd virket som en "nokså løssluppen fantasi" i 1961, så var ikke det tilfelle med Reagans visjon i 1983. Et annet

poeng i lederen var at krigføring i verdensrommet var uunngåelig, og at Reagan hadde snakket åpent om noe som kom til å skje enten man ville det eller ikke.³¹⁸

Avisen hadde også en lengre artikkel der den tok for seg forskningen som til da hadde funnet sted på romvåpen. Den tok opp noen av de grunnleggende problemene som måtte løses for å få dette til, og slo fast at amerikanske forskere ikke var enige om hvor langt frem i tid slike våpen lå. Videre konstaterte Aftenposten at nå som Reagan hadde snakket såpass åpent om romvåpen, kunne russerne score propagandapoeng ved å fordømme den amerikanske satsingen som kom til å forstyrre den strategiske likevekten, og hevde at ABM-avtalen ville brytes. Samtidig minnet artikkelen leserne på at Sovjetunionen absolutt ikke lå etter, hverken på daværende eller planlagt militær virksomhet i verdensrommet. USAs forsvarsminister, Caspar Weinberger, ble sitert på at Sovjet ville ha en prototype av et laservåpen utplassert i rommet i slutten av 1980-årene eller i begynnelsen av 1990-årene, og at de ville ha et operativt system noen år senere.³¹⁹

Aftenposten var rask til å rette fokus mot russernes forskning på romvåpen. Dette var ikke noe Reagan hadde snakket om i sin tale, og heller ikke etterpå. For han var hovedpoenget med SDI at det hadde en mulighet til å gjøre atomvåpen avlegse, og USA trygt og uavhengig av andre. Sovjets forskning var det i hovedsak Weinberger som snakket om. Hvis en setter de to argumentasjonene opp mot hverandre, så ser en at Reagans argument om uskadeliggjøring av atomvåpen og å gjøre USA usårbart var relativt urealistiske i forhold til argumentet om at amerikanerne burde forske på romvåpen fordi russerne gjorde det. Dermed kan en si at Aftenposten valgte den mest realistiske argumentasjonen.

Arbeiderbladet rettet kraftigere skyts mot Reagans rakettskjold. Avisen mente at planene om romvåpen ville kaste verden ut i et nytt våpenkappløp som ville overgå det man hadde vært vitne til så langt. Avisen tolket talen som et nytt fremstøt i Reagans forsøk på å ruste Sovjetunionen i kne, i stedet for å forsøke å nå frem med forhandlinger slik hans forgjengere hadde gjort. Avisen konkluderte med at den amerikanske presidenten nå hadde gjort seg til talsmann for våpenhandlernes sikkerhetspolitikk.³²⁰

Arbeiderpartiet hadde i tillegg til dette også et svar til Aftenpostens leder, signert Stortingsrepresentant Sigbjørn Johnsen.³²¹ Han var ikke fornøyd med at Reagans utspill fikk støtte "nærmest uten forbehold", med det argument at russerne også forsøkte å utvikle slike

---

³¹⁸ *Aftenposten Morgen* 28.03.1983: "President Reagans visjon".

³¹⁹ *Aftenposten Morgen* 30.03.1983: "Snart dyster virkelighet?"

³²⁰ *Arbeiderbladet* 25.03.1983: "Ronald Reagans ville ferd".

³²¹ Johnsen var på dette tidspunktet representant nr 7 fra Hedmark, medlem av Finanskomiteen, og medlem av Stortingets gruppe av Den Interparlamentariske Union.

våpen.³²² Han fremholdt at utviklingen av nye atomvåpen ikke kunne rettferdiggjøres enten det var i øst eller vest. Han var heller ikke imponert over at avisen uttrykte at krigføring i verdensrommet var uunngåelig, samtidig som de unnlot å kritisere amerikanerne for planene om romvåpen. Dermed mente avisen etter Johnsens syn at Norges oppgave var å stille seg på sidelinjen, mens andre bestemte landets fremtid. DNAs stortingsrepresentant la så ingenting imellom ved å si at Reagans SDI var et "ytterligere skritt i retning av den siste krigen." Grunnen til dette var ifølge Johnsen at SDI ville sette ABM-avtalen i fare, slik at man ville få et ukontrollert våpenkappløp.

Dagbladet (arvid bryne) fokuserte på at mange kommentatorer, politikere og vitenskapsfolk i USA var skeptiske til Reagans ide om et rakett skjold³²³ Videre sa avisen at:

*Presidenten mener at en bevisst militarisering av verdensrommet vil øke mulighetene for nedrustning av atomvåpnene. Sannsynligheten for nye våpenkappløp, både av kjernevåpen og strålevåpen er vel så stor.*³²⁴

Hvis USA klarte å lage et funksjonelt rakett skjold, kunne amerikanerne bruke sine atomvåpen uten frykt for gjengjeldelse. Ifølge Dagbladet måtte da resten av verden stole på at USA ikke "falt for fristelsen å utslette Sovjetunionen en gang for alle."³²⁵

Utover 1983 og 1984 ble det lite politisk debatt rundt SDI i Norge. Media meldte fra tid til annen om utspill fra amerikanske medier og politikere, men prosjektet forble vagt. Det som imidlertid ble mer og mer sikkert var at Reagan stod fast på at dette var noe USA skulle satse på. Noen meldinger gikk ut på at det bare ville ta 5 år før rakett skjoldet var på plass,³²⁶ mens andre fokuserte på de mange utfordringene som forskerne stod ovenfor i søken etter romvåpen.³²⁷ Det ble også klart at amerikanerne i utgangspunktet var lite villige til å forhandle med russerne om SDI.³²⁸ Høsten 1984 ble det imidlertid klart at USA muligens kunne diskutere dette i det påfølgende året, og spørsmålet om romvåpenforhandlinger ble godt dekket i enkelte aviser.³²⁹

---

³²²Johnsen, Sigbjørn. "Reagans visjon og Aftenposten". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 13.04.1983 Dette innlegget stod også i *Arbeiderbladet* dagen før, 12.03.1983, under tittelen: "Aftenpostens "Visjoner"".

³²³*Dagbladet* 25.03.1983: "Reagans fredshåp er nye supervåpen". *Dagbladet* 24.03.1983: "Reagans Star War drøm". *Dagbladet* 26.03.1983: "-Super-våpen kan utløse atom-krig". *Dagbladet* 28.03.1983: "Reagan har bestilt de første romvåpen".

³²⁴*Dagbladet* 25.03.1983: "Verden tar skrittet inn i laser-alderen".

³²⁵Ibid.

³²⁶*Aftenposten Aften* 27.10.1983. "Romvåpen".

³²⁷*Verdens Gang* 15.12.1983. "Himmel-krig".

³²⁸*Aftenposten Morgen* 03.04.1984. "USA-nei til romvåpendrøftelser".

³²⁹Aftenposten hadde fyldig dekning, se f.eks.: *Aftenposten Morgen* 02.07.1984. "USA-Sovjet i tautrekking om romvåpen". *Aftenposten Morgen* 31.07.1984. "Neppe forhandlinger om romvåpen i høst". *Aftenposten Morgen*

Januar 1985 - mars 1985. USA er villig til å diskutere SDI med Sovjetunionen.

I januar 1985 ble det klart at USA var villig til å diskutere SDI med russerne. Aftenposten spekulerte i om grunnen til dette var europeernes oppfatning av at forsvarsplanene var et forsøk på å bygge en såkalt "festning USA", der det amerikanske fastlandet var trygt, uavhengig av tryggheten til Vest-Europa.³³⁰ Aftenposten sa videre på lederplass i januar 1985 at USAs vilje til å ta med Reagans "stjernekrigprogram" var en "betydelig innrømmelse", men samtidig var avisen positiv til at romvåpen skulle være med i de kommende forhandlingene.³³¹

Reagans kommentarer 9. januar 1985 til utenriksministermøtet i Geneve var også tema i en annen leder. Hans forsvar for SDI og uttalelsene om at det ikke kom på tale å forhandle om programmet ble gjengitt, dog uten noen videre kommentar. Avisen la mer vekt på skiftet i retorikken fra "evil empire" til en mer forsonlig linje, samtidig som den fremhevet at det var NATOs fasthet overfor Sovjetunionen som hadde fått russerne tilbake til forhandlingsbordet.³³²

Forskning var hovedtema i Aftenpostens leder 26. februar 1985. Her ble det fremholdt at forskning på romvåpen ikke nødvendigvis ville føre til en militarisering av verdensrommet "selv om mange rimeligvis vil frykte at det ene lett kan føre det andre med seg".³³³ Avisens leder fortsatte med å si at Reagans SDI kunne betraktes som et svar på Sovjets egne programmer, fordi "russerne er nå i ferd med å gjennomføre forbedringer av sine egne forsvarssystemer mot raketter." Videre ble det argumentert mot et forbud mot forskning fordi et slikt forbud vanskelig kunne kontrolleres, og fordi det ikke ville være mulig å skille mellom sivil og militær forskning. I tilfelle et forbud mot forskning hadde kommet på plass, hevdet avisen at det i praksis ville bety at det bare hadde vært amerikanerne som hadde stoppet forskningen. Grunnen til det var at det bare var mulig å kontrollere dette i USA og ikke i Sovjetunionen. Dermed var kravet om en stans i forskningen, i følge Aftenposten, i praksis et krav om en ensidig stans fra amerikansk side, som følgelig ville føre til en ubalanse i russisk favør.

30.10.1984. "Forhandlinger om romvåpen kommende vår?" *Aftenposten Morgen* 02.11.1984. "Romvåpen snart på sakslisten".

³³⁰ *Aftenposten Morgen* 03.01.1985: "Verden krysser fingre for Geneve".

³³¹ *Aftenposten Morgen* 10.01.1985: "God start i Geneve".

³³² *Aftenposten Morgen* 11.01.1985: "En forsonlig Reagan". For hans uttalelser om SDI se: *The Presidents News Conference*, 09.01.1985. <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1985/10985b.htm> (10.04.2012)

³³³ *Aftenposten Morgen* 26.02.1985: "Romvåpenet".

Johan Jørgen Holst, (som da var direktør for NUPI), publiserte en kronikk i Aftenposten i begynnelsen av mars 1985 der han drøftet Reagans SDI. Hovedpoenget hans var at USA tok sikte på å undersøke om det var mulig å bygge noe som allerede var forbudt, med henvisning til ABM-avtalen fra 1972 og avtalen fra 1967, som forbød utplassering av atomvåpen eller andre masseødeleggende våpen i verdensrommet. Videre sa Holst at forskningsprogrammet dermed satte press på ABM-avtalen, siden den nødvendigvis måtte oppgis hvis amerikanerne skulle klare å utvikle romvåpen. Han fremholdt imidlertid, og i likhet med Aftenposten, at det generelt sett ikke var ønskelig å forby forskning til militære formål fordi slik forskning bidro til stabilitet ved at supermaktene dermed var sikret mot overraskelser fra hverandre.³³⁴ Selv om han mente at amerikanernes forsøk på å utvikle romvåpen la press på ABM-avtalen, argumenterte han altså for at forskningen på dette feltet skulle fortsette, fordi det var viktig for begge supermakter å vite hva som var teknisk mulig slik at balansen ble opprettholdt.

Holst snakket også med VG ca en uke før denne kronikken. Der kom han med 4 negative aspekter ved SDI. 1: Selv om SDI hadde ført russerne tilbake til forhandlingsbordet, kunne romvåpenprogrammet også hindre partene i å komme til avtaler. 2: SDI ville føre meg seg usikkerhet rundt Europas sikkerhet. Selv om et fungerende rakettskjold ville kunne beskytte Europa på samme måte som det ville beskytte USA, kunne det ikke stoppe våpentyper som bare var en trussel mot Europa, som langtrekkende bombefly. 3: Holst mente det var usannsynlig at et romvåpensystem ville fungere slik som det ble forespeilet. En viss grad av effekt kunne det ha, men det måtte måles opp mot en eventuell økt spenning mellom supermaktene. 4: SDI kunne gi en tillitskrise mellom Europa og USA.³³⁵

I midten av mars 1985 hadde også statssekretær Nils Morten Udgaard et innlegg i Aftenposten der han drøftet SDI. Reagans motiver for å satse på romvåpenprogrammet hadde ifølge Udgaard ikke sitt utspring i de diplomatiske og strategiske spørsmålene vedrørende Sovjetunionen. Han fremholdt derimot tre grunner til at SDI ble lansert: For det første mente Udgaard at stjernekrigsprogrammet var et resultat av en enorm vitalitet som karakteriserte det amerikanske samfunnet. Denne vitaliteten førte til stor teknologisk dynamikk, oppfinnerevne og fremtidstro, som stod uten sidestykke ellers i verden, og dette var den viktigste grunnen til at man hadde fått romvåpen på dagsorden. For det andre mente Udgaard at den kritiskideologiske holdningen til Sovjetunionen som man fant i USA, sammen med

---

³³⁴Holst, Johan Jørgen. "Stjernekrig" og rustningskappløp". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 06.03.1985. Holst hadde en kronikk i *Arbeiderbladet* noen dager tidligere men samme hovedpoenger. Holst, Johan Jørgen. "Mer enn et forskningsprogram". Kronikk i *Arbeiderbladet* 28.02.1985.

³³⁵*Verdens Gang* 26.02.1985: "Sårbare i "stjernekrig"".

"påvisningen som ikke bestrides" om at Sovjet hadde arbeidet lengst og mest målrettet mot å utvikle romvåpen, var en viktig drivkraft bak SDI. For det tredje trakk han frem den naturlige menneskelige trangen til å søke en absolutt beskyttelse mot atomvåpen, som den amerikanske presidenten hadde gitt et klart uttrykk for.³³⁶

Han kritiserte imidlertid lanseringen av SDI, og sa at da det ble lansert manglet forestillinger om hva slags politiske rammer et slikt romvåpenprogram burde ha, men han fremholdt at det faktum at Shultz og Gromyko hadde blitt enige om å diskutere SDI i sammenheng med START og INF, var et viktig skritt i retning av å få SDI inn i en politisk ramme. Reagans strategiske forsvarsinitiativs forhold til inngåtte avtaler ble videre drøftet da Udgaard kom inn på ABM-avtalen. Han påpekte at denne avtalen ikke forbød forskning på rakettforsvar, men minnet samtidig leserne om at avtalen ikke var vanntett, med henvisning til tillegget i avtalen som forpliktet partene til samtaler hvis de skulle utvikle andre måter å forsvare seg mot raketter på enn de som var listet opp der. Han tolket partenes ønske om å drøfte SDI i Geneve som at "partene ikke utelukker at teknologiske gjennombrudd kan undergrave avtalen." Samtidig fremholdt han lenger ned i kronikken at den norske regjeringen hele tiden hadde understreket at ABM-avtalen måtte respekteres i både ånd og bokstav i SDI-saken. Han ga også en forklaring på dette synet, som var basert på en vurdering av sannsynligheten for at et forsvarsverk mot strategiske raketter i verdensrommet skulle kunne gi (akseptable) politiske resultater, og la så frem flere momenter ved Reagans visjon som kunne ha en destabiliserende effekt: For det første sa han at ved en eventuell utplassering ville systemets sårbarhet i verdensrommet lett kunne undergrave stabiliteten mellom supermaktene. For det andre pekte han på at kostnadene ved dette programmet måtte komme såpass langt ned at de ikke overskred kostnadene ved å lage flere offensive våpen for å sette et eventuelt forsvarssystem ut av spill. Til slutt mente han at et eventuelt romforsvar aldri ville kunne testes realistisk, slik at man ikke kunne være helt sikre på om det ville fungere slik det kunne komme til å være ment til å fungere, og at man dermed ville måtte basere seg på en viss grad av "klassisk" avskrekking, altså at man ikke kunne kvitte seg helt med atomvåpen. I tillegg til disse tre punktene sa statssekretæren at det ikke var mulig å løse det grunnleggende politiske problemet i forholdet mellom øst og vest, nemlig hvordan en trygg fred mellom to ideologisk forskjellige leire skulle sikres med teknologiske løsninger.³³⁷

Verdens Gang var avventende i denne saken. De nøyde seg med å konstatere at Reagan satset på SDI, og at regjeringen var imot en militarisering av verdensrommet, men at de ikke kunne fraråde amerikanerne i å forske på romvåpen. VG konstaterte også at siden det ville ta

³³⁶Udgaard, Nils Morten. "Romvåpen og rustningskontroll". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 12.03.1985.

³³⁷Udgaard, Nils Morten. "Romvåpen og rustningskontroll". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 12.03.1985

lang tid å utvikle SDI, hadde supermaktene rikelig med tid til å diskutere romvåpen.³³⁸ Arbeiderbladet og Dagbladet fokuserte i denne perioden på å gi generell kritikk av SDI og regjeringen for ikke å ta sterkere avstand til Reagans romvåpenplaner.³³⁹

SDI diskutert i NATO for første gang

Hvis man ser på Aftenposten-artikkelen og den tilsvarende artikkelen om NATO-møtet i VG, kommer de to avisenes forskjellige vinkling om romvåpen tydelig frem. Aftenposten hadde behov for å fremheve uenighetene som oppstod på møtet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe, og uttrykte dette klart i sin overskrift: *Europeiske forbehold overfor USA-forslag*³⁴⁰. Tabloidavisen Verdens Gang fokuserte derimot på at alliansen faktisk hadde blitt enige i punktene om SDI i sluttkommunikatet, og det som ville skape mest debatt, og viste dette i sin overskrift: *Minister-ja til "Starwar"*.³⁴¹ Samtidig skrev VG at Frankrike, som ikke var med på møtet, var generelt skeptisk til SDI, og at flere land var avventende til den amerikanske forsvarsministeren Weinbergers invitasjon om å bli med på forskningen på SDI. På samme side hadde avisen en sak der poenget var at det var ventet negative reaksjoner, eller et "himla leven" som VG kalte det, hjemme i Norge på at Sjaastad hadde gitt sin støtte til forskning på amerikanernes stjernekrigs-program når både opposisjonen og KrF og Senterpartiet var negative til en slik støtte. Aftenpostens artikkel pekte imidlertid på den avmålte reaksjonen på Weinbergers invitasjon om å bli med på forskningen av SDI, og at formuleringen i sluttkommunikatet var preget av flere forbehold.

VG la mer vekt på de momentene som ville skape strid i norsk politikk, mens Aftenposten i større grad fremhevet de "formildende omstendighetene" rundt støtten som ble gitt til SDI. Begge avisene var regjerings-, og NATO-vennlige, så forskjellen var et resultat av at VG var en løssalgsavis. Dagbladet og Arbeiderbladet fokuserte på at NATO hadde gitt klarsignal for romvåpenforskning, og at Sjaastad ikke hadde Stortinget på sin side.³⁴²

Samme dag som rapportene om sluttkommunikatet fra NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe kom i avisen, omtalte Aftenpostens leder debatten rundt Reagans SDI.

³³⁸ Verdens Gang 25.02.1985: "Romvåpen".

³³⁹ Se f.eks. Dagbladet 26.02.1985: "Nytt ja til stjernekrig". Arbeiderbladet 26.02.1985: "Stray og stjernene".

³⁴⁰ Aftenposten Morgen 28.03.1985: "Europeiske forbehold overfor USA-forslag".

³⁴¹ Verdens Gang 28.03.1985: "Minister-ja til "Starwar"".

³⁴² Arbeiderbladet 28.03.1985: "Klarsignal for stjernekrigen". Dagbladet 29.03.1985: "Romvåpen-solo av Sjaastad".

Poenget i lederen var skjevheten i denne debatten, en skjevhet som kom til uttrykk i ensidig kritikk av USA. Avisen mente dette paradoksalt nok i stor grad skyldtes de rettigheter som alle hadde i demokratiske samfunn, med henvisning til massemedienes dekning av saken som etter Aftenpostens mening ofte hadde et preg av desinformasjon.³⁴³ Avisens inntrykk av debatten var at opinionen mente at "kjernefysiske romvåpen" var farligere i hendene på Reagan enn på Gorbatsjov. Den stilte seg uforstående til at det hele tiden var USA, og ikke Sovjetunionen, som ble beskyldt for å føre en politikk som kunne føre til atomkrig. Videre gjentok avisen det "faktum" at russerne i mange år hadde drevet med "prosjekter som kan føre til en militarisering av luftrommet(sic) over Jorden", og at man nesten ikke hørte noe om dette i media.

Aftenpostens leder 24. april 1985 ga et argument som ble brukt gjentatte ganger i debatten om SDI. Dette argumentet gikk ut på at regjeringens holdning til Reagans stjernekrigsprogram var et resultat av å forholde seg til realitetene i verden. Som lederen sa: "kunne noen hver av oss gjerne ønske at vi kunne stanse forskning med sikte på både rombaserte antirakett systemer og andre våpensystemer", og at de var skremt av prospektet med en eventuell militarisering av verdensrommet. Men de var enda mer skremt av det faktum at noen mente at det var mulig å melde seg ut av verden.³⁴⁴

I et innlegg i Aftenposten 24. mai 1985 redegjorde statssekretær Oddmund Hammerstad om regjeringens syn på SDI. Kronikken var også en kritikk av Knut Frydenlunds karakterstikk av debatten i NATO om romvåpen som en krise. Uttalelsen til Frydenlund hadde kommet under et valgkampmøte i Tromsø noen dager tidligere. Han mente at Reagans SDI kom til å virke splittende på NATO-alliansen³⁴⁵, mens Hammerstad under møtet beklaget at Arbeiderpartiet ikke støttet fullt opp om NATOs holdninger, fordi "Nasjonens sikkerhet og Norges territoriale integritet bør være hevet over partipolitikk."³⁴⁶

Syv punkter kan trekkes ut av denne kronikken: For det første kritiserte Hammerstad i likhet med Udgaard Reagans lansering av sin visjon om et forsvarsverk mot raketter i verdensrommet den 23.mars 1983. Han sa at dette ikke hadde blitt diskutert på forhånd med de andre NATO-landene, og at alliansens medlemmer hadde gitt uttrykk for hva de syntes om det til amerikanerne. For det andre regnet statssekretæren med at det som hadde skapt størst debatt var Weinbergers invitasjon om deltakelse i forskningen på romvåpen, og de amerikanske forsøkene på å få oppslutning om denne forskningen. For det tredje presiserte

³⁴³ *Aftenposten Morgen* 28.03.1985: "Atomdebatt med slagside".

³⁴⁴ *Aftenposten Morgen* 24.04.1985: "Avklaring om romvåpen".

³⁴⁵ Dette fokuserte også Arbeiderbladet og Dagbladet på, se f.eks. *Arbeiderbladet* 27.03.1985: "Star Wars truer NATO". *Dagbladet* 27.03.1985: "-NATO blir ikke splittet".

³⁴⁶ *Aftenposten Morgen* 21.05.1985: "Sikkerhetspolitisk splittelse".

Hammerstad at regjeringen mente at det ikke var aktuelt for norske bedrifter å gå med på slik forskning. For det fjerde ga han uttrykk for at det strategiske forsvarsinitiativet slik det stod frem da (1985) ikke var det samme som ble lansert av Reagan i 1983, og at utviklingen som hadde skjedd hadde vært positiv. Han beskrev forøvrig denne utviklingen som at amerikanerne hadde blitt mer fleksible med tanke på SDI, i den forstand at "Presidentens visjon tones ned og romvåpendelen blir mer en opsjon hvis teknologien tillater, hvis systemet blir kosteffektivt, hvis konsultasjoner med allierte og dialog/forhandlinger med Sovjetunionen tilsier det, osv." For det femte forklarte statssekretæren hvordan han oppfattet amerikanernes egne tanker om SDI, nemlig at det de la mest vekt på i dette spørsmålet ikke var tekniske eller "nærliggende og operasjonelle" sider ved saken, men det de selv oppfattet som det amerikanske problem - at USA var sårbart ved et eventuelt førsteslag, og at det var dette dilemmaet som de forsøkte å løse med SDI. Et poeng som også Udgaard hadde i sin kronikk. For det sjette mente Hammerstad at det ikke var nødvendig med et storstilt forsvar i verdensrommet for å løse problemet med "trygghet ved førsteslag mot beslutningssentra", som amerikanerne var opptatt av, men at et mer avgrenset forsvar burde holde. Til slutt mente han at det var på grunn av SDI at russerne hadde kommet tilbake til forhandlingsbordet. En av grunnene til dette sa Hammerstad, var at Sovjetunionen ville holde på sitt "tilnærmede monopol" på romvåpen.³⁴⁷

Johan Jørgen Holst ga i begynnelsen av juni sitt syn på SDI gjennom to artikler i Aftenposten. Hans syn gikk i hovedgrad ut på det følgende: Han så SDI som et forsøk på å komme ut av det han kalte et tilbakevendende dilemma for USA: Hvordan komme ut av gjensidig avskrekking og dets lammende konsekvenser? Han mente at ønsket om å bryte med dette dilemmaet bygget på en feilvurderingen som SDIs forkjempere hadde, der de så på prinsippet om gjensidig ødeleggelse som et resultat av en politisk målsetting, når det i virkeligheten var en faktisk tilstand. Dermed burde man ifølge Holst heller fokusere på å sørge for at denne tilstanden var så stabil som mulig, slik at faren for uhell og feilvurdering ble holdt til et minimum. NUPIs direktør fremsatte her tre problematiske sider ved Reagans romvåpenprogram: For det første karakteriserte han SDI som et uttrykk for ensidighet, noe som bekymret europeerne som var mer opptatt av den gjensidige avhengigheten mellom supermaktene, som de opplevde var nødvendig for at forholdet mellom Øst og Vest ikke skulle utvikle seg i negativ retning. Dette poenget brukte også Aftenposten da de spekulerte i hvorfor Reagan i begynnelsen av 1985 hadde sagt seg villig til å diskutere SDI med russerne. For det andre var stjernekrigsprogrammet etter Holsts mening et forsøk på å bruke teknologi

³⁴⁷ Hammerstad, Oddmund H. "USAs romvåpeninitiativ: Ingen grunn til å erklære NATO-krise." Kronikk i *Aftenposten Morgen* 24.05.1985.

på å løse politiske problemer. Han vurderte det slik at SDI var en erstatning for en klar og tydelig amerikansk politikk overfor Sovjet, og han mente forøvrig at dette var noe av grunnen til den europeiske motstanden mot programmet. Her hadde Hammerstads kronikk hevdet at teknologi ikke var hovedfokuset for amerikanerne ved SDI, men et ønske om å løse det amerikanske problem med sårbarhet ved at førsteslag. Til slutt pekte Holst på at debatten omkring SDI var abstrakt i den forstand at den rettet oppmerksomheten mot et våpenprogram som ingen kunne si noe "fornuftig og sikkert om", at den ble filosofisk i at den søkte å få slutt avskrekkingsprinsippet, uten å vise at det var sannsynlig med Reagans visjon, og at det rettet fokuset på noe i fremtiden som man ikke visste resultatet av isteden for å fokusere på mer nærliggende oppgaver.³⁴⁸

I tillegg til disse innvendingene pekte direktøren på flere sider ved saken som kunne få negative konsekvenser for Europa hvis det strategiske forsvarsinitiativet ble realisert. Han mente at SDI ville svekke den amerikanske garantien for Vest-Europa. Han henviste til de "moderate" talsmennenes spådom om at SDI ville komme til å bli et begrenset forsvar for USAs offensive våpen, og ikke et komplett skjold slik Reagan snakket om. Det var tydeligvis dette eventuelle utfallet Holst også så for seg, siden han bare snakket om konsekvensene av dette og ikke av et fullstendig skjold. NUPIs direktør så for seg at et forsvar for offensive våpen ville føre til at russerne da kom til å sikte seg inn på byene istedet for militære mål, som ville føre til en svekkelse av den amerikanske garantien for Vest-Europa fordi man da ikke ville ofre for eksempel New York mot Munchen. Videre ville SDI kun gi beskyttelse mot interkontinentale raketter, og ikke mellomdistanseraketter, noe som også ville øke sjansen for at Europa ville bli slagmarken og ikke USA. Til slutt nevnte han amerikanernes tilbud om deltakelse for blant annet europeiske selskaper i forskning rundt romvåpen, og advarte med at man i USA er skeptiske med å dele avansert teknologi med andre land. I tillegg minnet han på at ABM-avtalen ikke tillot at teknologi på dette feltet ble overført til en tredjepart.³⁴⁹

VGs sak om DNAs forslag om at Norge burde ta avstand fra all planlegging og utvikling av våpensystemer til bruk i verdensrommet kommenterte at utenlandske journalister og observatører slet med å forstå hvordan en debatt om Norge skulle fraråde amerikanerne å forske på romvåpen eller ikke nesten kunne utløse en krise, noe som VG mente at "man behøver jo ikke være utlending for å lure på det."³⁵⁰ I tillegg til dette hadde avisen en mindre sak om debatten der det ble påpekt at opposisjonen tvilte på Sjaastads påstand om at han

---

³⁴⁸Holst, Johan Jørgen. "SDI og sikkerheten i Europa". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 05.06.1985.

³⁴⁹Ibid.

³⁵⁰*Verdens Gang* 05.06.1985: "Lowzow-opprør ga dramatikk: Takk for sist".

hadde gitt uttrykk for uro til amerikanerne om romvåpenforskningen på NATO-møtet i mars 1985 fordi man ikke hadde fått noen form for dokumentasjon på dette.³⁵¹

I en kronikk i Aftenposten presiserte KrFs parlamentariske leder Harald Synnes at partiet hele tiden hadde arbeidet for at Reagans stjernekrigsprogram ikke skulle realiseres, selv om de ikke stemte for Arbeiderpartiets forslag den 4. juni. Han påpekte at forslaget som ble lagt frem "liknet til forveksling vedtaket Kr.F. gjorde på sitt landsmøte i forbindelse med handlingsprogrammet for kommende periode."³⁵² Grunnen til at de likevel ikke gikk inn for forslaget var ifølge Synnes "før det forelå noe landsmøtevedtak hadde jeg (Synnes) som gruppeleder vært med på å utforme grunnlaget for den innstilling som forelå. Jeg finner det lite rimelig først å stille krav til regjeringens holding - og derefter fristille seg før saken var ferdigbehandlet i Stortinget." Slik han så det var det bedre å forsøke å påvirke regjeringens syn i retning KrF sitt landsmøtevedtak innad, enn å "bidra til dramatikk" ved å stemme for APs forslag.

"Opposisjonen glemmer Sovjetunionens romvåpen"

Høyresiden mente at opposisjonen ikke snakket nok om Sovjetunionens egen romvåpensatsing. For å ta til motmæle hadde Aftenposten rett før NATO-møtet i Brussel høsten 1985 en artikkel om nettopp de russiske bestrebelsene på dette feltet. Artikkelen bygde for det meste på uttalelsene til Generaløyntant Tønne Huitfeldt. Ifølge Generaløyntanten hadde aldri Sovjetunionen akseptert prinsippet om gjensidig avskrekking, og hadde dermed siden 1960-tallet hatt et program for å bygge strategisk forsvar. Dette ikke bare fortsatte, men økte ifølge Huitfeldt, også etter at ABM-avtalen ble undertegnet i 1972. Videre mente han at hvis man så på hele den sovjetiske ABM-virksomheten, så antydte det at russerne var i ferd med å utvikle et omfattende rakettforsvar for hele sitt nasjonale territorium. Grunnen til denne slutningen syntes å være at Sovjets rakett- og radarsystemer "forholdsvis enkelt kan kobles sammen til et omfattende strategisk forsvar." Artikkelen sa også at ifølge amerikanerne hadde allerede russerne laservåpen på bakken som kunne "forstyrre" satellitter, og at Sovjet i løpet av 1980-tallet ville ha rombaserte lasere som kunne brukes mot satellitter.³⁵³ Bekymringene

³⁵¹ *Verdens Gang* 05.06.1985: "-Ti stille Sjaastad". Sjaastad uttrykte forøvrig Norges negative holdning til romvåpen ved å advare mot faren for et våpenkappløp i rommet. Tamnes: *Oljealder* s 126.

³⁵² Synnes, Harald. "Hestehandel eller politisk redelighet". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 10.06.1985.

³⁵³ *Aftenposten Morgen* 23.10.1985: "De mange myter om SDI".

ble delt av presidenten i Norges Forsvarsforening, og tidligere forsvarsminister, Alv Jakob Fostervoll. Han advarte mot farene ved at Vesten kunne "plutselig en dag bli konfrontert med et operativt sovjetisk romvåpenprosjekt uten at vi har tilsvarende forsvarstiltak."³⁵⁴

Huitfeldt og Fostervoll argumenterte til fordel for Reagans SDI ved å peke på Sovjetunionens anstrengelser for å utvikle egne ABM-våpen og romvåpen. De ga også begge uttrykk for at det hastet å svare på russernes anstrengelser. Lite visste man i vest på denne tiden om Sovjets forskning på ABM-systemer og romvåpen, likevel må en si at Huitfeldt og Fostervoll var optimistiske på russernes vegne.

Foreninger knyttet til det norske forsvaret ser ut til å ha vært positive til Reagans SDI. I begynnelsen av desember 1985 ga Fritt Norge med NATO og Oslo Forsvarsforening ut en felles brosjyre, som hadde til hensikt å rette opp informasjonen om SDI i Norge som hadde "i aller høyeste grad vært mangelfull og skjev."³⁵⁵ De uttalte i en pressekonferanse i forbindelse med utgivelsen av brosjyren at Norge ikke kunne la være å delta i høyteknologiske forskningsprosjekt i NATO slik som SDI var et eksempel på. Videre understreket de at forskningen på det strategiske forsvarsinitiativ foreløpig ikke betydde utplassering av romvåpen. Forskningen var meget viktig, fordi skulle det vise seg å være mulig å bygge et forsvarssystem som ville gjøre atomvåpen "virkningsløse og avleggse", og som var basert på ikke-kjernefysiske våpen, så ville det føre til at man fikk en tryggere og mer stabil verden. Sovjetunionens forskning på anti-rakettforsvar, og påstander om at de var ledende på flere felter, var et hovedpoeng i argumentasjonen for at Norge burde støtte amerikanerne i på dette området. De mente også at hvis russerne lyktes i sine anstrengelser, ville de, ifølge formannen i Oslo Forsvarsforening, kunne utplassere "rombaserte antisatellitt laservåpen" i slutten av 1990-tallet, og "bakkebaserte laservåpen til forsvar mot ballistiske raketter" som etterhvert kunne utplasseres i rommet etter år 2000.³⁵⁶

Verdens Gangs syn på SDI-saken var tydeligere i lederen 1. november 1985 enn den hadde vært i begynnelsen av året. Her fremholdt avisen at forandringene i kommunikeet fra NATO-møtet i slutten av oktober i forhold til kommunikeet fra mars var kosmetiske. Videre påpekte avisen at argumentet om at Sovjetunionen drev med forskning på romvåpen og at amerikanerne derfor ikke kunne sitte å se på var akseptert i alle NATO-land, uavhengig av om opposisjonen i Norge fortsatte sitt "sikkerhetspolitiske spill" eller ikke. Det ble slått fast at samarbeidet i NATO var bygd på solidaritet, felles interesser og felles ansvar. Dermed mente

---

³⁵⁴*Aftenposten Morgen* 11.11.1985: "Sovjet lengst i romvåpenforskning".

³⁵⁵*NTBtekst* 05.12.1985.

³⁵⁶*Aftenposten Morgen* 06.01.1986: "Norge må delta i SDI-forskning".

avisen at Norge ikke var tjent med å understreke landets særstilling i NATO, slik Arbeiderpartiet hadde gått inn for.³⁵⁷

Det var ikke bare VG som hadde blitt mer positive til SDI høsten 1985. Opinionen hadde også fått et mer positivt syn på SDI. I begynnelsen av juni 1985 kunne Dagbladet melde at, ifølge en undersøkelse gjort av Norges Markedsdata, 43 prosent av velgerne i Norge mente at regjeringen burde gå mot Reagans romvåpenplaner, mens 22 prosent mente at man ikke burde legge seg opp i det. 10 prosent støttet planene.³⁵⁸ I en meningsmåling gjort i slutten av september 1985 av Gallup, sa 43 prosent av den norske befolkningen ja til at amerikanerne skulle fortsette med å utvikle romvåpen, mens 40 prosent var imot. Grunnen som ble gitt var at "russerne forlenget har utplassert romvåpen."³⁵⁹ Det kan virke som om fokuset på Sovjetisk forskning hadde hatt effekt.

Fotnoten

Arbeiderbladet fokuserte på det de kalte "dulgte trussler" fra Richard Perle om at forsvarssamarbeidet mellom Norge og USA ville lide på grunn av fotnoten. Avisen mente videre at Weinbergers uvilje mot å imøtekomme Norges forslag, som ikke var "ekstreme og urimelige", undergravde grunnregelen i alliansen.³⁶⁰ Dagbladet skrev blant annet at fotnoten ikke nødvendigvis var noe negativt. Avisen var uenig i at reservasjonen kunne svekke den amerikanske forhandlingsposisjonen overfor Sovjetunionen, fordi det ikke var sammenheng mellom Norges manglende støtte til SDI og Norges holdning til Sovjet. Som Dagbladet uttrykte det: "si russer eller Sovjet til en nordmann, og bare NKP'ere over 80 vil få positive assosiasjoner".³⁶¹

Verdens Gang slo i likhet med Aftenposten fast at Brundtland-regjeringen førte en helt ny NATO-politikk, og en uheldig politikk sådann. Avisen mente at den ny linjen kunne gjøre Norges stilling og anseelse i alliansen dårligere. I tillegg kunne den ødelegge den tverrpolitisk enigheten som Norge hadde hatt i sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål.³⁶²

Aftenposten hadde også en annen sak ført i pennen av Nils M. Udgaard. Poenget i artikkelen var kritikk av den norske fotnoten, som hadde kommet et halvt år tidligere, og en

³⁵⁷ *Verdens Gang* 01.11.1985: "Samhold".

³⁵⁸ *Dagbladet* 07.06.1985: "Ned fra stjernene".

³⁵⁹ *Aftenposten Morgen* 19.09.1985: "Knappt flertall for USA-romvåpen fordi Sovjet har".

³⁶⁰ *Arbeiderbladet* 23.05.1986: "Trusler etter fotnote". Og: *Arbeiderbladet* 24.05.1986: "Stygg sak i Brussel".

³⁶¹ *Dagbladet* 26.05.1986: "Fotnote-land".

³⁶² *Verdens Gang* 24.05.1986: "Fotnote". *Aftenposten* 24.05.1986: "Nærkamp i NATO".

advarsel om at dette ikke burde gjenta seg. Det ble i denne saken, med henvisning til Geneveforhandlingene som hadde pågått samme sommer, lagt vekt på at amerikanerne var villige til å forhandle med russerne om SDI, dog indirekte. Dette var et nytt skritt på veien mot forhandling med SDI, som hadde begynt i januar 1985 da Shultz og Gromyko hadde blitt enige om at SDI kunne drøftes. I tillegg ble det fremholdt at romvåpenprogrammet hadde bidratt positivt til forhandlingene supermaktene imellom, fordi romvåpen hadde økt supermaktenes meningsutveksling om strategiske spørsmål. Avisen mente da at det var et paradoks at regjeringen hadde tatt fotnote på et tidspunkt da USA og Sovjet gikk i retning av forhandlingsvilje om SDI, når Norge alltid hadde rådet amerikanerne til å forhandle om SDI. I tillegg påpekte Udgaard igjen at samarbeidet med USA gikk i negativ retning når regjeringen handlet som den gjorde.³⁶³

Etter at SDI-saken hadde blitt diskutert på Stortinget, konkluderte Aftenposten med at denne saken nå hadde mistet sin aktualitet i Norge. I en leder som tok for seg Nei til Atomvåpens sommerleir på Tromøya ble det hevdet at romvåpen nå hadde havnet i Stortingets mer "kjølige" atomsfære, og at organisasjonens fokus på saken var et dårlig forsøk på å holde seg selv i live fordi NTA, etter lederens mening, egentlig var kommet til veis ende. Det eneste positive med sommerleiren var ifølge avisen at "(...)Tromøya er jo et bra sted å feriere."³⁶⁴

Nei til Atomvåpen var ikke enig i at SDI-saken hadde blitt mindre aktuell, fordi Stortinget, og dermed også opinionen, fortsatt måtte ta stilling til det. Reaksjonene på fotnoten viste også ifølge NTA at saken fortsatt satte dagsorden. De mente forøvrig at regjeringens fotnote var et skritt i riktig retning, fordi det var et tegn på at regjeringen arbeidet aktivt mot opprustning i verdensrommet.³⁶⁵

Nils Ørvik, som inntil 1985 var professor i internasjonal politikk ved Queen's University i Kingston (Canada)³⁶⁶, redegjorde for viktigheten av samholdet i NATO i en kronikk i Aftenposten høsten 1986. Hans utgangspunkt var russernes syn på Finland som modell for de andre nordiske landene, fordi russerne helst skulle sett at også Norge holdt seg nøytral i øst-vest konflikten. Hovedpoenget hans uttrykte han slik:

---

³⁶³ *Aftenposten Morgen* 15.09.1986: "SDI er allerede et indirekte forhandlingstema i Geneve: Norsk NATO-fotnote i utakt".

³⁶⁴ *Aftenposten Aften* 12.07.1986: "På Tromøya".

³⁶⁵ Barth, Magne. "Regjeringen skal presses". Kronikk i *Aftenposten Aften* 17.07.1986.

³⁶⁶ Ørvik var medlem av DNA fra 1957 til 1975, da han meldte seg ut i protest mot venstredominansen i partiet. Ørvik, Nils. *Norge ved korsveien. "Pose og sekk"-politikken*. Prisma forlag AS, Oslo 1989. s 237.

*"Russerne kan leve i fred og fordragelighet med en låst og lukket dør, men ikke med en som naboen lar stå halvåpen. Dette tolker de som en stilltiende invitasjon som før eller senere vil gi dem full åpning."*³⁶⁷

Med invitasjon mente Ørvik: forbudet mot atomvåpen i Norge og mot allierte manøvrer i Finnmark, forbudet mot amerikansk forhåndslagring av militært materiell i Nord-Norge og mot at skip utstyrt med kjernevåpen skulle få anløp til norske havner, utenriksministerens (Frydenlund) advarsel om begrensning av amerikanske flåteøvelser i Norskehavet, og fotnoten om romvåpen. Arbeiderpartiet hadde med dette et skremmende sikkerhetspolitisk rulleblad mente Ørvik, og partiets politikk ("hets") overfor USA førte til at det da var en fare for at realitetene i alliansen, som de fleste var enige om var et være eller ikke være for norsk selvstendighet, ble undergravd. Han avsluttet med å si at det eneste som kunne stoppe Aps "vettløse vandring mot katastrofen før det er for sent(...)", var en borgerlig samlingsregjering. Ørvik ga altså leserne reine ord på pengene, samtidig som han stilte noen grunnleggende spørsmål til DNAs regjering. Hvorfor handlet den slik russerne ville, og ikke slik Norges allierte ville? Hvorfor spilte den på lag med Norges fiender, og ikke Norges venner?

I august 1986 konstaterte Aftenposten at SDI-forskningen kom til å gi bi-produkter i den sivile sektor i USA vært fra to til tjue billioner dollar. Påstandene var bygget på uttalelser fra sjefen for SDI-programmet, Generaløyntnant James A. Abrahamson.³⁶⁸ Noen uker senere var det mere positive nyheter, da avisen kunne melde at SDI-forskere i USA nå mente at det kom til å ta kortere tid enn antatt å utvikle romvåpen, fordi de hadde utført et vellykket eksperiment med anti-rakett våpen. Det ble imidlertid ikke opplyst om hvilket tidsperspektiv de nå siktet til. Heller ikke hvilket tidsperspektiv forskerne hadde sett for seg før dette eksperimentet.³⁶⁹

Disse to sakene fra august og september 1986 ga oppløftende meldinger om SDI. Begge var fra Aftenpostens USA-korrespondent.³⁷⁰ I oktober samme år, rett etter toppmøtet i Reykjavik, hadde imidlertid USA-kontoret en ny sak om romvåpen der tonen var merkbart mer nyansert. Utgangspunktet for saken var at Reagans stjernekrigsprogram hadde veltet en potensiell avtale i den islandske hovedstaden. Dette var ifølge avisen et paradoks, siden det ikke en gang var sikkert at amerikanerne ville klare å realisere Reagans planer. Det var også et resultat av Sovjets frykt for USAs teknologiske overlegenhet.³⁷¹ Fra å snakke om at det kom

³⁶⁷Ørvik, Nils. "Norge og den finske modell". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 15.08.1986.

³⁶⁸*Aftenposten Aften* 26.08.1986: "SDI-forskningen vil endre morgendagen".

³⁶⁹*Aftenposten Aften* 12.09.1986: "Romvåpen utvikles raskere enn ventet".

³⁷⁰John Crowe.

³⁷¹*Aftenposten Morgen* 14.10.1986: "Skjoldet som veltet avtalen".

til å ta kortere tid enn først antatt, kunne mediene altså nå igjen melde at det ikke var sikkert at dette kom til å gå i det hele tatt. Og når det gjaldt russernes frykt for amerikanernes overlegne teknologiske evner, ble den frykten sjeldent nevnt når det var snakk om Sovjets egen forskning på romvåpen, som jo noen ganger ble hevdet at var på et høyere nivå enn det det var i USA. Slike selvmotsigende standpunkter og argumenter var kanskje et resultat av at avisene skulle forholde seg til noe som var så vagt som det Reagans SDI var.

Dagbladet mente at regjeringens opptreden var forvirrende da den ikke tok ny fotnote i oktober 1986, selv om NATO fortsatt ga klart uttrykk for at alliansen støttet SDI. Avisen påpekte også at både Høyre og SV mente at DNA nå hadde gått over til Høyres standpunkt i denne saken.³⁷² Arbeiderbladet skrev at da amerikanerne gikk med på å forandre kommuniketeksten, ble det vanskelig for Norge å ta en ny fotnote uten at påvirkningsmulighetene i NATO hadde blitt ødelagt. Avisen slo fast at det var klare sprik i forhold til DNAs partiprogram og tidligere formuleringer i Stortinget, men at Brundtland-regjeringer hadde bedre ryggdekning i Stortinget i forhold til det Willoch-regjeringen hadde hatt i denne saken.³⁷³

Aksjoner mot romvåpen

Den politisk uavhengige foreningen Vitenskap og Ansvar i Atomalderen satte i mars 1986 igang en underskriftskampanje der målet var å få Stortinget til å fatte et vedtak om å gå mot norsk deltakelse i prosjekter tilknyttet det amerikanske romvåpenprogrammet. Foreningen var politisk uavhengig, og på en pressekonferanse med to tidligere rektorer fra Universitetet i Oslo, Otto Bastiansen og Bjarne Waaler, samt førsteamanuensis Bjørn Kirkerud og professor Hallstein Høgåsen, ble det sagt at begrunnelsen for motstanden var etisk i den forstand at de tok avstand fra den retningen forskningen tok med Reagans SDI. De tvilte også på om det var på grunn av romvåpenplanene at russerne hadde kommet tilbake til forhandlingsbordet. Videre sa de at det var umulig med datidens teknologi å lage et ugjennomtrengelig rakettskjold, og at prosjektet dermed var sløsing med enorme ressurser som heller kunne blitt brukt på sivil forskning.³⁷⁴ Kampanjen ble kritisert av Høyres Jan Petersen fordi den fokuserte på hvor pengene til forskningen kom fra, noe som Petersen tolket som at "de vil akseptere den

---

³⁷²Dagbladet 24.10.1986: "Norges fotnoter".

³⁷³Arbeiderbladet 24.10.1986: "Forhandlingens høye pris".

³⁷⁴Aftenposten Morgen 06.03.1986: "Norske forskere med kampanje: Krig mot rom-våpenprogram".

samme forskningen hvis den blir utført over at annet bevilgningskapittel i det amerikanske statsbudsjett, eller hadde foregått i Europa."³⁷⁵

Dette ble fulgt opp med et innlegg i Aftenposten signert professor Erik Alfsen, 1. amanuensis Jon Wetlesen og 1. amanuensis Bjørn Kirkerud. Her la de frem hva de mente konsekvensene ville bli dersom man utviklet romvåpen.³⁷⁶ I følge amerikanske talsmenn skulle eventuelle romvåpen først beskytte rakettsiloer, samtidig om de strategiske rakettene ble videreutviklet. De poengterte at et delvis forsvar ville virke destabiliserende siden motparten da måtte slå til først. Videre mente de at Sovjetunionen kom til å øke sine arsenal av offensive våpen, og spesielt våpen som ikke kunne bli stoppet av romvåpen, og våpen som kan sette elementer i rommet ut av spill slik at rustningskappløpet dermed ville øke i omfang. I tillegg til at SDI ville virke destabiliserende og føre til en intensivering i rustningsspiralen, poengterte de også det faktum at i en skarp situasjon var tiden såpass knapp at det nødvendigvis var automatiserte datasystemer som kom til å måtte avgjøre reaksjonsmåtene, slik at tekniske feil kunne få fatale følger. Til slutt minnet forfatterne av innlegget leserne på at det faktisk var deler av romvåpenprogrammet som tok sikte på å utvikle våpen der man skulle gjøre bruk av atomsprengninger, nemlig Edward Tellers røntgenlaser, som de oppga som en av grunnene til at amerikanerne ikke ville ha en prøvestans med atomvåpen.³⁷⁷ Konsekvensene av SDI kom på et spesielt dårlig tidspunkt, siden man ellers kunne spore en vilje til nedrustning og forhandlinger hos supermaktene. Konklusjonen var at våpen i verdensrommet kom til å øke faren for atomkrig.

Nei Til atomvåpen stilte seg negative til SDI, selv om målet med ideen var å gjøre atomvåpen ubrukelige. De trodde ikke på Reagans påstand om at romvåpenprogrammet kunne være et alternativ til terrorbalansen. De konkluderte med at SDI ville føre til et våpenkappløp i rommet, fordi Sovjetunionen utvilsomt kom til å svare på en eventuell utvikling av et rakettskjold. Samtidig mente Nei til Atomvåpen at SDI kom til å være et enormt sløseri med ressurser, fordi de ikke trodde det var mulig å utvikle et ugjennomtrengelig skjold. De mente også at Reagans ide kunne virke undergravende på avtaler om rustningskontroll. De oppfordret dermed regjeringen til å gå mot amerikanernes planer, også når det gjaldt forskning.³⁷⁸

³⁷⁵NTBtekst 05.03.1986: "Underskriftskampanje på sidespor".

³⁷⁶Alfsen, Erik. Vetlesen, Jon. Kirkerud, Bjørn. "Militarisering av verdensrommet". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 02.04.1986.

³⁷⁷Johan Jørgen Holst påpekte også at dette var noe av grunnen til at amerikanerne ikke ville ha en prøvestans. *Aftenposten Morgen* 24.04.1986: "På dagsorden i over 30 år: Fullstendig prøvestans". SDI ble da også av amerikanerne oppgitt som grunn til at prøvesprengningene ble opprettholdt. NTBtekst 22.04.1986: "Ny prøvesprengning i Nevada-ørkenen".

³⁷⁸Valvik Vågen, Irene. *Organisasjonen Nei til Atomvåpen 1979-1987*. Hovedoppgave i historie ved Universitetet i Bergen. 2002. s: 85-86.

Det kan virke som UD var noe overrasket da Nei til Atomvåpen uttalte seg negativt til Sovjetunionens sikkerhetspolitikk. UD mente at det var "interessant å merke seg at den norske protestbevegelsen "Nei til Atomvåpen" hadde reagert negativt på de sovjetiske kommentarer til det amerikanske erklærte ønsket om bilaterale forhandlinger. Man (NTA) hadde også uttalt seg uventet kritisk om den sovjetiske utplassering av ss-21 og 22 i Tsjekkoslovakia og DDR." ³⁷⁹

Kirkevedtaket

Kirkemøtet, det høyeste organet i den norske Kirken, gikk i begynnelsen av november 1986 enstemmig mot opprustning i verdensrommet. ³⁸⁰ Selv om utsagnet var enstemmig, viste det seg fort at kirkens folk ikke hadde et ensartet syn på romvåpen. Dessuten engasjerte dette vedtaket folk utenfor kirken, som hadde synspunkter omkring blandingen av religion og politikk. Diskusjonen som oppstod i media gikk dermed ut på om det var riktig av Reagan å holde på med SDI ut fra et kristent perspektiv, og om det var riktig for den norske Kirke å i det hele tatt ha meninger om noe slikt.

At kirken skulle gå imot romvåpen virket uforståelig for flere aktører. Unge Høyre var ikke enig i biskop Andreas Aarflots argument om at noen politiske standpunkter var mer i tråd med bibelens budskap enn andre. ³⁸¹ Heller ikke Kåre Willoch lot seg imponere av dette vedtaket. Han advarte mot å blande kirkeledelse og politikk, og påpekte at det ikke var i strid med Bibelen å bygge et forsvar som kunne "(...)forebygge angrep og bevare freden." Han mente også at vedtaket kunne utnyttes til undergraving av oppslutningen om Vestens forsvar mot Sovjetunionen. ³⁸² KrFs formann Kjell Magne Bondevik uttrykte imidlertid støtte til Kirkevedtaket og sa at såpass konkret burde Kirken få lov til å være, selv om han også samtidig advarte mot at Kirken ikke måtte gå for langt i å anbefale bestemte politiske løsninger. ³⁸³ Også i utenriksdebatten på Stortinget i begynnelsen av desember sa at at han ikke så noen problemer med vedtaket som hadde blitt fattet. ³⁸⁴

---

³⁷⁹UD 34.4/47, bind 8. Notat. Forholdet Norge - De Forente Stater. Høflighetsbesøk av den nye amerikanske ambassadør. 16.10.1984. (Signert Kjeld Vibe).

³⁸⁰*NTBtekst* 06.11.1986: "Kirkemøtet mot opprustning i verdensrommet".

³⁸¹*NTBtekst* 09.11.1986: "UH uenig i Kirkens sikkerhetspolitiske standpunkt".

³⁸²*Aftenposten* 07.11.1986: "Enstemmig Kirkemøte fordømmer atomvåpen".

³⁸³*NTBtekst* 07.11.1986: Bondevik: "Jeg er glad for Kirkemøtets freds-uttalelser".

³⁸⁴St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksdebatt* 03.12.1986. s 1354.

Aftenposten viet en leder til denne saken, som la seg på en ganske generell linje. Budskapet kunne man finne i bildeteksten: "Det bør gjøres tindrende klart at Kirken ikke har noen guddommelig autoritet på det politiske plan."³⁸⁵ Lederen forstod forøvrig at Kirken var opptatt av fred, men den var kritisk til at den skulle komme med konkrete forslag til hvordan freden skulle oppnås.

Trond Bakkevig, generalsekretær for Mellomkirkelig råd i Den norske Kirke, svarte på denne lederen. Han var enig med Aftenposten i at kirken ikke hadde noe guddommelig autoritet på det politiske plan. Han mente at grunnen til at kirken hadde engasjert seg sterkere på det politiske plan i de forutgående åra, var et resultat av en erkjennelse av at ingen politiske spørsmål var unndratt etiske bedømmelser. Dermed hadde kirken et ansvar for å stille opp med en etikk som var relevant i forhold til politiske problemer, og visse normer som man ikke kunne bryte uten samtidig å bryte med Guds vilje. "Hvis disse normene skulle vise seg å kollidere med bestemte typer militærstrategisk tenkning i Øst eller Vest, så er det en kollisjon kirken får leve med."³⁸⁶ Han mente altså at vedtaket fra Kirkemøtet var klart formulert på kristne premisser.

Under en debatt kort tid etter kirkemøtet sa biskop Andreas Aarflot at Kirken burde ha rett til å tre ut av det åndelige rom. Han mente at Kirken burde være en etisk varsellampe som ideelt sett burde ha samhörighet med politikerne, og at den kunne bidra til en etisk bevisstgjøring for politikere. Han mente også at å forsøke å hindre kirkens rett til å uttale seg om politiske saker, var "et gufs fra andre og mer autoritære samfunn enn vårt eget."³⁸⁷

Willoch-regjeringens utenriksminister Sverre Strøm skrev også en kritisk kronikk om kirkevedtaket. Han bet seg imidlertid først fast i biskop Aarflots uttalelse om å hindre kirkens rett til å mene noe om politiske saker. Strøm mente at ingen hadde trukket i tvil kirkens rett til å uttale seg om politikk, og at debattformen Aarflot la opp til, ved å vise til autoritære samfunn, var en lite verdig form. Det var en selvfølge at kirken kunne si hva de ville siden det var full ytringsfrihet i Norge. Samtidig mente Strøm at full ytringsfrihet ikke uten videre betød at det var klokt at hvem som helst uttalte seg om hva som helst, heller ikke at ingen hadde rett til å påpeke nettopp det. I dette tilfellet mente Strøm at kirkemøtet ikke hadde særlig god kunnskap om det de hadde vedtatt, fordi NATOs forsvarsstrategi og problematikken som gjaldt i forhold til nedrustningsforhandlingene i Geneve var kompliserte saker. Derfor burde de ikke ha uttalt seg på en såpass konkret måte som de hadde gjort. Strøm innrømmet

---

³⁸⁵ *Aftenposten Morgen* 10.11.1986: "Kirkens røst".

³⁸⁶ Bakkevig, Trond. "Kirkemøtets vedtak om fred: Etikken er kirkens ansvar". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 17.11.1986.

³⁸⁷ *Aftenposten Aften* 12.11.1986: "Biskop Andreas Aarflot: Uhørt tanke å hindre kirkens aktive rolle".

imidlertid at det ikke var uvanlig at "det ikke er så sjelden vi ser snart den ene, snart den andre instans uttale seg om samfunnsspørsmål uten at innsikt og kompetanse er særlig fremtredende."³⁸⁸ Men det var ekstra ille når kirken uttalte seg om ting den ikke hadde greie på, fordi det kirken sa veide tyngre enn hva andre instanser sa. Dermed ga kirken etter Strays syn inntrykk av at hvis man ikke følte det på samme måte som den, så var man en dårlig kristen. Derfor var det betenkelig at kirken, med sin store autoritet, brukte Bibelen til å argumentere for et syn som var klart politisk.

Vedtaket ble også kritisert fra akademiske kretser. Teologen Carl Frederick Wisløff sa at kirkelige instanser ikke hadde myndighet til å si annet enn det Guds ord hadde sagt. Videre minnet han om at ingen var forpliktet til å se på kirkemøtets vedtak som Guds ord. Han minnet også om at Kirken tidligere hadde gitt sin støtte til høyresiden i norske politikk, og at den følgelig hadde fått svi for det senere. Han mente at kirkemøtet heller burde sagt mer om "moraliske, åndelige spørsmål", for det hadde det ikke vært noen problemer med å finne grunnlag for i bibelen.³⁸⁹

Flere akademikere kastet seg inn i debatten. Jan Brøgger, professor i sosialantropologi, konkluderte raskt med at ordlyden i vedtaket måtte være så tvetydig at selv om man hadde vidt forskjellige meninger, så var det ingen problem å støtte vedtaket. Likevel mente han at folk nå ville oppfatte vedtaket slik at Kirken nå hadde gitt sin støtte til fredsbevegelsen. Brøgger så bakover i tid for å hente argumenter til sin egen tids problemer, noe som absolutt ikke er å forakte, dog holdt han seg innen for en mannsalder.(shady) Han fremholdt at nyere historie hadde bekreftet "den gamle erkjennelse at den som vil fred, ruster seg til krig."³⁹⁰ Videre mente han at freden var et for viktig anliggende til å overlates til "pasifistene, herunder regnes de venstreorienterte fredsforskere og fredsutopister." Han hadde liten forståelse på hvorfor man ville endre på en strategi som hadde bevart freden i 40 år. (i Vest vel å merke.) Han så på vedtaket som et bevis for at den venstreorienterte fredsbevegelsen og den "østvestlige konferansereligjøsitets systematiske kamp mot strategisk tenkning" hadde oppnådd en foreløpig seier. Han mente at det ikke var positivt at biskop Gunnar Stålsett, en av pådriverne for kirkens fredsengasjement, appellerte til støtte for Kirkens Verdensråd, fordi dette rådet var under innflytelse av kirkene i Øst-Europa. Det var derfor ifølge Brøgger ingen tilfeldighet at Stålsett talte mot romvåpen, samtidig som russerne satset alt på å stoppe Reagans SDI. Han mente imidlertid ikke at Stålsett bevisst talte Sovjetunionens sak, bare at

---

³⁸⁸Stray, Svern. "Kirkens politiske engasjement." Kronikk i *Aftenposten Morgen* 19.11.1986.

³⁸⁹Wisløff, Carl Fr. "Hvem taler på vegne av Kirken?" Kronikk i *Aftenposten Morgen* 14.11.1986. Han hadde samme kronikk i *Verdens Gang* 02.12.1986 under tittelen "Grunnlag i Skriften?"

³⁹⁰Brøgger, Jan. "Betenkelig kirkevedtak." Kronikk i *Aftenposten Morgen* 11.11.1986.

han, i likhet med den internasjonale konferansereligjøsiteten, manglet "realpolitisk erkjennelse av hvilke krefter som i virkelighetens verden sikrer freden." Da Stålsett kritiserte de konservative evangeliske strømninger i USA, mente Brøgger at han samtidig kritiserte krefter som stod "i veien for den åndelige kastrasjon av den vestlige verdens forsvarsvilje", fordi de ikke var innenfor konferansereligjøsitetens økumeniske innflytelse. Han var av den oppfatning at vesten burde sette hardt mot hardt når det gjaldt forholdet med Sovjetunionen, fordi "det er fortsatt riktig at sauens breken vekker ulvens blodtørst." (hvor alvorlig skal man ta brøgger?)

Kirkens folk tok selv også del i debatten. Biskop Fredrik Grønningsæter viste i flere kronikker at professor Jan Brøgger hadde rett, da Brøgger sa at ordlyden i vedtaket sannsynligvis var ganske tvetydig. Selv om han advarte mot "bastante tolkninger som ikke står for annet enn tolkernes egen regning, uansett tittel og verdighet"³⁹¹ skrev Grønningsæter selv et innlegg i Aftenposten, der han listet opp elleve presiseringer til vedtaket, som han håpet kunne bidra til å minske forvirringen som rådde omkring det kirkemøtet hadde sagt. Om romvåpen sa han at det var opprustning i verdensrommet som ble nevnt, og ikke SDI. Om det strategiske forsvarsinitiativ hørte inn under opprustning eller ikke var han ikke sikker på, fordi han ville vente å se om SDI viste seg å være opprustning eller et forsvarsprogram.³⁹² På generelt plan mente han at ingen kunne ta patent på hva som var riktig strategi i fredsspørsmål. Han var imidlertid for at Kirken skulle engasjere seg sterkere i fredsspørsmålet, men ikke på Nei til Atomvåpens premisser.³⁹³

Berge Furre, (professor i historie UIT, og fremtredende i SV) som i likhet med biskop Grønningsæter hadde deltatt på kirkemøtet, svarte på biskopens kronikk i samme stil. Han fremholdt at man burde lese ting slik de stod, før han begav seg ut på sine egne fortolkninger. Han mente at Grønningsæter hadde gått for langt i sin tolkekunst da han hadde fremholdt at det ikke var klart at advarselen mot opprustning i verdensrommet var myntet på SDI. Furre mente at SDI selvfølgelig var opprustning, siden det omfattet våpen i verdensrommet. Grunnen til at Reagans romvåpenprosjekt ikke var nevnt i kirkevedtaket, var ifølge Furre at Kirkemøtet også ville advare mot tilsvarende sovjetiske tiltak med romvåpen.³⁹⁴

De to var som sagt ikke enige, og det ble de heller ikke. Grønningsæter skrev en tredje kronikk, der han gjentok at siden det ikke stod noe om SDI så sa ikke vedtaket noe om det

³⁹¹Grønningsæter, Fredrik. "Fredsuttalelsen fra Kirkemøtet". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 18.11.1986.

³⁹²Grønningsæter, Fredrik. "Tilleggsspørsmål om Kirkemøtet. Dobbeltvedtak og SDI ikke nevnt." Kronikk i *Aftenposten Morgen* 26.11.1986.

³⁹³*NTBtekst* 07.12.1986: "Navn i nyhetene: Fredrik Grønningsæter".

³⁹⁴Furre, Berge. "Dokumentet om fredsengasjementet. Kyrkemøtet og fredsspørsmålet." Kronikk i *Aftenposten Morgen* 25.11.1986.

heller. Tiden ville vise om det var opprustning eller forsvar.³⁹⁵ Berge Furre svarte så igjen med at biskopen gjennom sin tolkning gjorde viktige deler av vedtaket meningsløse. Grunnen til det var at Grønningsæter mente at et våpenprogram ikke var opprustning hvis våpnene som skulle utvikles ble brukt til forsvar. Dette gjorde etter Fures mening vedtaket meningsløst, siden begge sider omtalte sine våpen som forsvar. Han la videre vekt på at vedtaket hadde en kritisk holdning til den sikkerhetspolitiske situasjonen, og at den var kritisk til både Øst og Vest. Samtidig sa han at det bare var politikerne som kunne gjøre etikk til politikk.³⁹⁶ Biskop Grønningsæter svarte Furre med nok en kronikk (som han tok en sjanse på å kalle "Sluttord om Kirkemøtets fredsvedtak"), men han svarte ikke på kritikken om skille mellom opprustning og forsvar.³⁹⁷

Sogneprest Sigurd Røiseland var også med i den offentlige debatten, og i likhet med flere av den andre debattantene la han vekt på kirkens etiske grunnlag. Der Furre og Bakkevig mente å finne støtte i bibelen for motstand mot romvåpen, mente imidlertid Røiseland at slike "populærpolitiske standpunkter"³⁹⁸ som å advare mot opprustning i verdensrommet, ville på lengre sikt reise tvil om Kirkens etiske fundament. En annen som ikke fant noe hold i Bibelen for å gå imot Kirkemøtets vedtak var Per Haakonsen. (hvem er per haakonsen, se perhaakonsen.no) Han tolket vedtaket som et forsøk fra kirken på å markere seg i en tid med synkende oppslutning. "Men jeg tror neppe det fører til større folkelig oppslutning om vår statskirke at den gjør felles sak med "fredsbevegelsen og andre venstreradikale elementer."³⁹⁹

Geirmund Ihle, som blant annet hadde sittet på Stortinget og i forsvarskomiteen for Arbeiderpartiet frem til 1981, var enig med det meste av Grønningsæters tolkninger av kirkemøtets vedtak. Berge Fures tolkning av det kirkemøtet hadde sagt var han derimot ikke så fornøyd med, heller ikke at kirkemøtet bestod at folk som var NATO-motstandere på generell basis:

"Kirken bør ikke basere sine fremtidige standpunkter til sentrale forsvars- og sikkerhetspolitiske spørsmål, på forutsetning om konsensus med personer eller

---

³⁹⁵Grønningsæter, Fredrik. "Kirkens fredsengasjement. Kirkemøtets tekst og fortolkninger". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 12.12.1986.

³⁹⁶Furre, Berge. "Kyrkjemøtets kritiske haldning. Fredsvedtaket og konsekvensane". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 17.12.1986.

³⁹⁷Grønningsæter, Fredrik. "Sluttord og Kirkemøtets fredsvedtak". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 13.01.1987.

³⁹⁸Røiseland, Sigurd. "Efter Kirkemøtet i Bergen. Kirkemøtet ute på ville veier". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 21.11.1986.

³⁹⁹Haakonsen, Per. "Kirken som politisk veiviser. Kirken har funnet nye veier". Kronikk i *Aftenposten Morgen* 18.11.1986.

*grupper som tar avstand fra fundamentale hovedelementer i norsk forsvars og sikkerhetspolitikk."*⁴⁰⁰

Oppsummering

Aftenposten reagerte avventende og litt støttende til Reagans SDI, mens Arbeiderbladet og Dagbladet var sterkt kritiske til romvåpenplanene. Aftenposten var rask til å rette fokus mot russernes forskning på romvåpen. Dette var ikke noe Reagan hadde snakket om i sin tale, og heller ikke etterpå. For presidenten var hovedpoenget med SDI at det hadde en mulighet til å gjøre atomvåpen ubrukelige, og USA trygt og uavhengig av andre. Sovjets forskning var det i hovedsak Weinberger som snakket om. Hvis en setter de to argumentasjonene opp mot hverandre, så ser en at Reagans argument om uskadeliggjøring av atomvåpen og å gjøre USA usårbart var relativt urealistiske i forhold til argumentet om at amerikanerne burde forske på romvåpen fordi russerne gjorde det. Dermed kan en si at Aftenposten valgte den mest realistiske argumentasjonen.

Da Willoch-regjeringen ga støtte til SDI i NATO våren 1985 la VG mer vekt på de momentene som ville skape strid i norsk politikk, mens Aftenposten i større grad fremhevet de "formildende omstendighetene" rundt støtten. Begge avisene var regjerings-, og NATO-vennlige, så forskjellen var et resultat av at VG var en løssalgsavis. Dagbladet og Arbeiderbladet fokuserte på at NATO hadde gitt klarsignal for romvåpenforskning, og at Sjaastad ikke hadde Stortinget på sin side.

Regjeringene skrev kronikker i avisene med jevne mellomrom for å redegjøre for sine syn på Reagans rakettskjoldplaner. Saker om russernes romvåpenforskning ser ut til å ført til at opinonen ble mer positiv til SDI.

Kirkemøtet gikk i november 1986 enstemmig mot opprustning i verdensrommet. Selv om utsagnet var enstemmig, viste det seg fort at kirkens folk ikke hadde et ensartet syn på romvåpen. Vedtaket engasjerte også folk utenfor kirken, som hadde synspunkter omkring blandingen av religion og politikk. Diskusjonen som oppstod i media gikk dermed ut på om det var riktig av Reagan å holde på med SDI ut fra et kristent perspektiv, og om det var riktig

---

⁴⁰⁰Ihle, Geirmund. *Kirkemøtet og forsvaret. Mange mennesker har følt uro.* Kronikk i Aftenposten Morgen 02.12.1986.

for den norske Kirke å i det hele tatt ha meninger om noe slikt. Det ser ut til at konservative kristne ikke ønsket å kritisere romvåpenplanene.

Kap 6: Avslutning

Oppgaven har forsøkt å vise de norske reaksjonene på Reagans SDI. For å gjøre det har den tatt for seg hvordan henholdsvis Willoch-regjeringen (1981-1986) og Brundtland-regjeringen (1986-1989) reagerte og forholdt seg til romvåpenplanene. I tillegg har oppgaven gitt en liten redegjørelse for hvordan saken ble fremstilt og diskutert i media. Temaet for disse tre kapitlene er i liten grad belyst tidligere. Oppgaven begynte imidlertid med et bakgrunnskapittel der SDI ble fremstilt for å vise hva det helt konkret gikk ut på. Dermed skal avslutningskapittelet også begynne der.

SDI

Reagan var imot avspenningspolitikken som ble ført på 1970-tallet. Presidentens retorikk bestod i den første tiden i hans presidentperiode av harde utfall mot Sovjetunionen, uten å ta hensyn til de negative diplomatiske følgene dette medførte. Reagan fremstilte den kalde krigen som en kamp mellom de gode og de onde, der Sovjet ble beskrevet som militært overlegent og USA moralsk overlegent. Presidenten fortsatte sin forgjengers økninger av det militære budsjettet med større kraft.

Ifølge NSDD-32 mente den amerikanske forsvarsministeren Caspar Weinberger at det var mulig å vinne en atomkrig. Dermed avfeide han prinsippet om avskrekking som sier at dette ikke er mulig. Dette dokumentet sa også at USA skulle utfordre Sovjetunionen ved å satse på høyteknologiske våpen, fordi russerne ikke ville klare å utfordre USA på høyteknologi. Weinberger ønsket å gjøre USA mer uavhengig av Sovjetunionen, et syn han delte med presidenten. Dette dokumentet sier også at det var et mål for USA å utfordre russerne økonomisk og teknologisk.

SDI ble lansert i en tale der formålet var et forsvar for Reagans foreslåtte økninger i det militære budsjettet. I denne talen snakket Reagan blant annet om sitt negative syn på

avskrekking. At presidenten skulle lansere SDI ble ikke på forhånd meddelt NATO eller enkelte sentrale medlemmer av den amerikanske administrasjonen.

SDI ble offisielt satt igang i 1984 med et budsjett på 26 milliarder dollar over fem år. Det bestod av forskjellige typer forskningsprosjekt som forsøkte å utvikle et rakettskjold. Det ble i hovedsak forsket på våpensystemer bestående av eksotisk teknologi, dvs romvåpen. Reagan lanserte SDI fordi det bar i seg muligheten til gjøre slutt på atomvåpen og USAs avhengighet av avskrekking for å forsvare seg. I tillegg ville det gjøre landet uavhengig av Sovjetunionen. SDI ble støttet av kongressen fordi det ville hindre Sovjet i å få et overtak på ABM-våpen. Det var også naturlig å støtte prosjektet fordi det tok sikte på å utvikle helt nye typer våpen. Uten Reagans fulle tilslutning kunne ikke SDI blitt lansert. Enkelte rådgivere hadde også stor påvirkningskraft på beslutningen om å sette igang med dette, spesielt fysikeren Edward Teller.

Willoch-regjeringen og SDI

Oppgaven viser at regjeringen mente lanseringen av SDI var lite hensiktsmessig, og at den ikke var glad for at et nytt og kompliserende element hadde kommet inn i den sikkerhetspolitiske debatten.

Hovedmålet til regjeringen i forhold til NATO var at det ikke skulle komme noe fra Stortinget som kunne sette Norges stilling i alliansen i fare. Det var uaktuelt å føre norsk utenrikspolitikk gjennom fotnoter i NATO. Samtidig ble det stadfestet at regjeringen var mot militarisering av verdensrommet. Willoch-regjeringen måtte dermed balansere mellom dette synet og sin politikk overfor NATO.

Oppgaven viser at UD vurderte det dithen at SDI kunne virke belastende for samholdet i NATO. Tre årsaker ble nevnt: 1: Mangel på fremgang i drøftelsen på romvåpen kunne komme til å blokkere fremdriften på forhandlingene på INF. 2: SDI kunne frakoble USA fra forsvaret av Europa. 3: SDI kunne undergrave avskrekkingen og gjøre de europeiske atomvåpnene avleggse. På den andre siden mente UD at SDI hadde ført Sovjet tilbake til forhandlingsbordet.

Regjeringen ga sin tilslutning til SDI i NATO i mars 1985. Kort tid etterpå redegjorde Willoch-regjeringen for sitt syn på Reagans rakettskjoldprogram i et brev til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite. I brevet hevdet regjeringen av støtten til SDI inneholdt tre

betingelser: Amerikanerne skulle overholde ABM-avtalen, de skulle ikke utvikle, teste eller utplassere eventuelle romvåpen uten først å forhandle om dette med Sovjetunionen. Til slutt mente regjeringen at støtten bare gjaldt forskning som hadde som mål å bedre stabiliteten og sikre avskrekkingen på et lavere nivå når det gjaldt offensive kjernefysiske styrker.

Formuleringen i kommunikeet som brevet mente stadfestet den siste betingelsen ble imidlertid tøyd til det ytterste.

I brevet ble støtten begrunnet med Sovjetunionens egen forskning på romvåpen. Holdbarheten i denne begrunnelsen kan ifølge denne oppgaven imidlertid diskuteres. 1: Reagan brukte ikke dette argumentet når han snakket om SDI. Hans begrunnelse for å satse på SDI var at det kunne resultere i et rakettskjold som ville gjøre atomvåpen ubrukelige, en begrunnelse som ikke ble nevnt i brevet. 2: Amerikanerne trengte ikke SDI for å svare på russernes forskning på ABM-våpen fordi de hadde selv forsket på ABM-våpen i mange år. 3: Påstandene i brevet om russiske laservåpen og romvåpen var sannsynligvis bygd på innspill fra SDI-tilhengere i Pentagon og i Reagans administrasjon som var ivirige etter å få alliert støtte til prosjektet. 4: Sovjetunionens gjentatte forsøk på å få USA med på en avtale om forbud mot militarisering av verdensrommet, var sannsynligvis et resultat av at russerne fryktet amerikansk teknologi. Dette er mer sannsynlig enn at de skulle prøve å stoppe SDI, for å få ro til å utvikle sine egne romvåpen i hemmelighet. USA var ledende på høyteknologi. Forsøkene fra Sovjetisk side på å få på plass et forbud mot våpen i rommet var ikke et resultat av Reagans SDI, fordi russerne foreslo et slikt forbud i FN i 1981 og i 1982.

KrF og Sp var mer negative til SDI enn Høyre, men de valgte å være lojale i regjering. En samlet opposisjon, bortsett fra Fremskrittspartiet, mente at regjeringen ikke hadde gått langt nok i å uttrykke Norges skeptiske holdning til SDI. Konsekvensen av at opposisjonen i Norge og andre NATO-land var sterkt skeptiske til Reagans romvåpenprogram, var at SDI ikke ble et tema på NATOs utenriksministtermøter.

Norge avviste raskt Weinbergers invitasjon om deltakelse i forskningen på romvåpen. Kildene viser at myndighetene visste at USA ikke la stor vekt på hvordan de stilte seg til invitasjonen. Debatten om Norge burde delta i forskningen på SDI bar preg av at partene egentlig ikke snakket med hverandre, eller forsøkte å avklare kinkige spørsmål. Diskusjonen hadde bare til formål å vinne debatten. Debatten gikk også inn på skillet militær/sivil forskning, et skille som en må anta at alle parter visste at det ikke var reelt. Dette var et taktisk spill, som både Brundtland og DNA, og regjeringen og Høyre brukte for å sverte hverandre på lang sikt. Oppgaven viser at folk fra næringslivet og forskningsinstitusjonene forsøkte imidlertid å føre en debatt som tok realitetene i spørsmålene, og ikke bare symbolsidene.

Regjeringens ønsket at SDI skulle brukes som forhandlingskort. Dette formidlet den offentlig gjennom media og i møter med amerikanske myndigheter der den også kom med konkrete forslag til forhandlingsopplegg. Den ønsket ikke at Reagans romvåpenplaner skulle være et tema under NATOs forsvarsministtermøte i oktober 1986, fordi hverken Norge, NATO eller USA var tjent med en opprivende strid om kommuniketeksten. Dette gikk ikke amerikanerne med på og resultatet ble en vag formulering utarbeidet av Sjaastad og Perle. Formuleringen ble tolket ulikt av Weinberger og Sjaastad. SDI ble også nevnt i NATOs forsvarsministtermøte i mars 1986. Norge mente nå at støtten gjaldt USAs linje i Geneve-forhandlingene der SDI skulle tas med. Weinberger hevdet imidlertid at romvåpenplanen ikke var et forhandlingskort.

Brundtland-regjeringen og SDI

Kort tid etter at Brundtlandregjeringen var på plass, reserverte Norge seg mot henvisningen til SDI i kommunikeet fra NATOs forsvarsministtermøte i Brussel i mai 1986. Fotnoten ble begrunnet med at regjeringen ikke hadde samme syn på romvåpen som USA. Holst hadde forsøkt å bruke forskjellige versjoner av ordlyden fra kommunikeene fra utenriksministtermøtene i NATO i desember 1985 og fra møtet som skulle være i Halifax rett etter forsvarsministtermøtet uten at dette hadde ført frem.

Høyre og Fremskrittspartiet var meget kritiske til Norges reservasjon. Senterpartiet og KrF var også kritiske til å ta fotnote, men uttrykke forståelse for regjeringens standpunkt. SV var fornøyd med fotnoten. Kritikerne mente at fotnoten ga russerne anledning til å spille på splittelsen i NATO. Argumentet om samhold i allansen ble imidlertid også fremholdt av motstandere av SDI, som mente det var Reagans rakettskjoldplaner som ødela for samholdet.

I følge kildene førte fotnoten til irritasjon og forbauselse i Reagan-administrasjonen fordi Holst hadde forsøkt å endre en tekst som allerede var et kompromiss som tidligere hadde blitt inngått med norsk deltakelse og tilslutning.

Den norske regjeringen ville ikke ha en ny fotnote ved neste forsvarsministtermøte i NATO, som skulle være i slutten av oktober 1986. I tiden før dette møtet diskuterte norske myndigheter med amerikanerne om hvordan en ny fotnote skulle unngås. Utgangspunktet for disse diskusjonene var at USA ikke ville forandre kommuniketeksten, mens Norge ville ta en ny fotnote hvis teksten forble den samme. Begge parter ønsket imidlertid å unngå en ny

footnote. Amerikanerne ga forskjellige signaler om hvor alvorlig situasjonen var. State Department ga uttrykk for at situasjonen var mindre alvorlig i forhold til hva Pentagon ga uttrykk for.

Norske myndigheter fant det nødvendig å gi forsikringer til sine amerikanske kolleger om at Norge ikke var i ferd med å endre kurs med tanke på NATO. Oppgaven viser at Holst mente at fotnoten hadde vært med på å forårsake noen kommunikasjonsproblemer med amerikanske myndigheter. Grunnen til det var at de hadde tolket fotnoten fra en sosialdemokratisk regjering i værst mulig mening, og følgelig hadde amerikanske nerver vært i høyspenn.

Debatten på Stortinget viste at det bare var SV som var glad for fotnoten, og at det bare var Høyre og Fremskrittspartiet som mente at Holst ikke burde tatt footnote. Debatten viste også at det var en fundamental forskjell mellom Høyre og Arbeiderpartiet i synet på hvordan internasjonalt samarbeid burde foregå. Høyre mente det var viktigere først å sørge for å finne uttrykk i NATO som styrket alliansens forhandlingskraft vis-a-vis Sovjetunionen, og Norges posisjon i alliansen, for så å forsøke å få oppslutning for disse uttrykkene i Stortinget. DNA mente det motsatte. Høyre var med andre ord generelt sett mer åpne for internasjonalt samarbeid enn DNA, som i større grad ville at norske synspunkter skulle styre internasjonalt samarbeid og ikke omvendt. KrF fremstod ganske splittet i synet på Norges footnote.

Etter at toppmøtet i Reykjavik strandet på spørsmålet om SDI, mente også Arbeiderpartiet at samholdet i NATO var viktigere enn å markere motstand mot romvåpen. Under møtet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe i slutten av oktober 1986, ble det ikke noen ny norsk footnote. Norske myndigheter hadde vist større varsomhet etter de sterke amerikanske reaksjonene på den norske reservasjonen i mai 1986, samtidig som at USA godtok endringer i formuleringen om SDI.

Regjeringen vurderte det slik at det da var best om alliansen inntok en samlet front om denne saken, slik at russerne ikke brukte energi på å splitte NATO. Det er også nærliggende å tro at DNA vurderte det slik at det ville være positivt for SDI-saken om Holst kunne klare å få amerikanerne til å fire litt på formuleringene omkring romvåpen på NATO-møtet i oktober. Samtidig er det ikke til å unngå å legge merke til at Arbeiderpartiet brukte høyresidens argument om viktigheten av et samlet NATO, at det var viktigere enn høylytte markeringer mot romvåpen. Det man håpet dette ville føre til, både i DNA og i Høyre, var jo at Sovjet og USA ville komme frem til en avtale som begrenset et mulig våpenkappløp i rommet. Nå ble det altså vurdert fra både Arbeiderpartiet og Høyre at den beste måten å forhindre en

militarisering av verdensrommet på, var å støtte amerikanernes syn på romvåpen, for slik å være med å presse russerne til en avtale på nettopp dette feltet.

Debatten etter forsvarsministtermøtet i oktober 1986 viste også at Brundtland-regjeringen nå langt på vei brukte de samme argumentene som Willoch-regjeringen hadde brukt om SDI. Samholdet i NATO veide nå tyngst. Dermed var det også enkelt for opposisjonen å kritisere DNAs standpunkt i opposisjon og i begynnelsen av Brundtland-regjeringens periode. Debattene på Stortinget viste generelt at de fleste stortingsrepresentantene snakket i en norsk sandkasse.

Da Weinberger og MacFarlane i 1987 presset på for å få en beslutning om utplassering av SDI, reagerte myndighetene og media negativt, også de som tidligere hadde vært forsiktige i sin kritikk av rakett skjoldplanene. SDI ble imidlertid ikke tatt opp på NATOs møter i 1987, og UD slo i 1988 fast at romvåpenplanene ikke lenger forårsaket spenning mellom de allierte fordi Kongressen hadde lagt restriksjoner på SDI, og på grunn av amerikanske vitenskapsmenns økende oppfatning om at en utplassering av et operativt SDI-system ikke var realistisk før langt fremme i tid.

Den offentlige debatten

Regjeringene skrev kronikker i avisene med jevne mellomrom for å redegjøre for sine syn på Reagans rakett skjoldplaner. Saker om russernes romvåpenforskning ser ut til å ført til at opinonen ble mer positiv til SDI.

Kirkemøtet gikk i november 1986 enstemmig mot opprustning i verdensrommet. Selv om utsagnet var enstemmig, viste det seg fort at kirkens folk ikke hadde et ensartet syn på romvåpen. Vedtaket engasjerte også folk utenfor kirken, som hadde synspunkter omkring blandingen av religion og politikk. Diskusjonen som oppstod i media gikk dermed ut på om det var riktig av Reagan å holde på med SDI ut fra et kristent perspektiv, og om det var riktig for den norske Kirke å i det hele tatt ha meninger om noe slikt. Det ser ut til at konservative kristne ikke ønsket å kritisere romvåpenplanene.

Aftenposten reagerte avventende og litt støttende til Reagans SDI, mens Arbeiderbladet og Dagbladet var sterkt kritiske til romvåpenplanene. Aftenposten var rask til å rette fokus mot russernes forskning på romvåpen. Dette var ikke noe Reagan hadde snakket om i sin tale, og heller ikke etterpå. For presidenten var hovedpoenget med SDI at det hadde en mulighet til å gjøre atomvåpen ubrukelige, og USA trygt og uavhengig av andre. Sovjets

forskning var det i hovedsak Weinberger som snakket om. Hvis en setter de to argumentasjonene opp mot hverandre, så ser en at Reagans argument om uskadeliggjøring av atomvåpen og å gjøre USA usårbart var relativt urealistiske i forhold til argumentet om at amerikanerne burde forske på romvåpen fordi russerne gjorde det. Dermed kan en si at Aftenposten valgte den mest realistiske argumentasjonen.

BIBLIOGRAFI

Kilder

Aviser/telegrambyrå

Aftenposten: 1983-1989

Verdens Gang: 1983-1989

Dagbladet: 1983-1989

Arbeiderbladet: 1983-1989

NTB: 1983-1989

Intervju/samtale

Kåre Willoch, 06.04.2011

Utrykte kilder

Arkiver

Utenriksdepartementet:

UD, serie 25.4/47, bind 132 - 153.

UD, serie 34.4/47, bind VII - XI.

Stortingsarkivet:

Høyres stortingsgruppe, gruppeprotokoller 1982-1989.

Trykte kilder

Stortingsdokumenter

Innst. S. nr. 225 (83-84). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen om sikkerhet og nedrustning og om norsk deltakelse i FNs 12. ekstraordinære Generalforsamling.*

Innst. S. nr. 271 (84-85). *Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Stein Ørnhøi datert 25. februar 1985 om våpensystemer til bruk i verdensrommet.*

Innst. S. nr. 36 (86-87). *Innstilling fra utanriks- og konstitusjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantane Hanna Kvanmo og Ragnhild Queseth Haarstad datert 23. oktober 1986 om Norges standpunkt til forskningsprogrammet og utviklingsplanar som tar sikte på våpensystem til bruk i verdensrommet.*

St. tid. ss. 1527 - 3268 (1982-1983). *Stortingets spørretime 13.04.1983. s. 3067.*

St. tid. ss 1427-2806 (1986-1987). *Stortingets spørretime 18. februar 1987. s 2325-2326.*

St. tid. ss 1427-2806 (1986-1987). *Stortingets spørretime 18. mars 1987. s 2258.*

St. tid. ss. 1677-3524. (1984-1985). *Utenrikspolitisk redegjørelse av utenriksministeren 24. april 1985. ss 3327-3335.*

St. tid. ss. 1269-2521 (1985-1986). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 4. desember 1985. ss 1269-1276.*

St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 9. juni 1986. ss 3063-3070.*

St. tid. ss. 2523-3749 (1985-1986). *Utenriksdebatt 16. juni 1986. ss 3269-3355.*

St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelse 26. november 1986. ss 983-990.*

St. tid. ss 1-1425 (1986-1987). *Utenriksdebatt 03. desember 1986. ss 1341-1425.*

Brev fra Det Kgl. Utenriksdepartement, Ministeren. Oslo, 16. april 1985. *Redegjørelse om Regjeringens syn på våpensystemer til bruk i verdensrommet.*

Internettkilder

NATO

www.nato.int

Kommunikeer kan søkes opp her:

http://www.nato.int/cps/en/SID-F10290FC-E777D940/natolive/official_texts.htm

Federation of American Scientists

www.fas.org

Dette nettstedet har lagt ut National Security Decision Directives (NSDD) for Reagan-administrasjonen:

<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsdd/index.html>

Ronald Reagan Presidential Library

<http://www.reagan.utexas.edu/>

Reagans offentlige taler, kunngjøringer, brev og pressekonferanser finnes her:

<http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/publicpapers.html>

USAs budsjetter

<http://www.usgovernmentspending.com>

UD-publikasjoner

Det Kgl. Utenriksdepartement: Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål, nr. 30 - september 1985.

Forsvar mot ballistiske raketter, De teknologiske og vitenskapelige sider ved USAs strategiske forsvarsinitiativ (SDI).

Litteratur

Broad, William J.: *Teller's War. The Top-Secret Story Behind the Star Wars Deception*. Simon & Schuster, New York 1992.

Børresen, Jacob, Gjeseth, Gullov og Tamnes, Rolf. *Allianseforsvar i endring: 1970-2000*, bd 5. Norsk forsvarshistorie. Eide Forlag, Bergen 2004.

Diggins, John P.: *Ronald Reagan. Fate, Freedom and Making of History*. W. W. Norton & Company, New York 2007

Friedberg, Aaron L. "The United States and the Cold War Arms Race". I *Reviewing the Cold War*, red. Westad, Odd Arne. Frank Cass, London 2000. ss 207-231.

- Garthoff, Raymond: *The Great Transition. American-Soviet Relations and the End of the Cold War*. The Brookings Institution, Washington, D.C. 1994
- Fitzgerald, Frances: *Way Out There in the Blue. Reagan Star Wars and the End of the Cold War*. Simon & Schuster, New York 2000.
- Goldstein, Judith og Keohane, Robert O, "Ideas and Foreign Policy: An Analytical Framework", i *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change*, red. Goldstein, Judith og Keohane, Robert O, 2. utg (Cornell University, New York 1995).
- Hildreth, Stephen A. *Ballistic Missile Defense: Historic Overview*. CRC Report for Congress 2007.
- Kaplan, Lawrence M. *Missile Defense: The First Sixty Years*. Missile Defense Agency 2008.
- MacCanles, Michael. *Machiavelli and the Paradoxes of Deterrence*. Artikkel i *Diacritics*, Vol. 14, No. 2, Nuclear Criticism, 1984. ss 11-19.
- Matlock, Jack F. Jr.: *Reagan and Gorbachev. How the Cold War Ended*. Random House, New York 2004.
- Lundestad, Geir. *Øst, Vest, Nord, Sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo 2004.
- Petersen, Nikolaj: *Europeisk og globalt engagement 1973-2003*, bd 6. Dansk Udenrigspolitisk Historie. red. Carsten Due-Nielsen, Ole Feldbæk og Nikolaj Petersen. Gyldendal Leksikon, København 2004.
- Putnam, Robert D, "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two Level Games", i *International Organization*, Vol 42, No. 3. (Summer, 1988), ss. 427-460.
- Sevje, Anna Guldvog. *Ruste opp for å ruste ned. Striden om dobbeltvedtaket i Norge i 1979*. Masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo 2010.
- Shultz, George P: *Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of Defense*. Charles Scribner's Sons, New York 1993.
- Tamnes, Rolf, *Oljealder: 1965-1995*, bd. 6 i Norsk utenrikspolitikk historie. Universitetsforlaget, Oslo 1997.
- Valvik Vågen, Irene. *Organisasjonen Nei til Atomvåpen 1979-1987*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen. 2002
- Willoch, Kåre. *Minner og meninger bind 3: Statsminister*. Chr. Schibsteds forlag. Oslo 1990.
- Ørvik, Nils. *Norge ved korsveien. "Pose og sekk"-politikken*. Prisma forlag AS, Oslo 1989.